

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA LYSGAARD HERRED

AF

A. C. OVERGAARD,
SOGNEPRÆST I HINGE.

O. LOHSE — KØBENHAVN 1920.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Indledning	7
Mindestenen over Svend Grathe	10
Erik Glippings Jagthus i Grønbæk	13
Alling Kloster	16
Karup Kirke	19
Alhedens Opdyrkning og Bebyggelse	25
Den gamle Ligsten paa Hinge Kirkegaard	42
Mads Weiss' Kursted i Hinge	53
Træk fra den gamle Vækkelse i Midtjylland, særlig Lysgaard Herred:	
a) Forhistoric	58
b) Vækkelse i Hids Herred	62
c) Vækkelse i Lysgaard Herred:	
Thorning Sogn	68
Hørup Sogn	71
Vium Sogn	73
Antagelse af en indre Missions Udsending	74
Elsborg Sogn	77
Mødet i Ungstrup	81
Mødet i Impgaard	84
Hinge Sogn	86
Striden med Grunnet	90
Indre Missionær Peder Madsen	94
Efter Striden med Grunnet	106
Tiden efter 1880	110

FORORD.

Denne Bogs Tilblivelse skyldes dette, at jeg begyndte med at undersøge Spørgsmaalet, hvorledes det kunde være gaaet til, at Jens Nielsen Løvenbalks Ligsten oprindelig var kommen fra Graabrødre Kirkegaard i Viborg her ud til Hinge, hvilket førte mig i Forbindelse med andre historiske Begivenheder, der i Tidens Løb er forefaldne her i Lysgaard Herred; og da jeg samtidig af den gamle Smed Anders Hansen fik overladt nogle af ham gjorte Optegnelser angaaende det aandelige Livs Gennembrud og Udvikling her i Lysgaard Herred i forrige Aarhundrede, ligesom han ogsaa kunde give mig Oplysning om et og andet, der havde sin Betydning for Sagen, følte jeg det som Pligt at fremdrage disse Begivenheder ved at bearbejde og supplere dette foreliggende Stof.

Det har jo sin store Betydning, at vi lærer at kende de aandelige Forhold, hvorunder vore Forfædre har levet, deres Kamp og Strid, idet vi mindes Apostlens Ord: „Derfor lader og os, efterdi vi har en saadan Skare af Vidner omkring os, aflægge al Byrde og Synden, der lettelig forrasker os, og med Standhaftighed gennemløbe den os anviste Bane, idet vi ser hen til Troens Begynder og Fuldkommer Jesus“ (Hebr. 12, 1—2).

Under Udarbejdelsen har jeg endvidere benyttet følgende Litteratur: Trap: Danmark, Samlinger til

gydsk Historie, Kirkehistoriske Samlinger, Historisk Tidsskrift ved C. Molbeck, Viborg Amt beskrevet af St. St. Blicher, Kbhvn. 1839, og F. C. Carstens: Alheden og dens Kolonier, Viborg 1839, samt Livserindringer, nogle Blade af Anders Andreas Nielsen (Ravns) Levnedsbog, Silkeborg 1899, og Anders Stubkjær: Nogle Oplevelser, Struer 1897.

Bogen sælges til Fordel for Opførelsen af det forlængst paatænkte Missionshus ved Ry St. i Dover Sogn, hvortil Grunden blev erhvervet for 20 Aar siden, medens jeg var Præst derude, og kunde dens Salg yde et Bidrag hertil, være Herren takket derfor, og Æren tilkommer ham alene.

Hinge Præstegaard pr. Kjellerup, i Juli 1920.

A. C. C. OVERGAARD.

INDLEDNING.

Der tales jævnlig om Midtjylland, og særlig træffer man denne Betegnelse i Indberetninger fra Landets forskellige Egne angaaende Landbruget; men der er sikkert hos adskillige nogen Uvished om, hvad man egentlig skal forstaa ved denne Betegnelse.

Ja, man antager vel nok i Almindelighed, at det maa være noget i Lighed med Jyllands Midtpunkt eller Centrum, men hvor er saa egentlig dette Sted, naar der skal være Tale om geografisk Beliggenhed.

Nogle tænker maaske paa Herningegnen, andre paa Silkeborgegnen og atter andre maaske paa Viborgeggen.

Uden at ville fastslaa noget bestemt afgørende i saa Henseende, vil jeg henlede Opmærksomheden paa Lysgaard Herred som i alt Fald værende en Del af Midtjylland.

Det begrænses mod Sydvest af Skive Aa, saaledes kaldet, fordi den ved Byen Skive udmunder i Limfjorden, eller som den ogsaa kaldes Karup Aa, fordi den løber forbi det gamle Karup, medens det mod Øst begrænses af Gudenaas og mod Sydøst af dennes Baa, Allingaa.

Det har en Udstrækning af c. 7 Kvadratmil, men der er stor Modsætning mellem Herredets østlige og vestlige Dele; thi den østlige Del er højtliggende og

bakket med dybe Indsnit mellem Bakkerne, og da disse for en stor Del er skovbevokset, faar de en vis Naturskønhed, saaledes Dalstrøget langs Allingaa og Allingsø og Engdraget derfra mod Vest med Hinge Sø, hvorimod det i den vestlige Del er fladt, den saakaldte Alhede, der skraaner ned til Karup Aa med Enge og en Del Moser.

I den østlige Del er Jorderne gennemgaaende ret gode, da de er ler- og muldblandede, dog er en Del deraf sandmuldede, men i den midterste Del er de lermuldede og frugtbare, særlig i Omegnen af Kjellerup.

I tidligere Tid henlaa store Strækninger udyrket, dækkede af Lyng ogsaa i den østlige Del, men heraf findes nu kun enkelte Rester, medens der i den vestlige Del endnu er store Strækninger tilbage, særlig i Frederiks og Karup samt Thorning Sogne; men der bliver stadig inddraget Stykker deraf ved Opdyrkning og Beplantning.

Herredet danner ligesom en Overgang fra det mere frugtbare Østjylland til Vestjyllands mindre dyrkede og beboede Hedestrækninger i Hammerum Herred.

I Aaret 1801 var Herredets Folketal 4529, og gennem Aarhundredet er der en gradvis Stigen; 1840 var der 6586, 1860: 9302, 1890: 12,950, og 1901 var der 13,860, hvilket vel særlig skyldes den fortsatte Opdyrkning til nye Ejendomme i Hedeegnene; men her til kommer ogsaa, at den købstadlignende By Kjellerup stadig har været i Vækst og Udvikling.

I Valdemars Jordebog kaldes det for Ljusgard-hæreth, og det hørte i Middelalderen til Løversyssel, siden kom det til Silkeborg Len og fra 1660 til Silkeborg Amt, hvorfra det senere henlagdes under det i 1794 oprettede Viborg Amt.

Det omfatter følgende 14 Sogne: Grønbæk, Hinge,

Vinderslev, Thorning, Karup, Frederiks, Lysgaard, Vium, Almind, Sjørslev, Elsborg, Højbjerg, Levring og Hørup.

Herredsseglet af 1634 bærer Omskriften: „Christus er det evige Lys“ som Ramme om en fremstrakt Arm med et Lys i Haanden. Og gennem de svundne Aarhundreder har Befolkningens Liv og Færd svaret til denne Indskrift, idet Karaktermærket har været Arbejdsomhed, Sædelighed og Religiøsitet.

Særlig den vestlige Del var tidligere ved de lange Afstande ligesom afsondret fra Omverdenen, og jeg bevarer endnu Mindet om den lange Køretur, da jeg for c. 20 Aar siden var i Karup Sogn og holdt Møde i Vallerbæk Missionshus. Jeg blev hentet ved Bording St., og vi kørte 3 Mil, inden vi naaede Maalet; men nu er Forholdene bleven helt forandrede i saa Henseende, siden Viborg-Herning Jernbane blev anlagt, og Karup er nu bleven en Stationsby, der er i Opkomst.

Man talte i tidligere Tid om en saakaldet Højderyg, der skulde strække sig op gennem Jylland; men selv om denne Opfattelse ikke længere hævdes, saa findes dog noget saadant i Lysgaard Herred i den vestlige Del af Vinderslev Sogn; thi her findes Vandskellet, idet Vandet herfra løber mod Vest gennem Hauge Sø til Karup Aa, og mod Øst løber Vandet forbi Fruerlund gennem et Engdrag bag Vinderslev Kirke til Hinge Sø, hvorfra Allingaa fører det til Gudenaasø mod Randers.

Det er imidlertid ikke alene i geografisk Henseende, at der er Grund og Anledning til at lægge Mærke til Lysgaard Herred, thi det er der ogsaa og ikke mindst i historisk Henseende, idet der her gennem Tiderne er forefalden Begivenheder, der har haft Betydning for vort Land og vort Folk.

Vi vil nu fremdrage nogle af disse Begivenheder

og samle det om forskellige Mindesmærker, der findes rundt omkring i Herredet, og idet vi holder os til Tidsfølgen eller den kronologiske Rækkefølge, vil vi gøre Begyndelsen med den vestlige Del af Herredet.

Mindestenen over Svend Grathe.

I Herredets vestlige Del findes en usædvanlig Mængde Gravhøje, særlig i Frederiks, Almind, Thorning og Vium Sogne.

Paa nogle Steder danner disse Gravhøje endog sammenhængende Rækker og er aabenbart et Vidnesbyrd om, at der her har været Færdselsveje, langs med hvilke Befolkningen i Oldtiden har boet i større Mængder, saa disse Egne, der nu maa betegnes som tyndt befolkede, den Gang har været tæt befolkede efter Datidens Forhold.

I Tidens Løb kom imidlertid en Del af disse Egne til at ligge hen som øde Landstrækninger, dækket af Lyng med Mosestrækninger imellem. En Del heraf i den sydlige Del af Thorning Sogn kaldtes Grathe Hede, og det var her, at Svend Magnussen, ogsaa kaldet Svend Grathe, blev dræbt i Aaret 1157.

Det var en sørgelig Tid for Danmark under Borgerkrigen. Jyderne havde valgt Magnus Niensens Søn Knud og Sjællænderne Erik Emuns Søn Svend til Konge; men disse førte Krig med hinanden, og samtidig hærgede og plyndrede Venderne rundt om i Landet. I Begyndelsen sluttede Knud Lavards Søn Valdemar sig til Svend; men da det efterhaanden gik op for ham, at Svend ikke var den Mand, der kunde frelse Land og Folk, hvad Knud derimod syntes at have bedre Betingelser for, saa sluttede Valdemar sig

til ham og trolovede sig med Knuds Halvsøster Sofie, og i Aaret 1154 lod baade Valdemar og Knud sig hylde som Konger paa Viborg Ting.

Da Svends Indflydelse stadig formindskedes, undsaa han sig ikke ved at søge Hjælp hos Venderne, disse Landets Ødelæggere, og Knud og Valdemar maatte nu indgaa paa en Tredeling af Riget, saaledes at Valdemar blev Konge i Jylland, Knud paa Øerne og Svend i Skaane. Dette Forlig blev bekræftet med dyre Eder, og Bisperne lyste Forbandelse over den, der vilde bryde det; men Forliget blev daarlig holdt, og efter Blodnatten i Roskilde flygtede Valdemar til Jylland, hvor han i Viborg ægtede sin dræbte Vens Søster Sofie og fik samlet en Hær.

Da Svend saa kom til Jylland, og Hærene mødtes paa Grathe Hede i Thorning Sogn, blev Svends Hær slaaet, og han selv flygtede ud i en Mose, hvor han blev genkendt af nogle Bønder og dræbt d. 23de Oktober 1157.

Dermed var Borgerkrigen til Ende, og Valdemar blev kaaret til Konge baade i Jylland og paa Øerne, og nu oprandt der lysere Tider for Danmark.

Paa Stedet, hvor Svend blev dræbt, blev der opført et Kapel. Dette var vistnok oprindelig af Træ, men senere blev det ombygget af Sten til et Bods-kapel.

Kongen var bleven jordet her straks efter Drabet, og Graven skal have været nord for Kapellet og været dækket af en stor Granitsten. Dette Kapel blev vistnok nedbrudt efter Reformationen. Det laa i Ruiner i 1623, og saaledes henlaa det i de paafølgende Tider. 1852 skal de sidste Kvadersten være bleven bortført, og i Aaret 1864—65 blev Grunden helt opbrudt.

Pladsen laa nu øde hen indtil 1892, da Stedet, hvor Graven havde været, blev undersøgt, og man fandt

Skelettet af en Mand, der var dræbt ved et Hug i Hovedet. Samme Aar blev der d. 23de Oktober afsløret en 15 Fod høj Mindestøtte af bornholmsk Granit med Kors, Vaabenskjold, Krone, Scepter og Sværd og med Indskriften: „Minde om Slaget paa Grathe Hede 23. Oktober 1157. Rejst over Svend Magnussens Grav.“

Dette Mindesmærke blev bekostet af vor Landsmand Thor Lange, der boede i Rusland. En lang Aarrække levede han i Moskva, men de sidste Aar opholdt han sig paa sit Gods Selo Napadovska i Guvernementet Kiew, hvortil han havde trukket sig tilbage, og her døde han d. 22. Januar 1915.

Han var Digter og har oversat paa Dansk en Del russiske Folkeviser; men især var han gennemtrængt af Kærlighed til sit Fædreland, og som sit Fædrelands tro Søn i det fjerne rejste han Mindestene for Begivenheder af Danmarks Historie. Han skal ialt have bekostet 14 saadanne og blandt disse den ovennævnte Mindesten for Svend Grathe, endvidere for Erik Glipping dør, hvor Finderup Lade forhen stod, og den kendte Mindesten for Magnus den godes Kamp mod Venderne paa Lyrskov Hede, nord for Danevirke 1043.

De præjsiske Autoriteter vilde imidlertid ikke tillade, at denne Sten blev opstillet paa selve Valpladsen, og saa blev den rejst i Skibelund Krat nær ved Grænsen. Nu er jo Danmarks Grænsepæle efter Genforeningen flyttede mod Syd; men de naaede ikke til Lyrskov Hede, og saa maa denne Sten vel fremdeles forblive i Skibelund Krat; thi det er endnu ikke fuldt ud bleven til Virkelighed:

Magnus tvende Rigers Pryd
unde Gud din Kongesjæl
at se Nordens Grænsepæl
atter rykket frem mod Syd.

Thor Lange.

Gennem adskillige Aar blev der arbejdet for Opførelsen af en Distriktskirke i den vestlige Del af Vinderslev Sogn, hvortil ogsaa den sydlige Del af Thorning Sogn skulde henlægges; men det var vanskeligt at opnaa Enighed om dens Beliggenhed. Omsider blev den bygget i Voer lige over for Svend Grathes Mindesten, og den blev indviet i Aaret 1917 og er bleven kaldet Grathe Kirke imod Beboernes Ønske; thi de har ikke rigtig kunnet forlige sig med dette Navn.

Der er jo ogsaa noget uhyggeligt ved Svend Grathes Død, saaledes som denne mindes i Overleveringen, og derfor benævnes Kirken oftest „Kirken i Voer“.

Erik Glippings Jagthus i Grønbæk.

Fra Svend Grathes Kapel i Thorning Sogn og Mindestenen, som er rejst af Thor Lange i Aaret 1892, gaar vi nu til Grønbæk Sogn, hvor vi ogsaa har et Minde om en af Danmarks Konger, der ogsaa blev dræbt her i Jylland, nemlig Ruinerne af Kong Erik Glippings Jagthus.

Disse Ruiner findes tæt ved Grønbæk By mod Vest ved den saakaldte Kongens Gaard og udgør Grunden af en middelalderlig Bygning, der indvendig er 34×20 Fod med 2½ Fod tykke Mure af Kamp- og Mursten, der endnu staar i en Højde af 4 Fod.

Grundvolden bestaar af et dybtliggende fast Fundament af Kampesten, der er muret i Kalk. Da Grunden saaledes gør Indtryk af at være opført som Mur, har der maaske under Bygningen været Kældere, og efter den faste Grund at dømme har Bygningen formodentlig haft mere end et Stokværk; men om det har været Grundmur eller Bindingsværk, herom kan man intet vide med Sikkerhed.

Den unge Erik Glipping elskede jo Jagten, og her var netop et Sted, der den Gang særlig egnede sig for Jagt; thi da fandtes her store Skove med meget Vildt, og fra dette Kongens Jagthus var der en herlig vid Udsigt imod Øst ned igennem et yndigt Dalstrøg mod Gudena; desuden havde Jagthuset en meget heldig Beliggenhed tæt ved Alfarvej og midtvejs mellem Skanderborg og Viborg.

Paa sine Rejser mellem disse Byer kunde Kongen udhvile og efter Behag tilfredsstille sin Jagtlyst rundt omkring i de vidtstrakte Skove.

Nu er der jo tørre og sandede Marker og skovløst omkring Grønbæk By; men at Byen i ældre Tid har været omgiven af Skov, synes ogsaa at fremgaa af Markernes Navne, f. Eks. Vesterskov, Sønderskov o. s. v.

En ikke ubetydelig Skov har tilhørt Præstegaarden, men den blev ødelagt af en orkanagtig Storm omkring Aar 1750, og den daværende Præst, Provst Hurtigkarl, benyttede disse Vindfældinger dels som Bygningstømmer og dels til dermed at lade brænde de Mursten, Munkesten, som han anvendte ved Opførelsen af den solide Hovedbygning i Grønbæk Præstegaard.

Erik Glipping har vistnok ofte opholdt sig paa dette Jagthus og sikkert ogsaa Natten forud for hans Drab i Finderup.

Det hedder jo i Visen, at Kong Erik paa en Rejse i Jylland den skæbnesvangre Nat var faren vild i Næheden af Viborg, og den forræderske Rane, der forud havde aftalt alt med de andre sammensvorne, førte da sin Herre og Konge til Landsbyen Finderup:

Saa stalded de ind i Finderup Lade,
og ingen Mand dennem kendte:
det kom ikke udi Kongens Sind,
det skulde saa gange i Hænde.

Det meldte Herre Konning Erik
 alt med saa stor Uro:
 Ranild du lukke saa vel den Dør,
 som jeg monne dig tiltro.

Og Rane svarer saa sin Herre og Konge:

Jeg satte derfor Pind og Stang
 og dertil Bjælke hin tykke.
 Ikke er den Mand af Kvinde født,
 den skal med Hænder oprykke.

Men kun slet havde Kammersvenden opfyldt sin
 Herres Befaling, og nu kom Marsk Stig og de andre
 sammensvorne med Graamunkekapper dragne over
 deres Rustninger, og

de stunge til hannem med Sværd og Spyd,
 de gave hannem ingen Frist,
 her de havde vejet den ædle Herre,
 saa søgte hver til sin Hest.
 Og nu stander Landet udi Vaade.

Dette skete Sankt Cæcilie Nat 1286.

Ja, nu oprandt atter en sørgelig Tid for Danmark.
 Kongemorderne blev vel dømt fredløse, og Paven lyste
 dem i Ban, og de maatte flygte ud af Landet; men
 nogle af dem vendte atter tilbage til Danmark og byg-
 gede nye Fæstninger paa Smaaøerne og ved Kysterne,
 hvorfra de hjemsøgte Landet med Rov og Mord, saa
 det blev en Sørøverkrig ligesom i Vendertiden.

I denne urolige Tid efter Erik Glippings Død tænkte
 vel ingen paa hans Jagthus i Grønbæk, og saa for-
 faldt det lidt efter lidt, og siden hen i Tiden er det vel
 bleven ødelagt, maaske under Grev Gerts Ophold og
 Herredømme i Jylland.

Nu staar kun Ruinerne tilbage, et svagt Minde om
 fordums Kongeherlighed og Pragt her paa disse nu
 saa stille og fredelige Egne.

Nationalmusæet har ved Køb sikret sig Ruinerne af Jagthuset, og naar disse en skønne Dag bliver nøjere undersøgt, vil der maaske derigennem fremkomme Ting, der kan give Oplysning om forskellige Forhold vedrørende Erik Glippings Tid.

Alling Kloster.

I Nærheden af Grønbæk ved Allingaa ved Alling Søes Udløb paa Dalsletten har der ligget et Kloster, kaldet Sankt Johannes eller almindeligt Alling Kloster, idet det havde Navn efter den neden for ved Aaen liggende By Alling.

Beliggenheden er altsaa i en af Gudenaadalens Tværdale, og Aaen, der har sit Udspring fra Højderyggen i den vestlige Del af Vinderslev Sogn, slynger sig gennem frodige Enge, der er omgivne af skovklædte Bakkeskraaninger, idet den løber forbi Fruerlund, bag om Vinderslev Kirke, og ved det gamle Herresæde Vinderslevgaard falder den ud i den større Hinge Sø, og derfra løber den forbi Holms Mølle ned til den mindre Alling Sø, og under Navn af Alling Aa løber den forbi Alling Mølle og Allinggaard til Gudena.

Her havde Munkene rigtig et roligt og stille Hjem, fjærnt fra Verdens Støj og Travlhed, og tilmed var der rigt paa Skove og Fiskevand.

Hvad Tid Klostret er bleven bygget og anlagt, ved man intet om med Sikkerhed, idet Klostrets efterladte Brevskaber og Dokumenter næsten alle handler om Erhvervelse af og Sikringer af Ejendomme og Gods og slet ikke omtaler dets Anlæg.

I et af Klostrets Breve fra Aar 1444 kaldes det Sankt Johannes Kloster i Grønbæk; men hvad Munkeorde-

nen angaar, da véd man lige saa lidt herom som om Klosters Anlæggelse. Efter Navnet at dømme skulde man synes, at det maatte være et Kloster af Johanner Ordenen; men da Forstanderen for disse Klostre kaldtes Prior, kan Alling Kloster ikke have hørt blandt disse; thi Forstanderen for Alling Kloster benævnes altid Abbed. Det ligger derfor nær at slutte, at det har hørt blandt Benediktinerklostrene. Disse Klostre havde Navn efter Stifteren Benedikt af Nursia i Umbrien, hvor han blev født i Aaret 480. Han blev som ungt Menneske sendt til Verdensstaden Rom for der at opdrages i den verdslige Videnskab; men da han havde set, hvorledes mange ved dem kom paa Lasternes Afveje, trak han sig tilbage fra Studierne og forlod sin Faders Hus for i Ensomhed at tænke paa, hvorledes han kunde takkes Gud, og saaledes blev han Stifter af et nyt Munkesamlag, der efter ham kaldtes Benediktinerne.

Lidt efter lidt blev Evropeas Lande oversaaet med Benediktinerklostre, og vi fik dem saa ogsaa her i Danmark.

Alle Vegne gjorde disse Munke et stort Arbejde i Kulturens Tjeneste, idet de fældede Skove, udtørrede Moser, forvandlede Heder til frugtbare Marker og anlagde Haver, og da de for største Delen levede af Fisk og Planteføde, lagde de sig især efter Fiskeavl og Have dyrkning.

Føden i Klosteret var tarvelig. Hver Mand fik daglig to Portioner, og hvis Klosters Have tillod det tilige en Slags Dessert af Frugter og Grøntsager. De to daglige Portioner bestod af Fisk, Æg og Bælfrugter, senere ogsaa af Fuglevildt. Brødrene spiste i Fællesskab, og under Maaltidet blev der læst højt for dem. Hele Døgnet var nøje inddelt mellem Arbejde, Andagt og Hvile. En bestemt Del af Dagen skulde tilbringes

med Arbejde i Huset, i Haven og paa Marken, men baade Arbejdet og Hvilen blev afbrudt af Gudstjensster, syv i hvert Døgn efter Davids 119. Salme Vers 164, hvor det hedder: „Jeg lovede Dig syv Gange om Dagen for din Retfærdigheds Dømmes Skyld.“ Hver Gang Kirken kaldte til Andagt, skulde Munken møde, hvis han ikke var saa langt borte, at han ikke kunde naa hjem til Bønnetimen, men i saa Tilfælde skulde han slippe Arbejdet og bøje Knæ for Gud.

Men det gik desværre med denne Munkeorden, som det senere gik med saa mange andre, at Rigdommen og Magten blev til Fordærvelse for dem, idet de blev optagen af at samle Jordegods, og saaledes ogsaa i Alling Kloster, som efterhaanden var bleven en ganske anset og rig Stiftelse, og Abbeden her var en af de tre, til hvem Paven i Aaret 1330 stiledede et Brev om Hjælp til Opførelse af den afbrændte Domkirke i Aarhus.

I Følge en Optegnelse fra 1580 ejede Klostret Gaarde og andet Gods spredt i Lysgaard, Hids, Houlbjerg, Rinds, Middelsom, Lisbjerg, Hasle, Sabro og Gjern Herreder; desuden erhvervede det efterhaanden Kirkerne i Grønbæk, Svostrup, Serup, Lemming, Aidt og Vejerslev.

Nogle af disse Besiddelser har det formodentlig faaet ved Ophævelsen af Vejerslev Kloster, hvis Munke da blev overflyttet til Alling, og som rimeligt var, fulgte Klostergodset med. At det ogsaa var i Besiddelse af betydeligt Gods i de enkelte Herreder ser vi ved blot at tage som et Eksempel, at det i Lysgaard Herred ejede: en Gaard i Kjellerup og Hommel Mølle i Hørup Sogn, Grønbæk Kirke med dens Tilliggende, to Gaarde i Ans, tre Gaarde i Iller, tre Gaarde i Grønbæk, en Gaard og to Boelssteder i Over Roe, en Gaard i Neder Roe kaldet Svend Degns Gaard, Naderup med Tilliggende og ligeledes Braarup.

Ved Reformationens Indførelse i 1536 blev Alling Kloster ligesom alle de øvrige Klostre i Danmark ophævet og dets Gods lagt ind under Kronen. Men ligesom ved de andre Klostre er Munkene vel ogsaa her forbleven i deres Kloster og bleven forsørgede til deres Død. Den sidste Abbed, Hans Lauritsen, blev, som det fremgaar af Præsterækken i Grønbæk Kirke, beskikket til Præst for Grønbæk og Svostrup i Aaret 1538, og der fortælles, at han giftede sig med en Bondepige, i hvem han blev forelsket ved et Bryllup i Asmindegaard.

Alling Kloster var nu en Tid forlenet forskellige adelige Mænd; 1562 blev det tilligemed Allinggaards Bøndergods og Kirker som et særskilt Len forenet med Silkeborg Len, og 1573 lagdes det helt ind under dette, og snart efter er Klosterets Bygninger vel bleven nedrevne. Tomten, hvor Klosteret har staaet, ses dog endnu som en lille Forhøjning paa en lav, flad Skraaning.

I Aaret 1820 blev der foretagen en Udgravning, og man fandt en Del Grundsten, Flisegulve og Underdel af flere Mure, hvoraf synes at fremgaa, at Klosteret paa sædvanlig Vis har bestaaet af fire Fløje, hvoraf den sydlige har været Kirken.

Ved Allinggaard, Alling Mølle og andre Steder der i Nærheden ligger der Bygningsrester af Granit fra romansk Tid, og disse hidrører formodentlig fra Klostret.

Karup Kirke.

Et andet Sted, hvorfra der ogsaa udgik Paavirkning, om end i anden Retning, var Karup med den store, anselige Kirke, hvoraf der nu kun er en Lev-

ning tilbage, nemlig Skibet, der er opført i sen gothisk Tid af røde Munkesten i Munkeskifte med 3 Hvælvinger og Vaabenhus mod Vest af nyere Datum af smaa røde Mursten.

I den katholske Tid var det en anselig Bygning, kaldet Sankt Marie eller Vor Frue Kirke. Skibet har oprindelig strakt sig længere mod Øst og var afsluttet med en femsidet Apsis. Der var 7 Hvælvinger, og mod Nord og Syd var der Korsarme; endvidere et Vaabenhus mod Syd og mod Vest et Taarn med Spir.

At der i Karup kunde rejse sig en saa anselig Kirke, hidrørte fra, at Karup i Middelalderen var et berømt Valfartssted med en hellig Kilde, til hvilken Pilegrimme og syge strømmede i stor Mængde, og Kirken fik rige Gaver. En Adelsmand Jes Quie og hans Hustru Margrethe skænkede saaledes i Aaret 1486 til Kirken en sølvforgylt Alterkalk, som Kong Frederik III i Aaret 1652 ombyttede med den, der nu findes i Kirken, medens den oprindelige blev indsendt til det af Kongen oprettede Kunstkammer, og den findes nu i Nationalmusæet.

At den oven nævnte Kilde kom i saadant Ry for Hellighed, skyldtes oprindeligt, at en blind, der i Følge en Drøm badede sig deri, fik sit Syn igen, efter at han havde paakaldt Jomfru Maria. Der opførtes nu først et Kapel, og siden hen blev saa den anselige Kirke opført. Man begyndte 1420, men var ikke færdig med det store Værk før henimod Aarhundredets Slutning, men da var Vor Frue Kirke i Karup ogsaa et Værk, der kastede Glans og Berømmelse over Stedet.

I Forbindelse med Kirken stod et Hospital, for hvilket Præsten var Forstander. Kilden er nu udtørret; men paa Marken findes en grøn Plet, og her skal den have været. I Følge Sagnet blev den tør, da en Mand havde vanhelliget den ved at vadske en blind Hest i den.

Intet af de mange Valfartssteder i Middelalderen er bleven saa berømt som Vor Frue i Karup, hvortil Folk kom lang Vejs fra, saaledes som det ogsaa fremstilles i det satiriske Skrift fra Reformationstiden: „En Historie om Peder Smed og Adser Bonde“.

Peder Smed kommer fra Holstebro, hvor der har været Midfastemarked, og Adser Bonde kommer fra Tæbring paa Mors og er paa Rejse til Karup, men gør Ophold i Skive, hvor han kommer ind i en bekendt Skiveborgers, Lars Fogeds Skænkestue, hvor en Søndag Eftermiddag efter endt Gudstjeneste Præsten Hr. Jens og en Munk af Sortebrødrene sidder og leger Vartavl. Her mødes altsaa Peder Smed og Adser Bonde.

Peder Smed spørger nu Adser Bonde, hvorfra han er, og hvor han vil hen, og faar saa til Svar:

Jeg siger Eder Sanding og svær om Kors,
 Jeg bor i Tebbering By paa Mors,
 Jeg skal ikke æde andet end Vand og Brød,
 Jeg skal ikke komme i den Nød,
 Før jeg kommer den Rejse af Sted,
 Som jeg haver til Karup jet (d. e. Iovet).

Hertil svarer saa Peder Smed:

Jeg haver og været til Marked der,
 Jeg vil ikke komme der mer,
 Jeg førte did Økser, Segle og Knive
 Og tænkte der Købmandsskab at bedrive.
 Jeg fik end næppe for alle mine Vare
 Saa mange Penninge, jeg kunde fortære.
 Det kommer dog derom ikke til;
 Jeg det gjerne lide vil.
 Med Bedrøvelse skulle vi indgaa
 Til Himmeriges Rige og Glæde faa.

Adser Bonde bliver imidlertid forfærdet over denne Peder Smeds Tale og siger:

Eja! Peder Smed, hvi taler I saa,
 Der kan stor Hævn efter gaa.
 Jeg gaar ikke til Karup fram,
 For jeg vil sælge eller købe Kram.
 Vidste I, hvad der skede, saa vel som jeg,
 I ginge vel Pilgrimsgang med mig.

Adser Bonde véd altsaa noget nyt om Karup; men det er en Hemmelighed. Præsten og Munken bliver imidlertid saa optagne af, hvad de har hørt, at de holder op med at lege Vartavl, og man begynder at udsørge Adser Bonde, der saa ogsaa fortæller, at den Kætter Luther er Skyld i, at man ikke mere vil rejse til hellige Steder; men nu er der i Karup sket et Jærtegn; thi

Jomfru Maria har grædt fuld saare,
 For ingen vil til Karup faare (d. e. fare);
 Det saa min Nabo saa dannis en Mand,
 Hvor Jomfru Marias Øjne rand.
 Det er ikke uden to Dages Rum,
 Siden han hjem af Karup kom.

Adser Bonde vil altsaa til Karup paa Grund af det store Jærtegn, at Jomfru Maria har grædt. Men nu fortæller Peder Smed, at det hele er et Bedrag, der er sat i Værk af Præsten Hr. Movrits og nogle andre for at lokke Pilegrimme ud til Karup Kirke: thi da

„Rejsen hertil blev mindre gjort,
 Og Offeret ikke halvt saa stort“,

begyndte Hospitalet efterhaanden at lide Mangel, da der fattedes baade Lam og Gæs, Oste og Fisk.

Hr. Movrits og de andre Præster besluttede saa at iværksætte et Mirakel, der kunde skaffe Valfartsstedet det gamle Ry, idet de borede et Hul i Hovedet paa Vor Frues Billede og fyldte Aabningen med Vand.

saa at det sagte kunde sive ud gennem Øjenhullerne, og erklærede:

„Vor Frue græder saare,
For ingen vil til Karup faare.“

Men Bedrageriet blev desværre opdaget; thi Rinds Herreds Foged steg i Landsdommerens Nærværelse op paa en Stige og saa, hvorledes det hele gik til.

Efter disse Oplysninger opgiver Adser Bonde nu Rejsen til Karup og tager tilbage til Mors.

Man har ment, at den omtalte Hr. Movrits skulde være Aarhus Bispens Official Movrits Mortensen, som 1538 blev Forstander for Voer Kloster. At Tanken er bleven henledet paa ham, skyldes maaske det nøje Forhold, hvori Karup synes at have staaet til Aarhus, eftersom Valfartskirken i Slutningen af det 15de Aarhundrede blev meget ombygget og udvidet ved Understøttelse af Bispem i Aarhus.

Vi behøver imidlertid ikke at gaa saa langt som til Aarhus for at finde, som det hedder i Satiren: „den ærlige, gode Præst, der kunde saadan Skalkhed læste“: thi et Besøg i selve Karup Kirke siger os hans fulde Navn.

Blandt Levningerne fra den katholske Tid i Karup Kirke findes nemlig den gamle Kirkeklokke med følgende Indskrift: „Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo quinto dominus mauritius pouli provisor huius loci“, d. e. Aar 1525 var Hr. Mouritius Povlsen Forstander paa dette Sted.

Den her nævnte Mourits Poulsen er altsaa Synderen; men hvem han ellers er, og hvilket Embede han har haft før eller efter sit Forstanderskab i Karup, herom giver Kirkeklokken os ingen Oplysning.

Selve Mariabilledet fra Karup Kirke eksisterer imidlertid ikke mere. En senere Ejer af Herregaarden

Aunsbjerg, der havde Besøg af en katholsk Greve, skal nemlig have givet denne Billedet som Foræring, og man er saaledes ude af Stand til at konstatere Faktum. Men i Viborg Oldsagssamling opbevares nu flere Helgenbilleder fra Karup Kirke, der alle har et nogle Tommer dybt Hul oven i Hovedet; men det bliver saa det store Spørgsmaal, om disse Huller hidrører fra lignende Bedragerier eller fra Drejerens Værktøj, da han lavede Hovederne.

Efter Reformationen forfaldt den store Kirke i Karup efterhaanden, hvad vi blandt andet ser deraf, at der i Aaret 1578 udstedtes Befaling til at skaffe Sognefolket Mursten og Tømmer til det forfaldne Taarn. Kort før sin Død 1588 havde Kong Frederik II efter sit Besøg i Karup befalet, at Spiret paa Taarnet skulde opsættes paa hans Bekostning; dette skete imidlertid ikke, og derfor blev der i Aaret 1589 udstedt Kongebrev om, at det nu skulde gøres færdigt og tænkes med Bly, da Menigheden ikke havde Raad til at fuldføre det. Senere hen i Tiden i Aaret 1714 blev Taarnet ødelagt ved Lynild og ikke istandsat.

I Aaret 1744 fik Herremanden Steen Jørgensen til Aunsbjerg Karup Kirke overdragen af Kong Christian VI, men i Steden for at lade den forfaldne Kirke sætte i Stand, nedbrød han baade Apsis og den østlige Del af Skibet, endvidere de to Korsarme og Resterne af Taarnet; dog opsatte han Altertavle og Prædikestol samt Skrifte- og Degnestol.

I Aaret 1505 var den prægtige Kirke bleven forsynet med 12 Korstole, men af disse er der nu kun 2 tilbage; de øvrige er enten gaaet til Grunde eller bortførte til andre Kirker. Der findes saaledes i Sjørlev Kirke nogle Rester af dem, som Steen Jørgensen, Ejeren af Aunsbjerg, havde ført dertil. Som andre Levninger fra Kirkens Stortid findes i Viborg Museum et

Monstranshus og nogle Helgenbilleder, ligesom der i den sydlige Korsarm af Viborg Domkirke findes 3 Helgenfigurer fra Karup Kirke.

Resterne af dette prægtige Minde om Fortidens Storhed henstaar nu i en sørgelig Forfatning og er i Forfald, og det er derfor naturligt, at Tanken er fremkommen om at faa Kirken genrejst i dens oprindelige Skikkelse, og der er allerede under kyndig Ledelse foretagen store Udgravninger for at faa konstateret dens tidligere Størrelse og Indretning.

Som Stationsby og beliggende midtvejs mellem Viborg og Herning er Karup i Opkomst og Fremgang fra Aar til Aar, og naar en Gang i Fremtiden ved Statens Hjælp den gamle Vor Frue Kirke atter kunde staa genrejst, hvilket Mindesmærke vilde den da ikke kunne være for det Arbejde, der fra Statens Side er udført for at gøre de omliggende store Heder til Kulturegne.

Alhedens Opdyrkning og Bebyggelse.

Der er noget tomt, tungsindigt og mørkt over Hedeegnene, naar de henligger i deres Naturtilstand. Det er ligesom et stort Lynghav, hvorhen man vender sit Blik, og netop saaledes henlaa Alheden gennem Aarhundreder med sine Mosedrag. Men Mosedragene er netop et Vidnesbyrd om, at disse Egne en Gang har været dækket af store Skove, hvilket ogsaa synes at fremgaa af Navne som Majlund og Bøgelund, skønt det vel væsentlig har været Egeskove, der Tid efter anden forsvandt, og saaledes blev disse Egne mere og mere et øde og forladt Sted, der kom til at ligge hen som de store Lyngsletter, kendte under Navnet „Alheden“, d. v. s. alt sammen Hede, kun Hede, et

uoverskueligt Lynghav, hvor Vinden ret kan øve sin ubrudte Kraft, hvor Hjejlen nysgerrigt strækker Halsen op over Lyngen og kun en Flok Lærker nu og da fylder Luften med deres Glædessang over den uforstyrrede Ro.

Saaledes henlaa Alheden i Tiden indtil 1760.

Der var vel til forskellige Tider talt meget om at forsøge paa at opdyrke Jyllands Heder, og der var ogsaa skreven derom, idet der var udstedt kongelige Anordninger af 16. Maj 1723 og 30. Novbr. 1751, ligesom det i Forordningen af 8. August 1757 hedder, at det med Hedernes Bebyggelse i Jylland ikke haver haft den Fremgang, som havde været at ønske.

Der var nemlig Aaret forud i København bleven dannet et patriotisk Selskab paa 120 Medlemmer, som tænkte paa at faa Jyllands Heder opdyrkede, og der blev udsendt fire Deputerede for at tage Heden i Øjesyn; men det hele blev dog til intet.

Skulde der derfor gøres Forsøg paa Hedernes Opdyrkning, maatte det blive Regeringens Sag, og saadan blev det ogsaa.

Der blev nu af Kongen udnævnt to Kommissærer, nemlig Konferensraad Trappaud og Hans Steenfeldt, og d. 10. Juli mødte disse i Karup for at gøre Forberedelser til at bestemme Grænserne for den kongelige Del af Heden og de omboende Lodsejeres Ejendomsdistrikter. Dette var ikke nogen let Sag, da disse Lodsere stod uvilligt over for Sagens Gennemførelse og derfor straks fra Begyndelsen søgte at lægge alle mulige Hindringer i Vejen.

Kancelliraad Steensen til Aunsbjerg mødte som Ejer af Karup, Aarrestrup m. m. og erklærede, at han intet vidste eller besad, der kunde tjene til Oplysning med Hensyn til Grænserne mellem hans Gods og Heden; men han haabede ogsaa i Fremtiden at be-

holde Hedens Drift og Brug, ligesom det havde været Tilfældet fra umindelige Tider af, og Ejeren af Kjærsholms Gods, Friedenreich, paastod det samme an-gaaende Fædrift, Lyngslet og Tørveskær.

Men Ejeren af Herregaarden Hald, Landsdommer Schinkel, synes endogsaa at have været endnu mindre tilfreds med den paatænkte Kolonisation; thi han erklærede, at han ikke blot ikke kunde give nogen Oplysning om Grænserne mellem hans Gods og Heden, men han frygtede for, at „mange Byer og Stæder, der er i en slet Tilstand efter Tidernes og fornemlig efter Egnens ringe Beskaffenhed, skulle aldeles ruineres for at indrette noget nyt, der var af mindre Nytte og Betydning.“ Der var saaledes ikke noget at stille op med disse Lodsejere. Og Kommissionen valgte derfor den fornuftige Udvej, at de overlod Lodsejerne selv at bevise deres Ejendomsret paa lovlig Maade, hvilket jo ikke var nogen let Sag, eftersom de i Forvejen havde erklæret, at de intet vidste eller besad, der kunde tjene til Oplysning med Hensyn til Grænserne, og de var nu fanget i det Net, som de selv havde spundet.

Kommissionen befalede derfor Ingeniør, Lieutenant Hartmann straks den følgende Dag, d. 11te Juli 1759, at begynde Opmaalingsforretningen. Den første Vanskelighed, at bestemme Omraadet, var man kommen forholdsvis let over, men nu stod man over for den ulige værre at faa samlet Kolonister. Der blev fra Regeringens Side arbejdet ihærdigt i saa Henseende, men da det efter forgæves Opfordring ikke var muligt at formaa nogen af Landets Børn til at bosætte sig paa Alheden og forsøge at opdyrke den, blev det besluttet, at man skulde forsøge at indkalde tyske Kolonister.

Det vilde jo nu have været naturligt og rimeligt,

om man havde forsøgt at faa fat paa nogle brandenborgske Hedebønder, om hvem man turde vente, at de maatte have Forstaaelse af og Kendskab til Hedens Behandling, men i Steden for fik man Folk fra Rhin-egnen og Mainegnen.

Ja, hvor var det ikke et Misgreb, at man til at bebygge Alhedens Lyngsletter valgte Bønder fra Tysklands bedste Klima, hvor selv Olietræet kan taale den frie Luft, hvor Vinrankens Druer kan modnes, ja, hvor endog Majs er en almindelig Markfrugt.

Men et endnu større Misgreb var det, at man i denne Kolonisag antog som Kommissionær og Mellemmand den i Frankfurt am Main boende Legationsraad Moritz, der drev det hele som en Hvervning, idet det kun var ham om at gøre at skrabe en hel Flok Mennesker sammen, for at han af den danske Regering kunde faa den for hver Person bevilgede Betaling.

Og selv om der blandt de saaledes hvervede Kolonister var en betydelig Del fattige og brave Bønderfamiljer, saa var der desværre ogsaa mange Skorstensfejere og Skærslibere, Desertører af alle Nationer, som det siden kostede Besvær at komme af med igen.

Vil man spørge om Grunden til, at disse Mennesker forlod deres skønne Hjemegn ved Rhin- og Mainfloden, saa var denne vel ikke blot Legationsraad Moritz' lokkende Billeder af det nordiske Paradis; men den maa sikkert ogsaa søges i Tidsomstændighederne, idet Krigen, der kun blev afbrudt ved korte Mellemlum, her ligesom havde udvalgt sin Valplads, og det gik stadig ud over Bønderne.

Det havde været saaledes, som en af Kolonisterne sagde, at havde de haft Fred og Ro i to Aar, saa kunde de sædvanlig regne med, at Fjenden vilde tage den tredje Høst.

Og her ud fra kan vi forstaa, at paa denne Maade

maatte selv det skønneste Opholdssted vække Længsel efter en fredeligere Arne. Under saadanne Omstændigheder blev Moritz' Løkkemad ikke udhængt for-gæves, og saaledes lykkedes det denne Hverver for dansk Regning at faa sammenskrabet 965 Personer, der var fordelte paa 265 Familjer.

Alene Rejsen herop til Danmark var besværlig. De vandrede mod Nord, idet de dels drog til Lands over Hamborg, og dels gik de over Østersøen med danske Skibe til Fredericia.

Men vi forlader dem nu et Øjeblik for at gaa ud til Alheden for at se, hvad der er gjort for at mod-tage dem, og til vor Forbauselse opdager vi, at der ikke en Gang er sørget for, at de kunne faa Husly og komme under Tag ved deres Ankomst ud til Heden.

Allerede i Oktober 1759 kom de første 9 Familjer, der var bleven indkvarteret dels i Viborg og i Fredericia.

Kommissærerne Justitsraad Hoffmann tilligemed Kancelliraad Deichmann fra Fredericia og Amtsfuld-mægtig Olufsen fra Viborg mødtes nu med disse først ankomne Kolonister for at tage med dem ud til Heden. Dog lod de først foretage Undersøgelse af, hvad det var for Folk, som de havde med at gøre, og afhørte dem derfor en for en.

Vi ville nu se lidt paa nogle af disse afgivne Be-retninger (jfr. F. C. Carstens: Alheden og dens Kolo-nier S. 17).

Peter Keil, 32 Aar gammel, luthersk, men Konen reformert. Ingen Børn; har tilsat alt; har tjent hos en Bonde, men er ellers Linnedvæver.

Georg Reiter er 32 Aar gammel og reformert, men Konen er luthersk og 30 Aar gammel, er fra Urloch ved Heidelberg; har ingen Børn, men heller intet til bedste; har tjent hos en Bonde, men har aldrig været paa Heden.

Johannes Zimmermann, en fornuftig Mand, der godt kan gøre Rede for alt. Han er 30 Aar gammel, fra Ebelheim og reformert, og Konen er luthersk. Hjemme ejer han endnu 11 Morgen meget god Jord, foruden 100 Rigsdaler; han har været churfalsisk Grenader og siden Bonde. Han paastaar, at Kolonisterne endelig maa have Hjulmand og Smed fra deres Hjemegn, for at de kan faa alt indrettet ligesom hos dem selv.

Johannes Weckesser fra Egnen ved Heidelberg er 25 Aar og reformert, men Konen luthersk, har tjent som Karl hos en Bonde og forstaar Avlsbrug, Vin- og Biavl, men intet af Hededyrkning.

Johan Peter Betzer, 27 Aar gammel, baade han og Konen er lutherske fra Egnen ved Heidelberg og gift før Afrejsen fra Hjemmet, har tjent hos en Bonde, men forstaar intet af Hedeavæsen, og der tilføjes for hans Vedkommende: „Han ser ellers ud til at være et skikkeligt Menneske.“

Jacob Wirwel fra Egnen ved Heidelberg er reformert og Konen luthersk; han har tjent som Bondekarl, men aldrig været i en Hedeegn.

Tager man nu i Betragtning, at disse Folk var bleven indkaldte for at skulle opdyrke Hederne, saa vil man ud fra Resultatet af ovennævnte Afhøring uvilkaarlig komme til den Slutning, at man ikke kunde vente sig al Ting af dem.

I Kommissionens Beretning hedder det videre: „Den 25. Oktober, altsaa næste Dag, om Morgenen tidlig tog vi fra Knudstrup med 8 af de nævnte Kolonister; thi den 9de var bleven syg og maatte rejse tilbage til Viborg, og vi undersøgte og eftersaa nu Heden fra Arringsvad over Hauredalene til Benslehøj og derfra over Grønhøj til Seibæk. Da imidlertid hverken Silkeborg eller Ribe Amtmænd var mødt, maatte

vi lade os nøje med at vise disse fremmede Mænd, hvad vi vidste, at der i hine Amter var Kongens.

Vi forlangte dernæst Kolonisternes Erklæring om: hvorledes de befandt disse Steder, og hvor de helst vilde bo, og om de mente, at de kunde opbygge den Hede, som blev anvist dem?

Herpaa svarede de:

De turde ikke etablere sig andre Steder end fra den Del ved Arringsvad og indtil Benslehøj og den Strækning kaldet Haurdalen lige ned til Lundvad, om deraf maatte udlægges og afmaales saa meget, som de kunde dyrke og have til deres Kreaturer. De haabede dèr at kunne dyrke Jorden med Fordel og tilsaa den med Boghvede, Rug, ja endog Byg og flere Slags Sæd, som de først efterhaanden i det smaa agtede at forsøge.

De haabede, at dette meget let kunde komme i Stand, naar de maatte betjene sig af de hos dem brugelige Redskaber; thi de mente, at Bønderne her til Lands fordærvede Jorden ved, at den blev opskaaren og flaaet (skære Hedetørv).

De vilde helst bo i den saakaldte Haurdal og have Husene byggede paa phalzisk Maade i en Gade; desuden vilde de have Ager om Ager, saa hver fik noget af den gode og af den slette Jord ligesom ogsaa noget i Dalene.

Forøvrigt ejede de intet til at paabegynde dette med; men Legationsraad Moritz i Frankfurt havde i sine udsendte trykte Indbydelsesplaner lovet dem fri Bolig, Besætning og Redskaber, og derfor var de komne.

Da de dernæst blev spurgt angaaende Bygning og Besætning, erklærede de fremdeles, at de maatte have følgende: i det mindste 8 Fag Hus for hver Familje til Beboelse og Stald samt tilsvarende Lade. Desuden

Loft, Vinduer og Døre, en Seng med 2 Dynner og 2 Puder, en Messingkedel og nogle Penge til smaat Husgeraad.

Af Besætning forlangte de: 1 Ko, 2 stærke Stude til Ploven, 10 Faar samt Sædekorn til hver Familje. Endvidere ønskede de af Redskaber: 1 Plov efter deres Maade, 1 Vogn, 2 Spader, 2 brede Jærnhakker, 2 Møggafler og 1 Økse til hver Familje samt 4 Hjulbøre i Fællesskab.

Paa Spørgsmaalet, om de selv kunde bage og brygge, svarede de, at de vel forstod at bage, men ikke at brygge; men de mente, at de vel nok kunde lære dette uden Vanskelighed.“

Efter at Hederne saaledes var bleven besigtigede, og der var bleven forhandlet om Anlæggelse af en Koloni, men ingen Foranstaltning truffen til Befordring, fik hver af Tyskerne 2 Rdl. (4 Kroner) til Rejsepenge, da de havde 5 Mil at gaa til Viborg.

Kommissærerne sendte nu ovenstaaende Indberetning til Rentekammeret, idet de tilføjede:

„Disse Kolonister, der vel synes at være skikkelige Folk, er komne fra Phalz, fra en god Egn, men have intet til bedste og vide lidet af Hedernes Dyrkning. Vi indstille derfor til Kollegiets behagelige Resolution, hvorvidt samme maatte finde for godt med disse Folk at entre, da det belovede Etablissement efter deres Foregivende vil koste meget, og vi dog ikke er i Stand til at forsikre, om de efter deres Udsigende kunne opbygge Hederne, som de dog formene. Dette kunne vi imidlertid tilvisse melde, at de noget nær har udvalgt sig det bedste Stykke Land af Hederne, og dersom de kunne opbygge samme, som de formene, saa kunne ikke alene Bøndergaarde der vorde anlagte, men endogsaa det, som mere er, de omliggende kunne formodentlig lære Agerdyrkning paa en anden Maade end hidindtil.“

Kommissærerne tilføje endelig endnu nogle Forslag angaaende Tyskernes Fordringer og lignende og ender med, at det maatte blive tilkendegivet Legationsraad Moritz i Frankfurt, at han ikke maatte sende flere Folk herind, som intet havde til bedste, og som ikke forstod sig paa Hededyrkning.

En Maaned efter, d. 27. Novbr. 1759, udkom saa en kongelig Resolution, der paabød, at af de fra Tyskland hidkomne fremmede Bønderfolk skulde for det første de udi Viborg værende 9 Familjer anvises fornøden Grund til lige saa mange Bøndergaardes Indrettelse paa Steder udi Heden under Silkeborg Amt, som dertil af Justitsraad de Hoffmann og Kancelliraad Deichmann er udset, nemlig: en Dal ved Arringvad ved Benslehøj paa den ene Side og en Strækning kaldet Haurdalen ned til Lundevad. Tillige skal der gøres et Overslag over, hvad der udfordres til disse 9 Gaardes Indrettelse.

En kongelig Resolution af d. 12. Februar 1760 gaar endnu videre i sit Bydende, idet det her hedder: „For de udi Fredericia og i Viborg sig opholdende 37 Bønderfamiljer (paa dette Tidspunkt er der altsaa ikke kommen flere) maa bygges udi Alheden samt Kørsler med Materialier forrettes af H.s Majestæts Bønder udi Skanderborgs og Silkeborgs Distrikter.“

Som vi allerede har omtalt, havde de omkring Alheden boende Herremænd desværre ikke synderlig Interesse for Koloniernes Anlæggelse, da de helst vilde være dem foruden, og da de nu blev spurgt, om de vilde levere Materialier af Sten og Ler, kunde de jo ikke godt have den Skam at sige rent ud Nej, hvad de sikkert helst vilde have gjort, hvorfor ogsaa Hr. Steensen til Aunsbjerg svarede, at han vilde være villig til at levere, hvad han kunde, medens derimod Hr. Schinkel til Hald søgte Udflugter, og Hr. Friedenreich

til Kjærsholm erklærede ligefrem, at han ikke troede, at han havde ret meget af disse Dele at undvære.

Med billig Harme over et saadant lavt og egennyttigt Sindelag skrev derfor Amtmand Trappaud under 24. Marts 1760 til Kollegiet og udbad sig, at det maatte tillades Kommissionen at tage begge Dele saavel Sten som Ler, hvor det uden Skade for Græsning og Agerland kunde tages, for at ikke Arbejdet paa Alheden skulde standses af Mangel paa sligt fornødent Materiale, og derefter tilføjer han:

„den, som haver den største Overflødighed af Sten, der formodentlig i nogle Hundreder af Aar har helliget uden Brug og ventelig lige saa længe herefter kan blive liggende, nu straks, da de til dette Brug behøves, véd Lejlighed til samme at empløjere for sig selv, uden at have enten Sand eller Sten til Deres Majestæts Tjeneste at overlade.“

Disse Mænds Uvilje hidrørte vel ikke saa meget fra Tabet af den hidtil omtvistede Ret til Lyngslet, Tørveskær og Fædrift paa Alheden, men den kom snarere deraf, at de indsaa, at dette nye Forehavende lidt efter lidt vilde tilintetgøre deres fortræffelige Uhrfuglejagt og berøve dem de herlige Dage, som de hvert Aar tilbragte paa Alheden i godt Vennelag, idet de i opslagne Telte nød Køkkenets og Kældrens Overflødighed.

Men hvad enten nu det ene eller det andet har været Tilfældet, saa maa de gode Herrer til Hald og Kjærsholm være bleven noget flove og lange i Ansigtet ved Kollegiets Skrivelse af 5. April 1760, hvori det hedder, at H.s Majestæt paa ingen Maade tvivler paa disse Herrers Villighed, da der jo ved Sjørup skal være en saa stor Mængde Sten, at Bonden ikke kan pløje derfor, og at man paa ingen Maade vil tilføje dem nogen Skade eller Fornærmelse.

Da alt nu saaledes var ordnet med Hensyn til Boplads og Materialier til Opførelse af Boliger, fremkom dernæst det vanskelige Spørgsmaal om foreløbig Opholdssted for Kolonisterne.

Kommissionen havde haabet, at de kunde faa dem indkvarteret i de nærmeste Bønderbyer paa billigste Maade og Vilkaar, men det var ikke muligt at formaa Bønderne til at modtage dem. Man havde saa ude paa Heden faaet rejst som et midlertidigt Opholdssted et stort Hus til 12 Familjer, men Tyskerne vægrede sig ved at bo der, da enhver vilde blive ved sin tilkommende Mark, og der var ingen anden Udvej for Kommissionen end at oprejse Jordhytter af 6 Alens Længde og 4 Alens Bredde til hver enkelt Familje, indtil der kunde blive bygget ordentlige Gaarde.

Da denne Vanskelighed nu saaledes var overvunden, fremkom dernæst Spørgsmaalet om Kolonisternes Forplejning, indtil de kunde faa opdyrket saa meget af Heden, som behøvedes til at brødføde dem, og det blev saa bestemt, at en Mandsperson maanedlig skulde have 2 Skp. Rug, 2 Skp. Byg og Malt samt i Penge 4 Mark (1 Kr. 33 Øre). Kvinderne skulde have $\frac{1}{4}$ mindre af Korn og Penge, og 1 Barn over 4 Aar skulde have det halve af, hvad en Kvinde fik. Rugen skulde tages fra Randers Amtstue, og den anden Sæd skulde betales med Penge.

For at de kunde faa fornødent Brød, skulde der saa snart som muligt bygges 3 Bagerovne. Da de som allerede nævnt ikke forstod at brygge Øl, bad de om, at en Mand iblandt dem ved Navn Reue, der var deres Feltskær, maatte tappe Øllet for dem, og at de hver Uge maatte faa Penge til at købe Øl og Sulevarer for.

Til at have Opsyn med det hele og forestaa den vordende Koloni skulde man nu ogsaa have en Slags Inspektør eller Forvalter, og som saadan blev antagen

Hendes Majestæt Enkedronningens Lakai Stiwitz, der skulde modtage sin egen Instruktion, og i Overensstemmelse med denne skal han paase Kolonisternes Tarv, ligesom han ogsaa skal have Opsyn med Opførelsen af Bygningerne, der skal opføres paa phalzisk Maade, saaledes som det er bleven lovet dem.

Imidlertid gik det stærkt mod Foraaret, og der begyndte at komme Uro over Kolonisterne, hvoraf den bedre Del ikke syntes om, at det trak længere ud, end de havde ventet, ligesom de ogsaa følte sig besværet af det kostbare Ophold i Byerne. Kommissærerne følte sig derfor tilskyndede til at tage fat paa det store Forehavende, og d. 16de Maj 1760 mødtes de derfor i Knudstrup med 17 Kolonister fra Viborg. Aftenen forud var der imidlertid ogsaa kommen en betydelig Flok fra Fredericia, der medførte Koner og Børn samt alle deres Ejendele.

Og nu opstod der nye uventede Vanskeligheder; thi da alle disse Tyskere var kommen sammen, fremkom de med den uventede og overraskende Fordring, at de vilde bo i Haurdalen, og de bad om at faa anlagt en By paa 40 Gaarde, og de vilde have 4 Marker paa de 4 Sider af Byen, saaledes som det var brugeligt i Phalz.

Kommissionen søgte nu at klarlægge for dem, at en saadan Sammenhobning af Gaarde i Længden vilde blive dem baade til Skade og Besvær, da de vilde faa $\frac{3}{4}$ Mil til det yderste af Marken, og det var desuden et Spørgsmaal, om der kunde skaffes Vand paa dette Sted. Imidlertid kunde man hverken med det gode eller med det onde faa dem til at frafalde deres Paa-stand, hvorfor man endnu samme Dag lod rejse 19 Hytter i Haurdalen, og da Kolonisterne selv tilbød at sætte Brønden, lod Amtmand Trappaud skaffe Materialier dertil.

Sagen blev nu indberettet til det kongelige Rentekammer, og ved Skrivelse herfra af 11. Juni 1760 be- myndiges Kommissionen til at lade Kolonisterne faa deres Forlangende opfyldt, at de maa bo i Byer med 30—40 Gaarde; men det maa dog paases, at der ikke bliver anlagt nogen By, uden at der var Vand at finde baade for Folk og Kreaturer.

Saaledes var der nu intet mere i Vejen for Opbyggelsen af den første Koloniby Haurdal, og denne Bygningsmaade blev nu fremdeles fulgt for de øvrige Kolonister, efterhaanden som disse kom i Løbet af Sommeren.

Som det allerede tidligere er omtalt, var Tallet paa dem, der i Aarene 1759—60 kom hertil fra Tyskland, 265 Familjer, der bestod af 965 Personer, men nogle af disse var daarlige Personer, der voldte baade Vanskeligheder og Fortrædeligheder, og det endte endog for nogles Vedkommende med, at de maatte vandre i Tugthuset, medens en anden Del, 18 Familjer, der var særlig misfornøjede, blev flyttet til Randbøl Hede, hvor Jordbunden mere tilfredsstillede dem.

Efter at disse daarlige Elementer var fjærnet, var der nu en solid Stab tilbage, agtværdige, fattige Bønder væsentlig fra Grevskabet Erbach, fra Sognene Grünau, Schönberg og flere ved Mainfloden.

Disse fattige Mennesker, der saaledes var henflyttet fra Mainflodens frugtbare Egne til Alhedens øde og døde Sletter, stod nu derude paa den golde Hede, efter at de havde udstaaet den lange Rejses Besværligheder, der jo ogsaa blev trykkende og pinlig for dem, da den maatte foretages sammen med disse daarlige Personer. De havde vel naaet Rejsens Maal, men her var ingen, hverken Slægt eller Venner, der kunde byde dem et hjærteligt Velkommen, ikke en Gang ordentlige Boliger, hvor de kunde hvile sig. Fortviv-

lede stirrede de ud over det endeløse Lynghav, og de rejste deres Lynghytter, de foreløbige Opholdssteder saa nær sammen som muligt; thi fælles Trængsler og Savn, fælles Sprog og fælles Længsel bandt dem sammen og adskilte dem fra de fjærnere boende danske, der med Forundring betragtede dette fremmede Folk, der kunde leve af Rødder (Kartofler), og som skulde bo paa et Sted, hvor man mente, at ingen kunde bygge og leve.

Deres Sprog, Sæder og Klædedragt var jo noget for dem særegent; men selv om de ogsaa levede afgrænset for sig selv og afsondret fra de fjærnere boende danske, saa maatte de dog nu og da ty til dem for at købe Levnedsmidler. Eller Kvinderne kom for at faa til deres lille Have saa megen Gødning, som de kunde rumme i deres Forklæde; thi ved deres Jordhytte maatte de endelig straks have et lille Stykke Have, og i denne Have maatte de have Blomster, for at disse kunde mildne de dybe Savn af de mildere Egne, som de havde forladt.

Ja, hvor maa man ikke i sit Hjærte have Medlidenhed med disse stakkels Folk, som Krig, Fattigdom og Tryk havde tvunget til at forlade deres Hjemstavn, og som ofrede Hjem og Venner for i et fremmed Land at berede deres Børn et roligere og bedre Udkomme.

Kolonisterne tog nu med Flid og ufortrøden Arbejde fat paa Hedens Opdyrkning, idet den ene hjalp den anden, og Erfaringen var deres fælles Læremester.

Der blev nu rejst tvende velbyggede Byer, hver paa henved 30 Gaarde. De blev opført af Fyrre-Bindingsværk og brændte Sten fra et Teglværk, som Regeringen havde ladet opføre i dette Øjemed. Gaardene blev bygget i 3 snorlige Gader med et Mellemlum af 50 Alen. Under Hovedbygningen blev indrettet en god

Kælder, og parallel med denne Bygning sattes Laden bagved. Desuden blev Bønderne forsynet med fornøden Besætning, og de Rettigheder, som Moritz havde lovet dem, blev værdigen overholdte.

Forandringen mærkedes ogsaa snart; thi der, hvor Lyngen før uhindret havde hersket, begyndte der nu at fremkomme gode Sædemarker.

De 2 anlagte Byer fik Navnene: Frederikshede og Frederikshøj, de ligger i en Afstand af $\frac{3}{4}$ Mil fra hinanden, og midt imellem disse blev Sognekirken bygget, den saakaldte tyske Frederikskirke, og indviet i Aaret 1766. Paa Alterets Bagside staar følgende Indskrift:

Alheden bygged op Kong Frederik den femte,
De Tysker var han god og Kirken ej forglemte.
Hans Søn, Kong Christian den syvende af Navn,
Tog den i Naade an og fremmed hver Mands Gavn."

I Nærheden af Kirken blev lagt tvende Kolonigaarde.

Bynavnene Frederikshede og Frederikshøj kunde imidlertid ikke rigtig blive populære, og man kaldte dem derfor med Navnene Haurdal og Grønhøj, og saadan er det bleven ved at være, saa de bærer disse Navne den Dag i Dag.

Som vi tidligere har anført, var en Del af Kolonisterne reformerte, og de havde i de første Aar til Betjening den reformerte Præst Pfar; men han forlod Alheden i Aaret 1764 og fik Ansættelse i det meklenborgske. En Tid lang havde man saa den ret ejendommelige Ordning, at der i hver af Byerne Haurdal og Grønhøj boede en theologisk Kandidat, der forestod Prædikeembedet og altsaa prædikede paa Tysk, medens den lutherske Præst i Nabsognet Thorning og den reformerte Præst i Fredericia besørgede Kommu-

nionen. Men skønt denne sidste vedblev at fungere for sine reformerte Trosbrødre indtil Aaret 1808, saa fik dog allerede i Aaret 1764 Ungareren Oswald som ordineret Mand det lutherske Præsteembede og boede i over 10 Aar i Haurdal.

I Aaret 1773 skænkede Kongen de nævnte tvende Kolonigaarde ved Kirken til en Præstegaard, og her flyttede saa Stedets anden Præst Hans Clausen ind i Aaret 1774. Imidlertid døde de reformerte bort en efter anden, og i Aaret 1839 var kun en af dem tilbage.

Efterhaanden som Tiden gik, og Kolonisterne kom mere og mere i Samkvem med de omboende danske, lærte de disses Sprog, men indbyrdes benyttede de altid deres Modersmaal, derfor var Kirkesproget ogsaa udelukkende det tyske, indtil det ved kongelig Resolution af 19. Marts 1856 blev bestemt, at det skulde være afvekslende tysk og dansk, og fra Aaret 1870 bruges alene dansk. Ved Reskript af 17. Aug. 1787 fik Frederiks Sogn som Anneks Karup Sogn, der indtil da havde været Anneks til Thorning Sogn.

Det ved Koloniernes Anlæggelse paabegyndte Arbejde med Alhedens Opmaaling varede gennem flere Aar, og da man efterhaanden blev klar over, at Arealen var for stort for de faa Kolonister, blev der nord for Grønhøj i Hjortedalen udtaget et større Areal til Anlæggelse af et kongeligt Schäferi, men man havde ikke Held med dette Forehavende, og det gik snart igen over Styr.

Siden begyndte man Tid efter anden at tænke paa Anlæg af Plantager, men ogsaa i saa Henseende stødte man paa store Vanskeligheder, idet man ikke alene maatte tage Kampen op mod den barske Vestenvind, men ogsaa Jordbunden frembød sine Vanskeligheder med det stenede Underlag, der var en Hindring for Planterødderne.

Man maatte famle sig frem gennem Forsøg, men omsider kronedes det med Held, og nu staar der de store, mægtige Skove med Naaletræer, hvoraf den største, Stendalsgaard, er paa c. 600 Tdr. Land; den næste, den saakaldte Ulvedal, er paa 433 Tdr. Land, og hertil kom senere den nye Frederiksplantage i Aaret 1824, da der blev frakøbt Kolonien Haurdal et Areal paa 340 Tdr. Land, som blev inddiget.

Det havde sikkert været heldigt, om man fra Begyndelsen af havde haft Tanke for ikke alene at faa Udbytte af Plantagerne ved Træets Ved, men ogsaa at have skaffet Læ for Alhedens Marker, hvilket kunde være sket ved at anlægge Plantagerne mod Nordvest i Steden for, at de nu ligger i Sydøst.

Der foregaar jo store Forandringer i Tidens Løb, og saaledes er det ogsaa gaaet ude paa Alheden gennem de nu forløbne halvandet Aarhundrede. De oprindelige, sammenbyggede Byer er forlængst forsvundne, og Gaardene er flyttede ud paa Markerne, der gennem flittig Dyrkning og Mergling stadig er bleven bedre kultiveret, og da Befolkningen har været nøjsom og arbejdsom, er den gennemgaaende velstillet. Som tidligere nævnt levede Kolonisterne i Begyndelsen afsondrede og for sig selv, men det varede ikke længe, inden de kom i Forbindelse med de omboende Beboere, og Tid efter anden er de gaaet op i disse gennem Giftermaal, og det er kun Navnene: Braüner, Cramer, Bärtel, Bitsch og Betzer o. s. v., der minder om den tyske Herkomst, men disse Navne forekommer forøvrigt ogsaa i de omliggende Sogne i Lysgaard Herred.

Som et fremtrædende Karaktertræk hos disse Hedens Beboere maa nævnes, at de er i udpræget Grad kongetro, og som et Bevis herfor kan jeg ikke andet end at anføre en Oplevelse fra i Vinter ude i Frederiks Forsamlingshus. Det var et politisk Møde, hvori

jeg deltog, idet jeg havde faaet Opfordring til at komme til Stede og tale om Spørgsmaalene angaaende Kirke og Skole. Det sønderjydske Spørgsmaal, som da var brændende, blev selvfølgelig ogsaa drøftet, og da en radikal Taler havde talt om, at man maatte tage i Betænkning, at mange Tyskere vilde komme inden for Danmarks Grænser, hvis 2den Zone kom med, rejste en Gaardejer af tysk Afstamning sig og udtalte: „Vore Forfædre kom som Tyskere her til Danmark, og naar vi i Tidens Løb er bleven gode danske Borgere, saa kunne Tyskerne vel ogsaa blive det nede i Sønderjylland. Jeg tror ikke, at der her i Landet findes mere kongetro Borgere end vi herude i Frederiks, og lad os ogsaa vise det i Aften ved at raabe et Leve for vor Konge,“ hvorefter den store Forsamling paa henvend 400 Mennesker rejste sig og raabte et Leve for Kong Christian X, og at dette Leve kom fra et helt og fuldt Hjærte, mærkede man paa den Kraft, der blev lagt deri.

Den gamle Ligsten paa Hinge; Kirkegaard.

Paa Hinge Kirkegaard fandtes i Aarene 1786—1835 den Ligsten, paa hvilken Hans Tausen havde staaet, da han paa Graabrødre Kirkegaard forkyndte Evangeliet for Viborg Borgere, og Kirken holdtes lukket for ham.

Men hvorledes kan det være gaaet til, at denne Ligsten var kommen fra Viborg og ud til Hinge? Inden vi svarer paa dette Spørgsmaal, maa vi se lidt paa Forholdene ude i Hinge, der paa den Tid var ligesom Knudepunktet eller Centrum for Lysgaard Herred; thi her var den Gang Tingstedet, og Herreds-

fogden boede i Frausing i Nærheden af den nuværende Frausinggaard, medens Tinghuset med Retslokalet laa lidt derfra i Kanten af Østergaards Skov.

Dette Tinghus, en gammel Bindingsværksbygning, har forøvrigt staaet der som en Levning og et Minde om Fortiden indtil forrige Aar, da det blev nedbrudt, og en Del deraf er bleven benyttet til et Lysthus, beliggende paa et Højdepunkt i Udkanten af Skoven, hvorfra der er en storslaaet Udsigt over Hinge By og Søen til Serup By, ja, helt til Mausing i Vinderslev Sogn, medens en anden Del deraf og deriblandt den gamle Dør med sin underlige Laas, der førte ind til Retssalen, er bleven anvendt ved Bygningen af en Villa, der af forhenværende Proprietair Holm til Holms Mølle er bleven opført neden for Højdepunktet.

I Aarene 1758—1784 var der en Herredsfoged i Hinge ved Navn Jens Laasby Lunow, der var fulgt i Embedet efter Faderen Christen Lunow ved dennes Død 1758, og Sognepræsten til Hinge-Vinderslev var paa den Tid Albert Sadolin, der i Aaret 1761 var kaldet til Embedet af Hr. Christian Fischer til Allinggaard.

Herredsfoged Lunow og Pastor Sadolin, der saaledes boede nær hinanden, har som Embedsmænd været gode Venner, og efter Herredsfogdens Død i Aaret 1784 har Pastor Sadolin været Enken Marie Stokdorph behjælpelig med at anbringe en Gravsten over de to efter hinanden værende Herredsfogder, hendes afdøde Mand og Svigerfaderen.

Da det jo skulde være en anselig Gravsten, der vel ikke var saa let at faa anskaffet, uden at den skulde hentes langt borte fra, har Pastor Sadolin, der havde Kendskab til Viborg, hvor han var født d. 24de Januar 1736 af Forældrene Sognepræst for Sortebrødre Menighed Christian Alberth Sadolin og Hustru

Ellen Cathrine Hjersing, faaet Lejlighed til at udøve en i dobbelt Forstand fortjenstfuld Gerning, idet han ikke alene fik rejst en Mindesten over sin afdøde Ven, men ogsaa reddede for Efterverdenen den Ligsten, paa hvilken Hans Tausen havde staaet og prædiket Luthers Lære for Viborg Borgere, da Graabrødre Kirken holdtes lukket for ham.

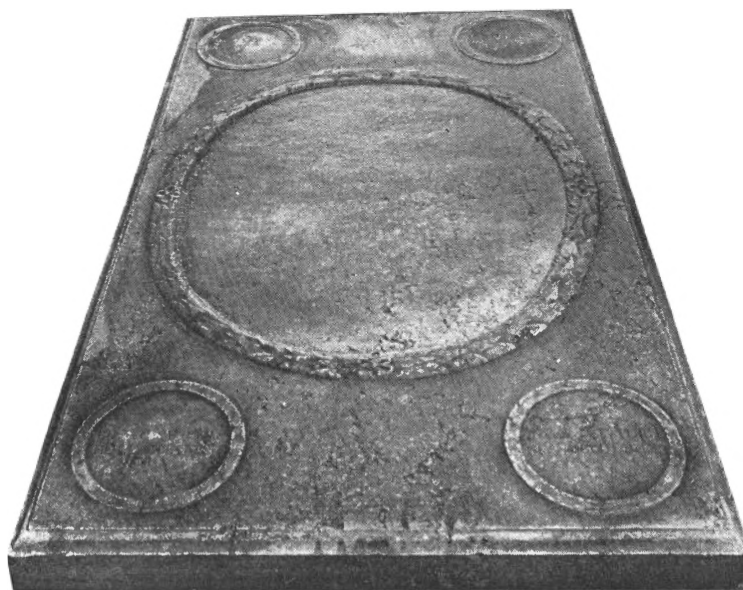
I Aaret 1785 synes man ikke i Viborg at have haft synderlig Interesse for denne Ligsten, der forøvrigt oprindeligt var rejst over Væbner Jens Nielsen Løvenbalk, død 1442, og Hustru Helene Munk, og den købt for 16 Rigsdaler (32 Kroner).

Det var jo Rationalismens (Fornuftkristendommens) Blomstringstid, og der var vel ikke ret mange, der tænkte paa Reformationen og den lutherske Læres Forkæmpere. Ja, hvor var Tiden ikke forandret i Sammenligning med den Gang, da Hans Tausen sad i Klosters Fængsel i Viborg og gennem Gitteret talte til Folket, der samledes uden for og lyttede til hans Ord og siden flokkedes om hans Prædikestol.

Hans Tausen var født i Birkende i Nærheden af Kerteminde i Aaret 1494. Hans Fader Tage var Smed, en dygtig og forstandig Mand, der forstod at uddrage Myrejern af Mosejorden, og man ansaa ham derfor for en Troldmand. Hans Tausens første Ungdomsliv er iøvrigt ret ubekendt.

Der fortælles, at da han som 12aarig Dreng gik med sin Fader bag Ploven, slog Faderen ham, formentlig fordi han havde mere Lyst til Bogen, og han løb saa fra Hjemmet. Han kom nu i Skole, først i Odense og senere i Slagelse, hvorfra han kom ind i det nærliggende Antvorskov Kloster.

Dette berømte og rige Kloster var af Johannitterordenen, og Klosters Forstander den berømte Abbed Eskild fattede Kærlighed til den begavede Yngling og

Jens Nielsen Løvenbalks Ligsten.

hjalp ham frem i Studierne, og i Aaret 1521 er han naaet saa vidt, at han holder Forelæsning ved Københavns Universitet, idet han arbejder sammen med Poul Helgesen.

Abbed Eskild vilde imidlertid, at han skulde have endnu videre Uddannelse, og med Understøttelse fra Klostret i Antvorskov rejste han saa til de berømte tyske Højskoler i Köln og Löwen; men her faldt Luthers Skrifter ham i Hænde, og da han længtes efter at høre denne Herrens Stridsmand, rejste han til Wittenberg i Aaret 1523, hvor han opholdt sig et Aar, og her begynder han at komme til Forstaaelse af det Kald, som Herren havde til ham, da han er kommen til Hvile i Troen paa Guds Naade og Kærlighed i Jesus Christus.

Abbed Eskild kaldte ham nu tilbage til Antvorskov og modtog ham med store Forventninger; men det blev en stor Skuffelse for ham; thi paa den første Langfredag aflagde Hans Tausen ved sin Prædiken i Klosterkirken en klar Bekendelse om, at der kun er Frelse ved Forsoningen i Kristus og ikke ved egne, fromme Gerninger.

Abbed Eskild lod ham nu kaste i Klosterets Fængsel, hvorfra han overførtes til Viborg til et Kloster af samme Orden, hvis Prior, Peder Jensen, var berømt for sin store Lærdom. Peder Jensen haabede maa ske ved Mildhed at opnaa, hvad Haardhed ikke havde formaaet, og gav derfor Tausen Tilladelse til Søndag Eftermiddag at prædike i Klostrets Kirke, hvad han forøvrigt lige saa godt kunde give ham Lov til; thi medens han sad i Klosterfængslet, prædikede han for Mængden, der flokkedes udenfor.

Byens Borgere flokkedes nu om hans Prædikestol, ja, selv blandt Munkene begyndte nogle at blive paavirkede.

Prioren havde vel næppe tænkt sig en saadan Virkning af Tausens Prædikener og fortrød derfor snart, at han havde givet ham denne Tilladelse.

Tausen begyndte ogsaa at mærke Priorens forandrede Sindelag, og en Gang, da han havde sluttet sin Prædiken i Klosterkirken, fortalte han sine Tilhørere, hvordan Stillingen var, og han bad dem om at være betænkte paa at skaffe ham et Tilflugtssted.

Mange af hans Tilhørere erklærede sig straks vilige til ikke blot at modtage ham i deres Huse, men ogsaa til at ofre Liv og Blod for ham; derfor aflagde han nu Ordenskappe og Munkedragt og forlod Kirken sammen med dem og begav sig til en af Byens mest ansete Borgere, og hermed havde Hans Tausen ikke alene brudt med sine nærmeste Foresatte, men med hele den bestaaende kirkelige Orden.

Efter at Hans Tausen havde afført sig Munkedragten i Klosterkirken og saaledes brudt med sine nærmeste Foresatte og med hele den bestaaende kirkelige Orden, stod han nu uden nogen Prædikestol, hvorfra han kunde prædike Evangeliet; men saa kom Jacob Skjønning, som den Gang var Rektor ved Domsko-len og Præst ved Sankt Hans Kirke, ham til Hjælp, idet han aabnede sin Kirke for ham og overlod ham sin Prædikestol; men Kirken kunde ikke rumme den Mængde Mennesker, der strømmede til, og Tausen maatte da i nogen Tid prædike under aaben Himmel paa Kirkegaarden.

Dette var jo meget uheldigt, og han blev saa enig med sine Tilhørere om, at de skulde se at faa Graa-brødre Kirke, der var meget rummeligere.

Maaske har Tausen haabet paa gennem en Graa-brøder Erasmus, der nævnes blandt hans Tilhængere, at skaffe sig Adgang til Kirken med det gode, naar den katholske Gudstjeneste var til Ende, eller

Borgerne har maaske tænkt paa at trænge ind i Kirken, inden den blev lukket; men dette mislykkedes, idet Munkene i al Stilhed efter Messen har lukket Kirken og derfra listet sig gennem en Sidegang over til Klosteret, der laa i Nærheden.

Den store Skare staar der nu i Forventning og er skuffet. Et Øjeblik blusser Harmen vel op, og man tænker paa at sprænge Dørene; men imidlertid har Tausen vekslet Ord med sine nærmeste Venner Tøger Løvenbalk og Jørgen Sadolin, og derefter stiger han saa op paa Jens Nielsen Løvenbalks Ligsten og bebynder at tale; straks er der Ro over Forsamlingen, og nu lytter de til i dyb Stilhed.

Siden sprængte Borgerne med Magt Kirkedørene, og Tausen prædikede saa for dem i Graabrødre Kirke, og man begyndte snart derefter at synge nye danske Salmer.

Stiftets Biskop Jørgen Friis fandt, at dette gik for vidt, og derfor sendte han midt under Gudstjenesten væbnede Folk hen i Kirken, der forlangte, at Tausen straks skulde møde for Biskoppen; men han svarede: „Jeg staar her i en større Herres Tjeneste, og naar den er endt, skal jeg besøge ham, hvis han ønsker det.“

Sendebudene vilde imidlertid ikke lade sig nøje med den Besked, og da de forlangte, at han straks skulde følge med, flokkedes Borgerne om ham, og Kvinderne løb hjem for at hente Vaaben til deres Mænd.

Biskoppens Folk skyndte sig nu bort, og siden gjorde man ikke Forsøg paa at berøve Borgerne deres Præst.

Der er noget rørende ved den Kærlighed, hvormed de Viborg Borgere omfattede Hans Tausen, og hvor maa det have været stort for ham at have en saadan Venneflokk om sig, og dette Forhold er det ogsaa, der

giver sig Udslag i Resolutheden, da han prædiker for den store Skare Tilhørere fra Jens Nielsen Løvenbalks Ligsten.

Han maa prædike for dem, selv om det ikke bliver paa samme Maade, som da de samledes i Ro og Mag paa Sankt Hans Kirkegaard, hvor man formener, at han en længere Tid har prædiket fra Kirketrappen.

Man forstaar, at denne Begivenhed ikke saa let gik af Glemme, men overleveredes fra Slægt til Slægt.

Imidlertid øvede Rationalismen sin sløvende Magt, og i Aaret 1785 var der sikkert ikke ret mange, der mindedes Tausens Prædiken fra Ligstenen eller skænkede den nogen Tanke, og saa er det, at Pastor Sadowlin i Hinge faar den købt og anbragt som Ligsten over sin afdøde Ven Jens Laasby Lunow.

Den oprindelige Indskrift blev nu udslettet og en ny indhugget saalydende:

FADER OG SØN,
begge efter hinanden
Herredsfogder
udi Lysgaard Hits Herreder,
have herunder de dødeliges Herberg.

CHRISTEN LUNOW,
† 1758, født 1684.

JENS LAASBY LUNOW,
født udi Hinge 1718,
død samme Steds 1784.

Sønnens Enke,
Marie Stokdorph,
besørgede
disse fortjente Mænd taknemligst
dette Gravsminde.

*Hvil bedste Mænd,
Hvil her med vore Fædre.*

(Der har staaet endnu et Par Linjer, som nu er ulæselige.)

Og omkring Hjørnemedaillonerne blev der som en Slags Forklaring og Angivelse af denne nye Brug af Stenen sat følgende Indskrift med en Verslinje i hvert Hjørne:

Paa denne Sten Hans Tausen først, 1528
 I Viborg præk'de Luthers Lære,
 En Ven af den, her lagdes sidst, 1786
 Ansaar det Pligt at anmeldt være.

Forklaringen, som ligger gemt heri, er altsaa denne: Da denne Sten laa efter sin første Bestemmelse som Ligsten paa Graabrødre Kirkegaard i Viborg over Væbner Jens Nielsen Løvenbalk, har Hans Tausen prædiket Luthers Lære fra den som Staasted i Aaret 1528: men da denne Begivenhed nu er ligesom ved at gaa i Glemme, har jeg i Aaret 1786 for at redde den fra Tilintetgørelse og faa denne Begivenhed overleveret til Efterslægten nu faaet den bragt her til Hinge og lagt som Ligsten over min afdøde Ven, Herredsfoged Jens Laasby Lunow.

Der er dem, der har villet slutte ud fra Aarstallet 1528, at Traditionen er uhistorisk, da Hans Tausen prædikede Luthers Lære i Viborg før 1528, hvad jeg ogsaa oven for har vist ved en kortfattet Skildring af Begivenhederne i Hans Tausens Liv indtil Aar 1528.

Men hertil kommer, at min hæderlige og velædle Formand i Embedet her i Hinge, der hørte til de Sadoliners Slægt, som var baade fortjente og lærde Mænd, han har sikkert været vel hjemme i sin Slægts Historie og dermed ogsaa i Reformationstidens Historie. saa det er utroligt, at han ikke skulde have kendt Gangen og Rækkefølgen i Hans Tausens Oplevelser under Opholdet i Viborg, og som allerede nævnet har Tausens Ven Jørgen Sadolin aabenbart været nærværende og med ved denne historiske Begivenhed.

Hans Tausens Ven Jørgen Sadolin, der aabenbart har været nærværende og med ved den historiske Begivenhed, da Tausen prædikede fra Jens Nielsen Løvenbalks Ligsten paa Graabrødre Kirkegaard, var kommen til Viborg 1526 og havde her en Præsteskole i det smaa, idet han af Kong Frederik I fik Tilladelse til at nedsætte sig i Viborg og der lære og lade, hvad som nyttigt kan være for unge Personer, som formaar at købe deres Kost, dog ikke for de Personer, som formaar og ville være i Universiteter.

Denne dygtige og lærde Mand har sikkert været en god Hjælp og Støtte for Hans Tausen; men hvad der især styrkede Tausen under hans Nidkærhed og Arbejde for Guds Rige i Viborg, var Kong Frederik I's Gunst; thi da han var udstødt af Klostret og saaledes udsat for sin Biskops vilkaarlige Behandling, antog Kongen ham til sin Kapellan med Tilladelse til at blive i Byen, og herved var der sørget for hans personlige Sikkerhed.

Kort derefter giftede han sig. Der var nemlig paa Herredagen i Odense given de danske Præster Tilladelse til at gifte sig, hvorover Bisperne var meget forlørnede, da ogsaa dette var i Strid med de pavelige Anordninger.

Det varede heller ikke længe, inden Tausen i Viborg fik indført en ordnet evangelisk Gudstjeneste, og i Løbet af faa Aar blev Viborg en helt evangelisk By, hvor den katholske Messe var helt ophørt.

Da Reformationen saaledes var fremmet i Viborg, at Tausens Nærværelse ikke mere var nødvendig, blev han af Kongen kaldet som Præst ved Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn. Men inden han forlod Viborg, indviede han sin Ven Jørgen Sadolin som Præst ved Sortebrødre Kirke i Aaret 1529. Han var en af Reformationens dygtigste Mænd og blev siden Biskop over Fyens Stift

og indviet dertil i Aaret 1537 af selve Doktor Johan Bugenhagen.

Nej, Pastor Sadolin i Hinge har sikkert kendt Sagen i alle dens Enkeltheder, ikke alene af den Grund, at hans Slægt ligesom var Parthaver deri, hvad han er alt for beskeden til at anføre (ja, han angiver sig heller ikke som den, der nu har søgt at redde Stenen for Efterslægten, idet han kun nævner sig: „en Ven af den, her lagdes sidst“) — men som barnefødt i Viborg, hvor han sikkert har tilbragt sin Barn-domstid og Ungdomstid, naar undtages den Tid, da han opholdt sig ved Universitetet, saa har han nok ogsaa kendt sin Fødebys Historie.

Han blev kaldet som Præst til Hinge-Vinderslev i Aaret 1761 i en Alder af 25 Aar, hvilket vist ogsaa kan tages som Bevis for, at han har været en dygtig og begavet ung Mand. I 29 Aar var han Præst i Hinge-Vinderslev, altsaa indtil 1790, da han blev forflyttet til Øster Tørslev Sognekald i Gjerlev Herred, nord for Randers.

Nu laa saa Stenen paa Hinge Kirkegaard, og Tiden gik indtil Aar 1835, og man stod ved 300 Aars Festen for Reformationens Indførelse i Danmark, hvor Viborg jo havde spillet en saa betydelig Rolle ved Hans Tausens Præstevirksomhed som Forkynder af Luthers Lære. og nu fremkom ganske naturlig Tanken om i Viborg at rejse et Mindesmærke for Hans Tausen som den danske Kirkes Reformator, og det blev en 7. Fod høj Støtte af Bremersandsten med et hvidt Marmorbasrelief, der fremstiller Hans Tausen i Præstedragt med en opslaaet Bibel i Haanden.

Men Mindet om hin Begivenhed, da Hans Tausen prædikede Luthers Lære fra Jens Nielsen Løvenbalks Ligsten paa Graabrødre Kirkegaard, var alligevel ikke glemmt af Viborg Borgere, og nu fremkom naturlig

Spørgsmaalet om at faa den gamle Ligsten tilbage igen til Viborg, for at den kunde bringes i Forbindelse med Mindestøtten.

Og Sagen blev saa ordnet paa den Maade, at de Viborg Borgere lod bekoste en Ligsten med Indskriften over de to Herredsfogder Lunow, og den førtes saa ud til Hinge og lagdes paa Graven, og de fik den gamle Ligsten med tilbage.

Der var et Forspand af 4 Heste, og det var en stor Begivenhed i Hinge Sogn, hvorom de gamle Folk herude fortalte Børnene, og enkelte af disse ved endnu at fortælle derom, idet de tilføjer, at Stenen, der kom herud, nok ikke var saa pæn som den, der blev afleveret. Og saadan er det ogsaa i Virkeligheden; thi til Trods for de forskellige Omflytninger og Indhugning og Udsettelse af Indskrift er det endnu en sjælden smuk og vel bevaret Sten.

Indskriften over Herredsfogederne blev saa slettet; men den, som Pastor Sadolin lod sætte om Hjørnedaillonerne, staar der endnu og er tydelig at læse, hvorom en hver, der vil besøge den, kan forvisse sig.

Den blev saa i Aaret 1836 lagt foran Tausens Mindestøtte, hvor den laa i Anlægget „Tausens Minde“ indtil Aar 1918, da baade Mindestøtte og Ligsten blev lagt til Side under Opførelsen af den store Bygning til den nye Landsret.

Da denne Aaret efter var færdig, og man atter fik ryddet op og Tingene paa Plads, blev Tausens Mindestøtte igen opstillet i Anlægget, og man valgte den Plads, hvor Graabrødre Kirkens Alter har været; men den gamle Ligsten blev ikke lagt foran Mindestøtten som forhen, hvor den i Virkeligheden hører hjemme; thi de hører naturligt sammen, idet de hver paa sin Vis er et Minde om en af Danmarks Stormænd. Den er derimod bleven anbragt i nogen Afstand derfra,

hvor Kirkens venstre Korsarm har været. Men ligesom det gik forhen, at man i Aaret 1786 ringeagtede Stenen og solgte den, hvorimod Efterslægten i Aaret 1836 købte den tilbage, saaledes kan maaske en Gang i Fremtiden Stenen atter komme til Ære og Værdighed og paany blive anbragt foran Mindestøtten.

Mads Weiss' Kursted i Hinge.

Vi har omtalt, at Hinge i tidligere Tid var ligesom Centrum for Lysgaard Herred, fordi Thinghuset var beliggende der, og Herredsfogden ogsaa boede der.

Men ogsaa i en anden Forstand var det ligesom Midtpunktet, nemlig med Hensyn til Lægebehandling, og hvad dermed staar i Forbindelse: Kur og Sygepleje; thi her boede ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede den landskendte Mads Weiss, der i mere end 30 Aar var den navnkundigste af Jyllands „kloge Mænd“.

Han var en Bondesøn og skal være født i Egnen mellem Ringkøbing og Holstebro i Aaret 1766; thi i Følge Kirkebogen her i Hinge er han død her i Aaret 1839 i en Alder af 73 Aar d. 29de April og er bleven begravet d. 9de Maj; men ingen véd nu noget om, hvor hans Gravsted har været paa Kirkegaarden.

Der er tilført Kirkebogen følgende Anmærkning: „Han havde Tilladelse til at behandle som Læge enkelte udvortes Sygdomstilfælde, hvorved han havde erhvervet sig ikke liden Navnkundighed.“

Om hans Liv forud for Bosættelsen her i Hinge ved man ikke synderligt; thi om hans Ungdomstid og tidligere Liv talte han ikke gærne, og i det hele taget undgik han at gaa ind paa nøjere Forklaringer, ligesom han ved saadanne Lejligheder heller aldrig

fortalte sig, idet han aldrig sagde mere, end hvad han tidligere havde udtalt. Imidlertid havde han i sine yngre Aar færdedes viden om i Jylland og Hertugdømmerne, en Tid lang i Selskab med en italiensk Læge eller Kvaksalver, ligesom han ogsaa i nogle Aar var i Tjeneste hos en Physicus i Flensborg, og som Følge heraf havde han erhvervet sig en for hans Stand betydelig Menneskekundskab og Verdensklogskab.

Da han bosatte sig her i Hinge ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede i en Alder af c. 40 Aar, kunde han heller ikke have valgt sig et bedre Sted; thi den saakaldte „Toftegaard“, som han købte, havde en fri Beliggenhed med herlig Udsigt over den nærliggende Hinge Sø, saa Pladsen var særlig egnet til Sygehus og Kursted, hvad han altsaa har haft Forstaaelse af.

Stuehuset, der var ualmindelig solidt bygget af Egebindingsværk og med Tegltag, udmærkede sig ved sin paafaldende Længde, saa man straks fik Indtryk af, at det i sin Tid havde været benyttet til andet end privat Bolig, det havde endnu over sig ligesom Præget af det tidligere Kursted.

Det burde have været bevaret som et Minde om Fortiden; men da en Gaardmand i Hinge købte Toftegaarden og lagde Jorderne ind under sin egen Gaard, lod han i Aaret 1918 alle Bygningerne nedrive, saa der nu ikke er mindste Spor tilbage af Gaarden.

Jeg anfører dette for det Tilfældes Skyld, at man siden hen i Fremtiden maaske kunde finde paa at hævde, at Historien om Mads Weiss' Kursted i Hinge er Opdigt. Ad praktisk Vej havde han erhvervet sig ikke ubetydelige medicinske og chirurgiske Kundskaber, ligesom han ogsaa benyttede Todes og Bangs medicinske Skrifter. Han skrev i Almindelighed sine Recepter paa Latin, hvortil han benyttede en tysk pharmaceutisk Bog, hvorfor mange troede, at han var

vel hjemme i dette Sprog, skønt han ikke selv gav sig ud for at forstaa det.

Han havde især sin Dygighed i at behandle visse chirurgiske Sygdomme som f. Eks. Hareskaar, Knæskader samt Ledemodenes og Rygbenets Krumninger. Han indrettede derfor Bandager, en Slags Snøreliv og andre orthopædiske Midler, længe før disse blev almindelige og havde saa saadanne Patienter i Kur og Pleje i længere Tid; men forøvrigt blev han raadspurgt og søgt i alle mulige Sygdomme, ja, endogsaa Sindssygdomme. Man søgte ham fra de fjærneste Egne af Jylland og fra Hertugdømmerne, ja, han havde endog Patienter fra Kjøbenhavn.

Da han havde opnaaet kongelig Bevilling til visse Slags chirurgisk Praksis, underskrev han sig undertiden „bevilget Læge M. Weiss“, idet han var meget optagen af sit erhvervede Rygte, og det ærgrede ham meget og pinte ham, naar studerede Læger, der manglede hans Erfaring og Dygtighed, oversaa ham og talte nedsættende om ham, idet de søgte at skade ham. Derimod viste han Agtelse for virkelig dygtige Læger, og naar han kom i Samtale med saadanne, gav han sig aldrig Skin af at forstaa mere, end han virkelig kunde.

Efter hans Udtalelser øvede han mere sin Kunst af Villighed og Medynk med sine Medmennesker end som Levebrød. Derfor gjorde han altid i Begyndelsen mange Ophævelser og Vanskeligheder for at tage imod syge, selv om de kom rejsende til ham lang Vejs fra. Baade mundtlig og skriftlig blev han stadigvæk spurgt til Raads af Folk af alle Klasser, lige indtil de fornemste, og naar de, der i Stand og Vilkaar var hævet over ham, henvendte sig til ham, fordrede han ligesom mere Opmærksomhed og Æresbevisning af dem,

uagtet han gav sig Skin af Ydmyghed og Ringeagt mod Verdens Forfængelighed.

De mange fornemme rejsende, der hver Uge, ja, næsten daglig kom til Hinge for at raadspørge ham, førte gerne Levnedsmidler og andre Foræringer med sig, ligesom ogsaa de, der havde været i Kur hos ham, jævnlig sendte ham saadant.

Derved var hans Hus altid vel forsynet med Fødevarer baade for hans egen Familje og Patienterne, der med rede Penge betalte for deres Kost og Pleje.

Imidlertid var han tilsyneladende uegennyttig og billig i sine Fordringer, og derfor overlod han altid til enhver, hvad han vilde give for den modtagne Lægehjælp; men han lod sig ogsaa betale paa mange forskellige Maader, idet han modtog Mark- eller Husarbejde af de nærmere boende eller Kørsler og andre Villigheder.

Han var næppe af Middelhøjde, men af fin Legemsbygning og havde et klogt Ansigt med udtryksfulde Øjne, og under de fremstaaende Bryn trængte hans skarpe Blik frem, idet han i Begyndelsen ligesom søgte at se ind i Sjælen paa den, som han talte med. Hans Haar var tyndt og hvidt og Forhovedet skaldet, og han havde et kraftigt Helbred, idet han næsten aldrig havde kendt til Sygdom, naar undtages, at han begyndte at lide af Gigtsmerter kort før sin Død. Hans Gang var ungdommelig og let, og han havde en egen Færdighed i at komme næsten ubemærket, hvor man mindst ventede ham.

Hans Dragt var tarvelig, og til hans Paaklædning: en lang, blaa Frakke, Hvergarnsvest og broget Halsklæde, hørte altid en hvid Bomulds Nathue og et hvidt Lommetørklæde, enten i Haanden eller ud af Lommen.

Paa sine Rejser kørte han i en saakaldet Doktor-

stol og var indhyllet i en stor Kappe, ligesom han lod sig kalde Doktor Weiss, eller i alt Fald Hr. Weiss.

Naar det hedder om ham og i Almindelighed bliver antaget, at der var noget hemmelighedsfuldt og tvetydigt ved hans Person, og at han derfor i det hele taget var mere frygtet og ilde lidt end agtet og afholdt af de nærmest omboende Bønder, er dette vistnok ikke helt i Overensstemmelse med Sandheden.

Jeg har nemlig kendt en Sønesøn af ham, der boede i Svejstrup, Dover Sogn, ved Navn Christen Christensen Weiss, men almindelig kaldet Christen Doktor, idet han havde dette Tilnavn efter Bedstefaderen, og over hans Person var der noget af det samme ved første Indtryk, men han var forøvrigt en flink og velvillig Mand. Han er nu død, men naar jeg mindes hans Skikkelse, maa jeg undre mig over, hvilken paafaldende Lighed han har haft med Bedstefaderen i Følge Overleveringen om denne. Han kendte dog ikke nøjere Bedstefaderens Forhold, da hans Fader var uægtefødt og havde sine Oplysninger fra sin Moder, der i sin Tid havde været Patient paa Kurstedet i Hinge.

Blandt hans Naboer og Sognefolk var det en almindelig Mening, at han var i Besiddelse af overnaturlige Evner, at han kunde vise igen og forstod anden Trolddom, og han synes at have bestyrket dem i denne Opfattelse, hvilket ogsaa synes at fremgaa af en Fortælling om ham, en Rejseoplevelse.

Han rejste en Tid lang omkring til Markeder, hvor han opslog sin Bod og havde uhyre Tilløb. Paa en saadan Tur var han ogsaa kommen til Holstebro; men da han næste Morgen var rejsefærdig, savnede han sin Tegnebog med en Del Penge; den havde ligget paa hans Kammer i Værtshuset.

Imidlertid tog han det med stor Ro og sagde i

manges Paahør: „Den skal jeg nok faa igen,“ hvorefter han tog en stor Bog i Haanden og gik omkring i Gaarden, hvor endnu nogle Markedsgæster og andre Folk var samlede, og saa' skarpt paa enhver med sit gennemtrængende Blik.

Nogen Tid derefter gik han tilbage til Kammeret og fandt Tegnebogen, hvor han havde lagt den.

I Hinge blev der aldrig stjælen hos ham, uagtet han ganske rolig lod alle Døre og Gemmer staa aabne, og Blegetøj kunde ligge ubevogtet paa hans Eng, uden at nogen Sinde det mindste deraf blev borte.

En mærkelig Mand har han jo været, og det har formodentlig interesseret ham at kunne have en saadan Indflydelse og derigennem være sikret mod Tyveri og anden Slags Fortræd; men i Tidens Løb er der maaske ogsaa gennem Overleveringen bleven tillagt ham mere af Indflydelse og Magt, end han virkelig har udøvet.

Paafaldende er det, at man nu slet intet véd om hans Familje og Slægt.

Træk fra den gamle Vækkelse i Midtjylland, særlig Lysgaard Herred.

Forhistorie.

Naar man ser paa det 18de Aarhundredes Kirkehistorie og spørger om aandelig Paavirkning, er det ret almindeligt, at man maa gaa til Brødremenigheden; men det er paafaldende, at der slet ikke er nogen saadan paaviselig Paavirkning i Lysgaard Herred, uagtet Hernhutismen, da den kom til Jylland, ogsaa vandt Indgang i Viborg gennem en Hører ved Kathe-

dralskolen, Jacob Clausen Hornemann, der i Aaret 1745 blev udnævnt til Kapellan ved Søndre Sogns Kirke. Han var i Begyndelsen en meget yndet Prædikant, og til hans gudelige Forsamlinger kom der mange Mennesker, særlig Tjenestefolk, Haandværkere, Skrivere, Studenter og Skoledisciple.

Han fik ogsaa siden en Hjælper i sin Kollega ved Domkirken, Niels Gjelstrup, der kom dertil i Aaret 1748.

Som Student havde han været i Brødremenighederne i Lindheim og Marienborn. I Begyndelsen turde han ikke ret lade sig mærke med sit religiøse Standpunkt; men det varede ikke længe, inden han gennem sin Prædiken kom ind paa Hernhutismen.

Han blev imidlertid i Aaret 1760 forflyttet til Sønder Felding i Ribe Stift, og Aaret efter, 1761, blev Hornemann forflyttet til Ærø som residerende Kapellan i Rise og Marstal.

Som Følge af disse Præsters Bortrejse efter en kort Virketid i Viborg naaede Hernhutismen ikke ud over Byens Grænser og mærkes altsaa heller ikke i Lysgaard Herred, hvor Byerne Vium og Almind ligger i Nærheden, og i Vium var netop paa denne Tid en Præst ved Navn Peder Andersen Lyngbye, der var kaldet som Sognepræst til Vium og Lysgaard i Aaret 1750.

Det hedder om ham, at han havde Hang til Pietisme, og man skulde jo saa have ventet, at der var kommen Forbindelse i Stand mellem ham og de to hernhutiske Præster i Viborg. Naar dette imidlertid ikke skete, hidrørte det vel fra, at han maa have været noget af en Særling og maaske har lidt af begyndende Sindssyge; thi det hedder om ham, at han paa Søndag efter Jul 1767 tabte sin Samling saaledes, at han gav sig til at synge midt under Prædikenen.

Han blev afsat fra sit Embede ved Højesterets Kendelse i Aaret 1769 og kom til Sankt Hans Hospital, hvor han døde 1787. Hans Eftermand, Niels Jensen Gundestrup, kaldet 1770, var en stor Modsætning; thi saa langt fra at have Hang til Pietisme, havde han sin Styrke i Mathematik, Astronomi og Mekanik. Han var Præst dersteds indtil 1779, da han efterfulgtes af Niels Blicher, Fader til Steen Steensen Blicher, der fødtes i Vium Præstegaard d. 11te Oktober 1782. Han har skreven „Topographie over Vium Præstekald, trykt i Viborg 1795“; men er ellers ogsaa bleven bekendt derved, at han sluttede en af de ældste og uheldigste Tiendeakkorder, som han selv maatte søge om at faa erklæret ugyldig. Desuden indførte han i Kirkebogen paa det underligste, hvad han skrev af poetisk, religiøst, polemisk, landøkonomisk og antikvarisk Indhold. Han blev 1795 forflyttet til Randlev-Bjerager Menighed i Nærheden af Aarhus.

Ser vi paa de samtidige Præster i Lysgaard Herred i sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede, er de omtrent af samme Støbning, og der udgaar ingen aandelig Paavirkning fra dem.

Albert Sadolin, Sognepræst i Hinge 1761—1790, om hvem der tidligere er fortalt, at han har reddet for Efterverdenen den Ligsten paa Graabrødre Kirkegaard i Viborg, hvorfra Hans Tausen prædikede for den forsamlede Folkemængde, da Kirken holdtes lukket for ham — derved, at han fik den ført til Hinge og anbragt som Ligsten over sin afdøde Ven, Herredsfoged Jens Laasby Lunow, var sikkert en velbegavet Præst, der var optagen af sin Gerning, men han har forøvrigt ikke efterladt sig andet Spor end denne Omhu for Ligstenen.

En af hans Sønner, der siden blev Boghandler i Aalborg, skænkede til Hinge-Vinderslev en Bogsam-

ling paa flere Hundrede Bind, hvoraf enkelte eksisterer endnu den Dag i Dag. Disse Bøger blev fordelt med Halvdelen til hvert af Sognene og anbragt i Hingevinderslev Skoler, hvorfra de udlaantes, idet Læreren forestod Udlaanet.

En anden samtidig var Niels Hurtigkarl, Sognepræst i Grønbæk 1729—1766, om hvem det hedder, at han var brav og berømt, dygtig i adskillige Videnskaber som Mekanik, Kemi, Landhusholdning og Byggekunst. Han byggede Præstegaarden i Grønbæk, som i Henseende til Varighed og god Indretning var en af de første i Danmark.

Men udgaar der ingen Vækkelse fra disse Præster, saa har de alligevel haft Indflydelse paa Befolkningen ved deres Retskaffenhed og hele Færd, og saaledes fortsættes Tilstanden ind i det 19de Aarhundrede.

En Modsætning hertil er Forholdene i Hids Herred, hvilket fremgaar af „Livserindringer, nogle Blade af Andreas Nielsen Ravns Levnedsbog, Silkeborg 1899.“

Han skriver, at da han var 8 Aar gammel, kom han i Aaret 1829 til at gaa i Skole i Sinding, hvor der var ansat en af den Tids mest rationalistiske Lærere.

„Sjældnen viste han os en venlig Mine, men slog og skændte uafsladelig. Hans Kristendoms lære drejede sig om Dyd og Sædelighed og Forsynets Velsignelse som Løn derfor i Tid og Evighed.“

Om sin Konfirmationsforberedelse hos Præsten i Sejling udtaler han, at Præsten nægtede Djævelens Tilværelse og ligeledes Arvesynden. Han bandede ofte i Undervisningstimerne, ja, endog i Kirken.

Og den aandelige Tilstand i Sognene beskriver han saaledes: „Ingen Tyv eller andre daarlige Personer var saa foragtede som alvorlige, gudfrygtige Folk. Præsterne prædikede om alle mulige, timelige Ting saa

som Kreaturerne Røgt og Pleje, Staldenes Indretning, Kornets Fredning og Modning o. s. v. Ligeledes anfører han, at en Præst udgav en Prædiken i Trykken, der begyndte saaledes: „Sidste Søndag, andægtige i Herren! forhandlede vi, hvorledes Kaalrabi fordelagtigst kan anvendes til Kreaturføde. I Dag, mine andægtige! ville vi behandle deres Anvendelse til Svinefedning.“

Ofte kom den daværende Præst her ikke til Kirken om Søndagen, hvorfor vi ogsaa altid ved vor Ankomst til Kirken spurgte Ringeren: Mon Præsten kommer i Dag? Tidt kom der ikke saa mange Folk, at der blev holdt Gudstjeneste.

Men til Trods for denne aandelige Tilstand i Hids Herred bliver dette alligevel et Gennemgangsled for Vækkelsen i Lysgaard Herred.

Vækkelse i Hids Herred.

I Aaret 1839 blev der som Sognepræst til Sejling-Sinding Menigheder beskikket Hans Broder Berg, der var en af Jacob Christian Lindbergs nærmeste Venner og en afgjort troende Præst.

Blandt dem, der blev vakt ved hans Forkyndelse, var ogsaa den fornævnte Andreas Nielsen Ravn, som det fremgaar af hans Levnedsskildring, idet han skriver: „En Søndag, kort før jeg skulde i Soldatertjeneste, kom jeg hændelsesvis i Sinding Kirke, hvor den daværende troende og nidkære Præst Hans Broder Berg prædikede om Helligaandens Vidnesbyrd i Menneskehjærter, om Synd, Retfærdighed og Dom.“

Den unge Andreas Ravn var bleven vakt, og da han efter Gudstjenesten kom ind til en af Gaardmændene i Byen og udtalte sin Glæde over, hvad han havde hørt i Kirken, brød Gaardmanden og en anden Mand fra Byen ud i Latter over den hellige Præst, der efter deres Mening fordømte skikkelige Folk, og

den ene af Mændene raadede Andreas Ravn til endelig ikke at lade sig bedaare af forvildede Sværmere.

Men ud fra Præstens klare og troværdige Fremstilling af de helliges Tro og Bekendelse var det gaaet op for ham, at der var to Slags Folk: troende og vantro, gudfrygtige og ugudelige, og da han i sin Samvittighed var overbevist om, at han hverken var gudfrygtig, troende eller hellig, blev han saa urolig, at da han paa Hjemvejen kom gennem en Dal, faldt han her for første Gang paa Knæ for Gud i Bøn om, at den Aand, som Præsten havde talt om, maatte vidne for ham, saa han ikke skulde blive fordømt, og han foresatte sig, at han herefter vilde leve i Dyd og Guds frygt, da han — som han skriver — den Gang ingen Forskel kendte mellem et dydigt og et troende Menneske.

Kort Tid derefter blev han indkaldt som Soldat til Kjøbenhavn i Vinteren 1844, og her gik det tilbage med hans gode Forsætter, og han hengav sig til sin gamle Letsindighed, da han blev haanet og spottet af sine Kammerater og maatte døje mange Genvordigheder. I Sinding var imidlertid en Gaardejer Jeppe Johansen bleven omvendt, og da han formodentlig gennem Ravns Fader har hørt om Sønnens Tilstand ovre i Kjøbenhavn, skrev Jeppe Johansen til ham og raadede ham til at opsøge og stifte Bekendtskab med de hellige, men han tog fejl og kom i Selskab med Gendøbere og var nær bleven Baptist.

Da han i Oktober 1844 blev hjemmitteret og kom hjem til de hjemlige Forhold, var der bleven lidt mere Røre i Troslivet, og man samledes til gudelige Forsamlinger om Søndagen, hvor man sang de gamle Salmer, læste Prædikener og holdt Bøn.

Sognepræsten Broder Berg var imidlertid bleven forflyttet sidst paa Aaret 1843, og dette var vel nok

medvirkende til, at der kom mere Kraft i de gudelige Forsamlinger, men hertil bidrog ogsaa særlig, at der nu kom Paavirkning fra Hammerum Herred, idet den der kendte Christen Vesterby (Kræ Idom), som paa den Tid boede i Snebjerg ved Herning, kom til Julianehede i Kragelund Sogn og holdt Møde hos en svagelig, men troende Sypige, Helle Stine, og ved dette Møde blev en Mand ved Navn Christian Fiirhus vakt til Syndserkendelse og blev meget forfærdet for Guds Vrede. Han talte meget med Venner og Naboer om, at deres Liv var forfejlet. Om sig selv mente han, at han var for gammel og evig fortabt; thi han kunde ikke oprette det, som han havde forbrudt.

Nu kom Rygtet til Sinding, at Christian Fiirhus var bleven taabelig, og at flere andre var i Færd med at blive det. Jeppe Johansen bad saa den unge Andreas Ravn om at gaa derud og se, hvorledes Tilstanden virkelig var. Han tog saa et Par gode Bøger i Lommen og begav sig derud paa 2den Pinsedag og fandt Manden i en sørgelig Tilstand. Han rystede, saa han næppe kunde spise, hans Øjne var daarlige af Graad og Søvnløshed, og han var falden helt sammen, idet han gik frem og tilbage og vred sine Hænder.

Den unge Ravn bad nu med ham og søgte at overbevise ham om, at det netop var saadanne angergivne Syndere, som Jesus tog imod med aabne Arme, og han begyndte ogsaa at blive trøstet.

Om Aftenen blev der saa holdt et større Møde, hvor de sang af Kingos Salmer, og Ravn læste af en af sine Bøger.

Herefter blev de gudelige Forsamlinger mere og mere almindelige i Kragelund og Bording Sogne, og Følgen heraf blev en Del Vækkelse; men nu kom ogsaa Verdens Fjendskab med Spot og Bagtalelse og ikke mindst fra Præsternes Side.

Christen Vesterby blev saaledes overfalden og slaact uden for Bording Kirke Juledag 1847 og sad derefter arresteret i 2 Maaneder, jfr. A. Stubbjær: „Nogle Oplevelser“, Side 20 ff.

Nu kom Turen ogsaa til de hellige i Sinding, og en Aften, da de var samlede hos Jeppe Johansen sammen med Christen Vesterby, kom Sognefogden med 2 Mænd. Han antastede først Christen Vesterby; men da han fremviste sit lovlige Pas, som han den Gang skulde være forsynet med, naar han forlod sit Amt, turde Sognefogden ikke arrestere ham; men saa gik det ud over de andre forsamlede; deres Navne blev noterede, og der blev indgiven Klage over dem til Herredskontoret, hvor de nogle Dage derefter maatte møde til Forhør.

Andreas Ravn skildrer dette saaledes:

„Under Forhøret saa det ud, som om det særlig var mig, der var anklaget for at have været Sognefogden imod, hvilken Beskyldning jeg ikke vilde vedkende mig, da jeg kun havde sagt til den Mand, der sad ved Siden af mig, at Sognefogden ikke skulde bande saa dyrt paa, at han nok skulde faa det hellige Samfund opløst; thi det havde større Mænd end han prøvet paa, som f. Eks. de romerske Kejsere, uden det var lykkedes dem. Kristus er Vintræt, og de hellige er Grenene; hugges der nogle af, springer der nye ud.

Hertil svarede Herredsfogden, at havde han været til Stede, skulde han have taget mig saaledes i Skole, at jeg havde glemt baade Bibel, Kejser og Kristus med og blot tænkt paa ham.

Imidlertid blev vi dog fri for videre Tiltale den Gang; men det blev os højtidelig tilkendegivet, at hvis vi oftere kom under Tiltale for slig Lovovertrædelse, vilde vi første Gang faa 2 Aars Tugthusstraf, og vedblev vi derefter at fremture i vor Halsstarrighed, vilde

vi blive betragtet som Forbrydere, lagt i Bolt og Jærn og ført til Bremerholm paa Livstid og alt vort Gods solgt til Kongens Kasse eller til andet gudeligt Brug.“

Men der blev dog aldrig siden lagt dem Hindringer i Vejen fra den Side, og de fortsatte derfor med de gudelige Forsamlinger, idet de sang Kingos og Brorsons Salmer, læste af Luthers Prædikener eller andre af hans Skrifter og holdt Bøn med egne Ord.

Christen Vesterby var i Foraaret 1848 flyttet til Hestlund i Bording Sogn og kom nu jævnlig til Forsamlingerne.

Hidtil havde Jeppe Johansen været den væsentlige Fører og Leder, men paa Grund af Sygdom kunde han ikke længere være med, og han bad saa Andreas Ravn om at være Leder og Ordfører, da han ikke syntes om Christen Vesterby, der maaske allerede paa dette Tidspunkt var begyndt at nærme sig Baptisterne.

I December 1848 døde Jeppe Johansen glad og frimodig i Troen paa sin Frelser. Han havde udtalt Ønsket om, at der ikke skulde holdes Ligtale over ham, dels fordi han ingen Ros havde fortjent, og dels fordi han ikke ønskede at faa Liv og Lære bedømt af en Præst, der ikke havde kunnet forstaa ham.

Imidlertid holdt Christen Vesterby en lang Tale i Hjemmet, hvori han foreholdt Slægt og Naboer, at de havde begaaet Synd derved, at de ikke havde adlydt Jepptes Formaninger, men derimod havde spottet og modsagt ham.

Herover blev Forsamlingen saa forbitret, at det nær var kommen til Slagsmaal; men det lykkedes Andreas Ravn, der var Skaffer, at faa dette afværget og skaffe Ro og Orden ved at foreholde dem, at Jeppe havde bedet om at blive begravet i Stilhed uden Ligtale, saa Christen Vesterby havde her handlet paa egne Vegne.

Kort Tid efter Jeppe Johansens Død blev Christian

Peter Georg Kampmann kaldet som Sognepræst til Sejling og Sinding. Han var en troende og nidkær Præst, og de hellige søgte nu til Kirke hos ham; men de gudelige Forsamlinger blev alligevel fortsat baade i Bording og i Kragelund og tildels ogsaa i Sinding. Kampmann virkede som Præst i Sejling-Sinding fra 1848—1855, og det varede ikke længe, før de hellige strømmede til fra alle de omliggende Egne og samledes om Søndagen om hans Prædikestol.

Anders Stubkjær skriver herom i sin Bog: „Nogle Oplevelser“, Side 31: „De hellige i Sinding var ikke sene til at lade os vide, at Sangens Tid var kommen, og at Turtelduens Røst var hørt i Landet, med andre Ord, at de havde faaet en troende Præst, der elskede de helliges Samfund. Jeg havde nær sagt, at vi fik Bisselæder i Skoene; men det er mindre korrekt; thi der var ikke mange af os, der havde Sko; de fleste af os havde Træsko. Men dem sparede vi paa, alt hvad vi kunde, naar vi skulde til Sinding Kirke, og det var hveranden Søndag, naar der var Sidstgudstjeneste der. Vi tog Træskoene paa Nakken eller i Haanden, og saa løb vi som barfodede Munke ad Sinding til. Fra Stubkjær, Hestlund og Ravnholtlund havde vi omtrent 4 Mil; de fra Trehuse og Firhuse havde knap saa langt, men vi løb med Glæde, og naar vi mødtes, kom vi uvilkaarlig til at tænke paa Israels Børn, naar de mødtes paa Vejen til Jerusalem og sang paa Trapperne.

Der laa et lille Egekrat mellem Stubkjær og Sinding; der spiste vi Frokost, det vil sige Halvdelen af vor medbragte Mad. Den anden Halvdel spiste vi om Aftenen, naar vi vandrede hjem.

Ja, der var Mennesker fra Trælund og Tjørring, der ikke sjældent vandrede denne Vej. De havde 7 Mil hen og 7 Mil hjem, altsaa 14 Mil for at høre en

Prædiken. Ja, der var Mænd fra Snebjerg, der var oppe i Tredserne, som ogsaa valfartede; men de havde over 9 Mil og maatte derfor overnatte hos Trosbrødre i Bording.“

Hvor er der ikke noget velsignet og velgørende ved at læse om disse helliges indbyrdes Kærlighed og Trang til at samles i Guds Hus om levende Forkyndelse, naar det var Budskabet om Synd og Naade, Frelse og Fortabelse, naar Basunen gav en tydelig Lyd, saa de kunde blive rustede til Strid.

Pastor Kampmann deltog vistnok ikke ret meget i de gudelige Forsamlinger, og Andreas Ravn trak sig ogsaa noget tilbage, hvilket medførte, at Anders Stubkjær efterhaanden blev de helliges Fører og Leder.

Men der kom ogsaa nu og da Prædikanter anden Steds fra og holdt Forsamlinger baade i Sinding og Kragelund Sogne, som f. Eks. Peder Skræppenborg i Vinteren 1850, ligeledes Christen Sørensen fra Haasum samt Iver Pedersen, Jens Maarbjerg og adskillige andre.

Vækkelse i Lysgaard Herred.

Thorning Sogn.

Medens Vækkelsen saaledes breder sig i Hids Herred i Sognene Sinding, Engesvang og Kragelund, bliver alt ved det gamle i Lysgaard Herred, indtil en Mand ved Navn Johannes Gantzhorn flyttede fra Firhuse i Kragelund Sogn til Ungstrup i Thorning Sogn. Han var en ældre, stille Mand, der gjorde Indtryk af at være noget enfoldig, men var i Virkeligheden en dybt tænkende Natur. Han fik efterhaanden Indflydelse paa sine Naboer ved sin ærlige og grundige Bekendelse, naar de spurgte ham om de helliges Liv og

Lære, og der begyndte at blive Vækkelse, ligesom der ogsaa holdtes gudelige Forsamlinger, hvor ogsaa Andreas Ravn fra Sinding talte; men de fik snart en Leder i Anders Stubkjær, da han kom til at bo i Sognet.

Dette gik saaledes til, at en Mand i Ungstrup ved Navn Johannes Impgaard, der var bleven kendt med Anders Stubkjær under Krigen, var bleven gift med en Enke, der ejede Impgaard, og han fik nu Anders Stubkjær til at bygge et Hus paa denne Gaards Mark.

Nu kom der Røre og Vækkelse i Thorning Sogn, og da de omvendte begyndte at vidne og sagde, at uden Omvendelse kommer ingen i Himlen, og uden Hellighed skal ingen se Gud, saa brød det løs med Forfølgelse, idet nogle af Sognets mest velstillede Mænd gik til Præsten og bad ham om at hjælpe dem over for denne farlige Lære; thi man kunde jo befrygte, at hele Sognet blev helligt, og saa vilde det jo ende med Fattigdom, da de hellige jo tror, at de kunne faa al Ting af Gud ved at læse og bede.

Præsten, der antagelig maa have været Jacob Christian Jacobsen, der var Præst i Thorning fra 1831—1850, var en besindig Mand og foreholdt dem, at der sikkert ikke var nogen større Fare i saa Henseende, naar de blot tog Sagen fornuftigt.

Han havde paa Sjælland, hvor han var opvokset, kendt en lignende Vækkelse, og her havde man til at begynde med kun gjort ondt værre ved Forfølgelse af de hellige; men da siden hen Forfølgelserne hørte op, kom der roligere Forhold.

Han raadede derfor til besindig Optræden.

Men da der kort Tid derefter kom en ny Præst, Nis Christian Kattrup, 1850—1860, forsøgte de, om han ikke vilde stille sig paa deres Parti og angribe de hellige, og nu gik Sogneraadet til ham og forestil-

lede ham al den Strid og Forvirring, som man kunde vente, og at det gik ud over Selskabslivet med Kortspil og Dans, som de hellige ikke vilde tage Del i.

De enedes saa med Præsten om, at de hellige skulde indbydes til et Forhandlingsmøde i Thorning Skole og gøre Rede for den nye Religion. Ved Mødet var der stuvende fuldt, idet mange var nysgerrige efter at se og høre, hvorledes denne Sag vilde komme til at forløbe.

Anders Stubkjær førte Ordet og gjorde Rede for de helliges Tro ud fra Luthers Kathekismus og Børnelærdom, idet han henviste til 2 Tim. 3, 12: at alle, som ville leve gudeligen i Kristus Jesus, skulle forfølges. Da han var færdig, sagde Præsten, at han havde haft Opbyggelse ved at høre paa dette. Men Sagen var ikke dermed endt; thi nu kom Degnen frem og udtalte: jeg véd ikke, hvor det staar, at de, der ville leve gudeligen i Kristus Jesus, skulle forfølges; men jeg véd, at det ikke er sandt; thi nu har jeg holdt Skole i Thorning Sogn i 30 Aar, og jeg er ikke bleven forfulgt derfor.

Da Degnen var færdig, tog Anders Stubkjær atter Ordet, idet han paa sin lune, stilfærdige Maade sagde: Apostlen Paulus skriver uheldigvis ikke noget om, hvor mange Aar De har holdt Skole, men Talen er her om, hvorvidt De i de Aar har levet gudeligen i Kristus Jesus.

Degnen mærkede nu, at han var kommen ind i en slem Klemme, som det ikke var let at komme ud af; men han var snarraadig og forsøgte at redde sig med en Vittighed, idet han sagde: „Aa, lad mig slippe forbi, jeg skal virkelig ud at give mine Køer,“ hvortil en af Sogneraadet bemærkede: Det er en Lykke for Dem, at De har noget at give Køerne, eftersom De ikke kan svare paa Spørgsmaalet.

Hermed blev Forhandlingen saa afsluttet, og de hellige kunde drage hjem i Fred og med Glæde i deres Hjærter og Tak til Gud, fordi det hele var forløben paa en for dem saa heldig Maade og med saa lykkeligt Udfald.

Hørup Sogn.

Nu bredte Vækkelsen sig ogsaa til Nabosognene, og Anders Stubkjær fik Anmodning om at komme til Hørup, hvor der holdtes Møde i et lille Hus, saa der var ikke Plads til ret mange; men det var et velsignet Møde, hvor Ordet blev hørt i Stilhed og gemt i Hjærterne; men saaledes blev det ikke, da Anders Stubkjær næste Gang holdt Møde derovre.

Det holdtes denne Gang i en større Lejlighed i Kjellerup By, og der var kommen forskellige Slags Mennesker til Stede.

Nogle af de hellige fra Thorning var fulgt med derover og deriblandt en ung Mand ved Peder Jepsen, der stod omtrent midt i Stuen, medens Anders Stubkjær stod inden for et af Vinduerne og talte.

Da han mærkede, at Huset var omringet af en Skare Mennesker, fik han den Indskydelse, at han skulde rykke lidt til Side fra Vinduesposten, hvad han saa gjorde, og neppe var dette sket, før der kom en Sten forbi hans Hoved. Vel tabte den noget af sin Kraft, idet den stødte imod Vinduesposten, men den havde dog tilstrækkelig Kraft til at slaa Peder Jepsen til Jorden.

Han kunde dog rejse sig igen; men Arret af Stenen, som han fik i Hovedet, maatte han bære til sin Død. Mængden uden for Huset løb nu sin Vej efter Udførelsen af denne Bedrift. Stenen blev indleveret paa Herredskontoret og kom frem under det i Anledning af Overfaldet afholdte Forhør.

Denne Begivenhed førte de hellige sammen i inderligere Kærlighed og gav dem Mod til at vidne med Frimodighed, og der kom nu ogsaa Vækkelse i Vium og siden i Elsborg.

Som Ledere i Hørup maa nævnes Gaardejer Christen Rask og Husmand Christen Stylsvig, og det var derfor ogsaa dem, der fremførte Klage over Lærer Sørensen i Kjellerup, der var en Spotter og havde udtalt i Skolen, at enten skulde Vorherre afsættes, eller ogsaa skulde der rives et Blad ud af Balles Lærebog.

Han havde allerede tidligere stiklet til de Børns Forældre, der var hellige, og udtalt sig haanligt og nedsettende om dem, hvorfor de ogsaa havde set sig nødsaget til at tage deres Børn ud af Skolen, og de havde saa antaget en Strømpevæver og Cigarmager Henrik Lorentzen som Lærer.

Der blev klaget til Provsten, som var Bendix i Højbjerg, og han holdt flere Møder i Sagen. Da han var en meget hidsig Mand, blev han ved et af disse Møder vred, og paa Hjemvejen sagde derfor Lærer Sørensen til en af Klagerne: „Da blev Provsten endda vred i Dag,“ hvortil den anden svarede: „Ja, han var noget volds.“ Og denne Ytring forebragte Læreren saa Provsten med den Omskrivning, at han var en Voldsmand.

Imidlertid døde Sagen hen uden Betydning, saa Læreren blev i sit Embede, og de hellige havde saa en Tid Henrik Lorentzen som Lærer. Han faar det Vidnesbyrd, at han var en meget alvorlig og til Tider anfægtet Mand, og hans Omgivelser kunde tit høre hans Nødraab til Herren i hans Lønkammerstunder, ligesom han ogsaa har været i Besiddelse af aandelig Erfaring. Da der en Gang var Tale om at besøge og trøste en syg, sagde han: Jeg kan virkelig ingen trøste, uden at jeg først maa gøre dem bedrøvede.

Vistnok i Aaret 1855 fik de hellige i Hørup Besøg af den blinde Jens Dyrholm, der kom frem med de grundtvigske Lærdomme; men de hellige vilde ikke indlade sig med ham og heller ikke anerkende ham. Han medførte en Bog, som han selv havde forfattet, hvis Titel var: „En Røst i vor bevægede Tid.“

Inden Henrik Lorentzen læste denne Bog, havde han bedt Gud om, at han vilde beskærme ham, at det ikke skulde blive til Skade for ham, og dette kaldte hans Trosfæller at friste Gud; thi han kunde jo have ladet være med at læse den.

Vium Sogn.

Vækkelsen bredte sig nu ogsaa til Vium, og en Gang, Anders Stubkjær havde faaet Besøg af Søren Nakskov, fulgtes de ad derover at holde Møde. Han var gaaet til Fods den lange Vej helt oppe fra Nærheden af Limfjorden, hvor han boede i Fausing ved Struer. Anders Stubkjær har beskrevet dette Besøg i sin Bog: „Nogle Oplevelser“, S. 67 ff.: „Da jeg saa ham, blev jeg saa glad som et Barn. Han havde Træskoene paa Nakken, bundne i et Stykke Haarreb, og jeg sagde: Men kære Ven, kan du virkelig taale saadan at gaa barfodet, hvortil han svarede: Jo, det kan a saa godt, og saa vidt det er muligt for dig, saa gør du ogsaa nogle af dine Rejser om æ Sommer, for jen kan snaar løw en Mil mæ si baar Færrer.“

Anders Stubkjær spurgte saa, om han da var rejst den lange Vej for at besøge dem, og han fik til Svar: „A haar saæn længtes atter aa besøg dæ, aa a haar jo hør te mi stoe Gleh, te aasse hie æ der Samfund aa Brødre.“

Du gjorde vel i, at du kom, sagde jeg; thi i Morgen, Søndag, skal jeg til Vium, en halv Mil herfra; der er sket en ikke saa lille Opvækkelse i denne By

i den sidste Tid, nogle er ogsaa omvendte, og hos den ældste af disse skulle vi have Forsamling i Morgen Eftermiddag.

Paa Vejen over til Vium spurgte Anders Stubkjær ham, om han ikke kunde tale lidt ved Mødet, og det endte med, at han lovede at holde en Bøn, hvis Herren gav ham Naade til det.

Da Anders Stubkjær saa havde talt ved Mødet, og der var sunget en Salme, gik Søren Naskov midt ind i Stuen, hvor der var en aaben Plads til at falde paa Knæ, og at han særlig var en Bønnens Mand, fremgik af Indholdet: „O, Herre Gud, forbarm dig over os! Det er en kendt Sag, at der er meget Horeri i Verden; men at der er mere aandeligt Horeri, det er jeg bange for, er skjult for mange af os her. Aa, forbarm dig over denne Forsamling og lad dit Blod komme over os og sønderrive alle de Strikker og Baand, som enten hemmeligt eller aabenbart holder os fast.“

Antagelse af en indre Missions Udsending.

Da Vækkelsen saaledes havde bredt sig, gjaldt det jo om, at den kunde føres videre ved Afholdelse af Møder, og saaledes fremkom naturligt Spørgsmaalet om en Mand eller Udsending til at rejse omkring og holde Møder; thi Anders Stubkjær havde fuldt op at gøre med at opdyrke sin Jord, hvortil kom, at han gik paa Omgang mellem flere af Gaardmændene, naar de skulde have deres Brakmark mærglet.

Han kunde derfor kun holde Møder Lørdag Aften og om Søndagen. Men hvor skulde de faa Manden fra.

Men saa en Dag læste de i en Avis Bekendtgørelse om, at alle, baade Præster og Lægfolk, indbydes til Møde i Thorning paa en bestemt Dag. Indbydelsen

udgik fra en Fynbo, Smed Niels Hansen af Nørre Snede, der var kommen til Egnen, og han vilde paa Mødet gøre Rede for, hvad der laa ham paa Hjærte, idet han tænkte paa at faa en indre Mission i Stand.

Paa den bestemte Dag var der strømmet en Mængde Mennesker sammen. Men da der ingen Forberedelse var truffen i nogen Retning, kunde der ikke tages nogen endelig Bestemmelse. Paa Grund af den store Forsamling, der ikke kunde rummes inden Døre, maatte Mødet holdes ude i Gaarden, hvor et Bord blev anbragt paa Møddingen, og herfra talte saa Fynboen, der var godt skaaren for Tungebaandet, saa mange sagde: „Det maa man lade ham, at han kan tale.“

Flere andre havde Ordet og deriblandt Andreas Ravn fra Sinding. Det endte med, at der blev valgt en midlertidig Bestyrelse, for hvilken Andreas Ravn blev Formand, men hvori der af indre Missions Venner ikke var andre end Johannes Gantzhorn; thi Andreas Ravn hørte paa dette Tidspunkt ikke længere hjemme iblandt dem.

Den valgte Bestyrelse fik nu til Opgave at udarbejde og fremsætte Forslag og Vedtægter og saa fremlægge disse paa et nyt Møde, som blev holdt i Laurs Eskildsens Gaard i Thorning, hvor de blev vedtagne. Fynboen Niels Hansen blev her valgt til Udsending, og der var tegnet henimod 200 Rigsdaler (400 Kr.) til hans Løn, et ret betydeligt Beløb efter Datidens Forhold og et skønt Vidnesbyrd om Vennernes Offervillighed her, hvor det gjaldt Guds Rige og Sjæles Frelse.

I Vedtægterne var det bestemt, at den, der valgtes som Udsending, skulde fremstilles for og afhøres af Biskoppen.

Andreas Ravn rejste saa med Niels Hansen til Aar-

hus til Biskop Brammer. Denne var til at begynde med en Del betænkelig ved Sagen, men efter at der var talt en Del derom, blev han mere venlig, og efter at han havde talt med og afhørt Niels Hansen i henvend 2 Timer, gav han ham en skriftlig Anbefaling med Tilladelse til at holde Møder og Husbesøg i Aarhus Stift og med Anmodning til Præsterne om at modtage ham med Velvilje og støtte ham, saa hans Gerning kunde blive til Velsignelse i deres Menigheder.

Derefter nedbad Biskoppen under Haandspaalægelse Herrens Velsignelse over hans Gerning.

Som en Følge af, at de hellige kun havde haft saa lidt at sige ved Sagens Ordning og Mandens Antagelse, blev det nu foreslaaet, at en af dem skulde følge med paa den første Missionsrejse, hvad Niels Hansen ogsaa gik ind paa, og Valget faldt paa Johannes Gantzhorn.

De gjorde saa Rejsen sammen; men det blev baade den første og den sidste; thi Johannes Gantzhorn opdagede snart, at Niels Hansen søgte at indynde sig hos alle og var omtrent ligeglad, til hvem han kom, ligesom han ogsaa opdagede, at han havde vildfarende Meninger.

Han rejste saa alene omkring i et Par Aar, hvorefter han blev Skolelærer i Christianshøj i Kragelund Sogn.

Paa en af sine Rejser kom han ogsaa til Grønbæk Sogn i Aaret 1858, hvor han holdt Møde hos Boelsmand Niels Sjørlev, og man vilde gerne have Præsten med til Mødet; men da der ikke var nogen af dem, der var interesseret deri, der holdt af at gaa med Indbydelsen, blev denne overdraget til en stor Dreng, Anders Hansen, der paa dette Tidspunkt var Smedelærling i Grønbæk.

Det er den senere kendte Smed Anders Hansen

i Hinge, og han fortæller herom: „Jeg tog Sagen meget baade alvorligt og højtideligt, og da jeg kom ind i den store Præstegaard og saa Pastor Jessen og Frue indenfor et aabent staaende Vindue, gik jeg hen og stillede mig uden for dette, og efter at jeg ærbødigt havde taget min Hue af, forrettede jeg mit Ærinde.

Præsten takkede for Indbydelsen, idet han tilføjede, at hvis han havde vidst det noget før, vilde han gerne være kommen til Stede, men nu kunde han ikke. Drengen undrede sig over denne Tilføjelse, da han hørte Fruen sige: Men det har vi jo vidst for længe siden. Hun maa vel saa have faaet det at vide ad Køkkenvejen.

Elsborg Sogn.

Omsider kommer Vækkelsen ogsaa til Elsborg, hvor Gennembruddet sker med Smeden Thomas Hansen, og da han siden bliver den egentlige Fører og Leder, særlig i Striden med Grundtvigianerne og Frikirkens Tilhængere, ville vi dvæle lidt længere ved ham og hans aandelige Gennembrud.

Han blev født i Elsborg d. 7de September 1815, og hans fulde Navn var Thomas Hans Knudsen, men i Almindelighed blev han kaldet Thomas Hansen.

Han var en opvakt Dreng, den flinkeste og dygtigste i Skolen, og han kunde sin Børnelærdom som ingen anden, og han klarede derfor godt for sig paa Kirkegulvet ved Overhøringen paa Konfirmationsdagen hos den fuldblods Rationalist Pastor Oldenburg i Højbjerg.

Hans Fader, Knud Hansen, var Smed i Elsborg, hvor Forfædrene i over 200 Aar havde været Smede. Efter Konfirmationen skulde han derfor ogsaa være Smed ligesom Faderen.

Han maa i Løbet af kort Tid have opnaaet Dygtig-

hed i sit Haandværk; thi efter Faderens Død i Aaret 1832, altsaa i en Alder af kun 17 Aar, overtog han baade Professionen og Ejendommen som Bestyrer for Moderen, der sad Enke, men efter nogle Aars Forløb blev hun gift med en gammel Ungkarl i Tanghus i Hinge Sogn, og Thomas Hansen overtog saa Professionen og Ejendommen for egen Regning.

I Aaret 1837 var han bleven gift med Sognefogdens Datter, en jævnaldrende, spøgefuld Kvinde, og nu levede han et lystigt Verdensliv som en begavet og agtet ung Mand. Han havde en ældre Halvbroder, Hans Knudsen (Faderen var gift 2 Gange), der var kommen paa Afveje, idet han var drikkfældig, og efter et ulykkeligt Ægteskab var han bleven fraskilt Konen og levede som Gaardskarl i Højbjerg Kro, hvor han tog sig af Dage.

Under Trykket af sin ulykkelige Stilling var han kort i Forvejen kommen hjem til Thomas Hansen og havde bedet ham om, om han ikke vilde tage ham i Huset til sig, hvortil han undvigende hverken havde sagt Ja eller Nej; men siden den Tid plagedes han af Samvittighedsnag, fordi han ikke havde sagt Ja.

Dette blev den første Aarsag til, at Evighedstanken begyndte at melde sig.

Fire Aar derefter, 1847, døde hans Hustru i Barselseng, og han stod nu med 4 smaa Drengene mellem 2 og 8 Aar. Nu tabte Verden al Værdi for ham, og hans økonomiske Stilling led derunder. Et Par Aar derefter indgik han nyt Ægteskab, men Døds- og Domsfrygten blev ved at melde sig med saa stor Styrke, at han stundom var fristet til Selvmord.

Saadan slæbte Tiden sig hen for ham indtil Aaret 1853, da Kolera kom til Kjøbenhavn, hvor denne Sygdom krævede mange Ofre, og dette bragte Røre ud over Landet, idet man frygtede for dens Komme.

Gennem dette fik Dødsfrygten sin Næring hos Thomas Hansen, idet han følte, at hvis han døde i denne sin Tilstand, var han fortabt.

Han søgte Læge, skønt han ikke var syg, ligesom han ogsaa ved Almisser prøvede paa at dulme Smer-ten, men det var alt forgæves.

Der fortaltes ogsaa nogle skrækkelige Historier om de hellige i Thorning, Hørup og Vium Sogne, og dette afholdt ham en Tid fra at søge disse Folk.

Imidlertid førte et Ærinde ham en Dag til en Ungdomsbekendt, Peter Katballe i Hørup, der den Gang ikke sluttede sig til de hellige og saaledes var et upar-tisk Vidne, (han blev først senere omvendt i Aaret 1865).

Thomas Hansen forhørte sig nu hos ham om disse grimme Rygter, som han paa det bestemteste erklæ-rede for at være kulsorte Løgne.

Dette gav ham Mod til med det samme at besøge en anden Bekendt, Gaardejer Christen Rask, der hørte til de hellige; men i Steden for selv at tale med ham, hvad han helst havde ønsket, førte han ham ind til Privatlærer Henrik Lorentzen. For nu at stemme denne til Medlidenhed med sig, fortalte Thomas Han-sen, hvor megen Modgang og Genvordighed han havde haft i sit Liv, hvortil Henrik Lorentzen svarede: „Tror du saa, at Herren har naaet sin Hensigt med dine Trængsler?“

Denne Samtale blev Begyndelsen til et Venskabs-forhold mellem dem. Imidlertid kunde han ikke blive dette kvit om Guds Hensigt. Nogen Tid efter købte han en „Gylden Skatkiste“, og Ordene paa Titelbla-det vakte underlige Følelser hos ham, idet der staar:

„Skatkisten Skriften er,
Og Jesus Skatten bliver.
Faar Hjærtet denne Skat,
Det Verden Afsked giver.“

Efter sin Tids Forhold var Thomas Hansen en oplyst og belæst Mand, og han begyndte nu at læse aandelige og især gamle Bøger. Han har blandt andet efterladt sig en Bog, der bærer Mærker af, at den har været brugt i Værkstedet, idet de varme Gnister har brændt smaa Huller i Bladene.

Ligeledes havde han ogsaa hos sig i Smedien en lille Bog af Luther: „Luthers rene apostoliske Lærdom“, og heri findes disse Ord: „Kære Sjæl, sig ikkun frit: om jeg end havde begaaet lige saa mange Synder, som ti Verdener kunde have begaaet, saa er Kristi Død og Opstandelse dog langt større.“ Da han læste dette, gav Helligaanden ham Kraft til at tro Guds Naade, og at hans Synd var tilgivet for Jesu Kristi Skyld.

Fra nu af — efter at han er bleven omvendt — er han de helliges fuldtro Ven og Forkæmper, idet han værner om den rene lutherske Lære.

Hans Moders Gaard brændte d. 25de Maj 1834, og nu gjorde han Herren det Løfte, at han paa Tyveaarsdagen efter dens Brand vilde begynde at holde Bordbøn i sit Hus, og det stod for ham som noget meget alvorligt ikke at holde Herren sine Løfter; men saa skete det den Dag, at der under Middagsmaaltidet kom fremmede, en Nabo og hans Hustru, og det kostede nogen Overvindelse at lade dem høre, at han holdt Bordbøn, men Sejren blev dog vunden.

Der blev nu ogsaa Vækkelse i Elsborg. Anders Stubkjær kom og holdt Møder, og Niels Hvorslev, der var blandt de første omvendte i Hørup Sogn, holdt ogsaa nogle Møder derovre paa denne Tid. Han faldt desværre i aandeligt Hovmod og voldte nogen Forstyrrelse i de helliges Samfund, idet han forlangte af de andre, at de skulde sige, at de havde smagt den

tilkommende Verdens Kræfter, og at deres Bæger var flydt over, som han udtrykte sig.

Som før nævnt blev der knyttet et Venskabs- og Broderbaand mellem Henrik Lorentzen og Thomas Hansen, og det vedblev at holde til Trods for nogle Uoverensstemmelser, navnlig det paa Herningegnen rejste Spørgsmaal om de udøbte Børns Salighed. Henrik Lorentzen delte nemlig Dømmernes Opfattelse, idet han havde opholdt sig i Snebjerg ved Herning, da Spørgsmaalet kom frem, og han havde været med til at rejse det.

Som Privatlærer kunde han ikke rigtig magte de almindelige Skolefag, saa Børnene lærte for lidt, og Privatskolen i Hørup blev ophævet, hvorefter han flyttede til Ungstrup i Thorning Sogn og ernærede sig her som Strømpævæver.

Thomas Hansen og de fleste af de hellige der paa Egnen holdt sig derimod til vore lutherske Kirkelæreres Udtalelser, navnlig Luther og Henrik Müller, der i sin Postil anfører Augustins Ord: „Ikke Daabens Mistelse, men Daabens Foragt fordømmer.“

Der var ogsaa i Ungstrup Tale om Oprettelse af en Privatskole, og to Mænd rejste i den Anledning til Provst Bendix, der spurgte dem om deres Stilling angaaende dette Spørgsmaal. Den ene af dem erklærede sig enig med Dømmerne, medens den anden, Johannes Gantzhorn, svarede: „Jeg holder for, at hvor Herren tier, maa vi ogsaa tie.“ Det blev imidlertid ikke til noget med Privatskolen.

Mødet i Ungstrup.

Alt saa jo nu saa lovende ud, idet Vækkelsen havde bredt sig ud over de nævnte Sogne: Thorning, Hørup, Vium og Elsborg, og de hellige stod sammen som Brødre og Søstre i Herren og havde Forbindelse med

de hellige anden Steds rundt omkring i Jylland, fra hvem de nu og da fik Hilsen og Bud enten gennem et Par Brødre eller en Prædikant, og som saadan maa særlig nævnes Peder Larsen Dons fra Koldingegnen.

Der var altid Fest og Højtid, naar han kom, og de hellige samledes rundt omkring fra for at høre ham.

Men nu var der foregaaet den Forandring med ham, at han var bleven paavirket af Grundtvigianismen.

Han fremdrog særlig Grundtvigs Opdagelse, at Trosbekendelsen var Herrens Mundsord, og dette betonedede han saa stærkt, at hans gamle Venner ikke kunde forstaa ham anderledes end, at Bibelen, Guds Ord, derved fik en underordnet Plads, ligesom han heller ikke længere vilde kendes ved en lille Bog, som han havde skreven: „Dans og Spil, Verdens Afgud.“

Johannes Impgaard havde som Soldat været indkvarteret hos Peder Larsen Dons, og han bad ham derfor om at besøge sig, naar han paa sin Rundrejse kom til Sinding og saa holde Møde ogsaa hos ham i Thorning Sogn.

Dette skete ogsaa, idet Andreas Ravn fra Sinding kom kørende med ham. Ved Mødet om Aftenen talte han ogsaa her særlig om Daabspagtens og Bibelens Betydning for Menigheden, altsaa om Grundtvigs Opdagelse, at Trosbekendelsen var Herrens Mundsord.

Thomas Hansen fra Elsborg var imidlertid straks klar over, hvor dette vilde føre hen, og efter at han havde raadført sig med nogle af Vennerne, besluttede de at indbyde til et større Møde i Ungstrup, Thorning Sogn for at faa afgjort, hvem der vilde være Grundtvigianere, da et skabet Faar let kunde smitte hele Flokken. Det skulde altsaa være et offentligt Diskussionsmøde.

Andreas Ravn, der nu helt havde sluttet sig til Grundtvigianismen, besluttede saa, at der fra hans og

Meningsfællers Side skulde optages en Forsvarskamp, og som Forbundsfæller sikrede han sig baade Pastor Hostrup fra Silkeborg og Pastor Møller fra Sejling samt Lærer Thomas Nielsen fra Østerbording, senere Landsthingsmand.

Imidlertid fik Pastor Hostrup Forhindring; og da han ikke kunde komme med, vilde Pastor Møller heller ikke, og da Thomas Nielsen fik at vide, at hverken Hostrup eller Møller kom, faldt han ogsaa fra, og Andreas Ravn kom saaledes til at staa alene.

Strids- og Forhandlingspunkterne var:

- 1) Den hellige Skrifts Forhold til Daabspagten som Herrens Mundsord,
- 2) De helliges Stilling over for Loven,
- 3) Den kristelige Frihed med Hensyn til Mellemtingene, og
- 4) Spørgsmaalet om Omvendelse efter Døden.

Der var kommen en Mængde Mennesker sammen fra hele Omegnen, og Thomas Hansen, der skulde aabne Mødet, traadte saa frem og meddelte, at Hensigten med Mødet var at faa afgjort, hvem der var Grundtvigianere, og hvem der ikke var det.

Som Ordførere stod paa den ene Side Andreas Ravn og paa den anden Thomas Hansen og Niels Stubkjær. Der blev af disse sidstnævnte fremført haarde Angreb paa og Udfald mod Grundtvigianismen, og da Andreas Ravn ved Beviser ad Forstandens Vej søgte at klargøre sit Standpunkt, sagde Niels Stubkjær: „A trouer, dæ ku haa bløwen en gue Prokuraater a dæ;“ ligesom han ogsaa senere hen i Diskussionen blandt andet sagde: „Du udtalte før, at Forsagelsen og de 3 Troens Artikler var den Daabspagt, som Jesus har indstiftet; men det har du jo slet ikke noget at vise for.“

Andreas Ravn søgte nu atter ved Forstandsbeviser

at hævde Stillingen, men det lykkedes ikke at overbevise de hellige, der holdt sig til Guds Ord i „den hellige Skrift“.

Anders Stubkjær var først kommen til Stede under Mødet, der varede i samfulde 4 Timer. Han sluttede saa med at sige: „Ja, lille Folk, lad os kun give Tid, saa vil det nok efterhaanden vise sig, hvem der har Ret,“ hvorefter han bad en kort Bøn og Fadervor.

Betydningen af dette Møde blev imidlertid, at Grundtvigianismen ikke fik synderlig Indgang i Lysgaad Herred, hvor Vækkelsen fortsattes og nu ogsaa kommer til Hinge.

Derimod gik det tilbage i Sejling og Sinding, hvor Grundtvigianismen fik Magten, og efterhaanden som Tiden gik, blev der mere og mere aandelig Sløvhed.

Mødet i Impgaard.

Det varede imidlertid ikke længe, inden Thorning Sogn atter blev Skuepladsen for et Møde med Forhandling; men her var det fuldt ud Venner i Herren, der mødtes.

I Herningegnen var Striden nu ved at blusse op med Dømmerne, der begyndte at slutte sig sammen til et Parti.

Der blev holdt flere Møder, hvor man foruden Spørgsmaalet om de udøbte Børns Salighed ogsaa drøftede Spørgsmaalene om 1) Forholdet til Præsterne, der jo saa godt som alle var Rationalister og væsentlig prædikede Gudfadertro og Menneskedyd, og 2) den kristelige Frihed.

Midt under disse Stridigheder besluttede de saa at foretage en Rejse til Thorning for nu ogsaa at høre de helliges Mening derude.

Her havde Dømmerne imidlertid ikke kunnet faa Indpas, endskønt deres oprindelige Ophavsmand boede

iblandt dem, nemlig den førnævnte Privatlærer og Strømpevæver Henrik Lorentzen.

Han havde en Tid lang opholdt sig hos Lærer Poul Christian Petersen i Herning for af ham at faa nogen Uddannelse i Lærergerningen, og her kom han til at spekulere over, om det var rigtigt, at de Børn, der hendø uden Daab, alligevel blive salige, saaledes som der stod i Balles Lærebog, efter hvilken Børnene blev underviste; og han udtalte sine Betæneligheder over for Poul Christian Petersen, de andre troende, Troels og Peter Gravesen, og da man ikke kunde komme uden om Jesu Ord i Samtalen med Nicodemus: Uden nogen bliver født af Vand og Aand, kan han ikke indgaa i Guds Rige; thi hvad, som er født af Kød, er Kød, saa drog man den Slutning, at udøbte Børn gik fortabt, jfr. Joh. Gøtzsche: „Træk af en jydsk Vækelses Historie i 19. Aarhundrede“, S. 70.

Fra Herningegnen kom der nu en Dag kørende 3 Læs til Impgaard, hvor Anders Stubkjær boede, og der blev saa sendt Bud ud i Egnen til de ældste, at de maatte komme saa snart som muligt og forhandle med Brødrene, der var kørt den lange Vej, henved 6 Mil, ja, Jens Hou havde endog 10 Mil. Der er noget underligt gribende ved dette Møde og denne Forhandling, som findes beskrevet i Anders Stubkjærs Oplevelser S. 90 ff., idet de bad og græd tilsammen.

Man kommer uvilkaarlig til at tænke paa Paulus' Afskedsmøde i Milet med de ældste fra Efesus (Apostl. Gern. 20, 36—37). De hellige i Thorning med Anders Stubkjær som Ordfører stod imidlertid fast, og de hellige i Herningegnen blev nu delt i 2 Partier: 1) de højhellige, eller Dømmerne og 2) de lavhellige eller gammeltroende, til hvilke Anders Stubkjær sluttede sig, da han nogen Tid derefter flyttede fra Impgaard

og bosatte sig i Søbjærg i Bording Sogn, saa han nu atter hører hjemme i Hammerum Herred.

Hinge Sogn.

Efter Anders Stubkjærs Bortrejse fra Impgaard bliver Thomas Hansen fra Elsborg Lederen for de helliges Samfund i Lysgaard Herred, og det er ogsaa gennem hans Slægtskabsforbindelse, at Vækkelsen kommer til Hinge Sogn. Han havde en Søster, Sidsel Cathrine, der var gift med Anders Christian Petersen Storgaard paa Tanghusgaard, og en Morbroder, Christian Døssing, der boede paa Hinge Mark, og han benyttede Lejligheden til at vidne for dem og tale med dem om deres Sjæles Frelse, naar han var sammen med dem.

Anders Christian Storgaard, almindelig kaldet Anders Christian Tanghus, var en stille, beskeden Mand og kunde i Grunden godt lide Svogeren, Thomas Hansen, naar han blot ikke havde haft det, at han syntes sig bedre end andre, hvilket hentydede til, at han ikke vilde deltage i de Selskaber, der blev holdt paa Tanghusgaard i Anledning af Barsedaa.

I Foraaret 1858 kom der saa en Epidemi med Strubehoste i Hinge Sogn, og paa Tanghusgaarden døde to af Børnene. Nu blev Herren dem for stærk, og de lod sig overtale og gav Herren deres Hjærte. Paa denne Tid tjente der paa Gaarden en Karl ved Navn Peder Madsen, og han blev omvendt samtidig. (Det er den senere Indre-Missionær Peder Madsen, Hinge).

Omtrent samtidig blev ogsaa Gaardejer Christian Døssing, der boede paa Hinge Mark, omvendt. Han var den ældste af disse tre, født i Aaret 1807. Han havde levet et udpræget, næsten ryggesløst Verdensliv, været noget drikfædig og brutal i Ord og Adfærd.

Hans Omvendelse var saa paafaldende og øjen-

synlig, at da Herren fik disse Naturanlæg i sin Tjeneste, viste de sig i stærke, frimodige Vidnesbyrd og Udtalelser, der var parret med en glødende Omsorg for Næstens Frelse. Han kunde kalde forbigaaende til sig og tage dem med sig ind, hvorefter han lagde Guds Ord frem for dem og spurgte: Kan du se, hvad der staar? Og naar vedkommende saa svarede Ja, sagde han: Nej, du kan ikke, for du er aandelig blind, og derefter vidnede han saa for dem, idet han talte med dem om deres Sjæls Frelse og Nødvendigheden af, at de maatte omvende sig.

En Søndag saa han en fattig Mand i Nabolaget i Færd med at skære Tørv, og han gik da hen til ham og formanede ham til Omvendelse, idet han blandt andet sagde til ham: „Kan du da ikke forstaa, at det er din arme, dyrekøbte Sjæl, som jeg har Omsorg for at faa frelst; thi med Hensyn til Anseelse i Verden saa er din Person virkelig ikke meget værd.“

Som et Vidnesbyrd om hans Omvendelses Ægthed kan anføres, at han i sin Tid havde handlet med en Købmand i Randers, en Jøde ved Navn Simon og solgt en Del Havre til ham. Ved Leveringen var der i Sendingen 2 Sække, der kun indeholdt 6 Skp., medens der i Resten af Sækkene var en Tønde i hver. Dette var bleven overset, idet Sækkene var bleven talt og hver regnet for en Tønde.

Nogen Tid efter sin Omvendelse mødte Christian Døssing saa Købmanden paa Ans Marked og sagde: „Hør, Simon! Jeg skylder Dem for 4 Skæpper Korn, hvortil denne svarede: „Det kan godt være, jeg skal se efter, naar jeg kommer hjem,“ og Christian Døssing sagde saa: „Nej, det skal De ikke, for De finder det ikke; men sikkert er det, at jeg skylder Dem Pengene,“ hvorefter han gav Købmanden dem.

Sognepræsten i Hinge var paa den Tid Pastor Sti-

bolt (1852—1864); men han havde desværre ingen Forstaaelse af de hellige i Sognet og stiklede til dem ved given Lejlighed, og da han derfor ved given Lejlighed tillod sig at fortælle, at der ovre paa Fyen var nogle saakaldte hellige, der kom sammen om Aftenen og saa slukkede Lysene og horede, sagde Christian Døssing: „Fy Dem an, Hr. Pastor! at De vil sige noget saadant.“ Denne Udtalelse gjorde ogsaa sin Virkning, saa Præsten sagde: „Ja, jeg véd det sandelig ikke, men saadan blev der sagt.“

Der var nu bleven et lille Samfund i Hinge, idet Brødrene Andreas og Peter Rask i Hingeballe ogsaa var kommen med og nogle flere Familjer. De samledes hver Søndag til Opbyggelse i Hjemmene, idet de læste en Prædiken, i Regelen af Luther (Thomas Hansen havde laant dem Luthers Postille), og ud herfra havde de saa Samtale, og de sang af Brorsons Salmer.

Medens Præsten var uforstaaende, saa havde de derimod faaet en Degn, der sluttede sig til dem, idet Erik Hansen Munch i Aaret 1859 var bleven beskikket som Lærer og Kirkesanger i Hinge. Han kom hertil fra Jaungyde i Tulstrup Sogn ved Skanderborg, hvor han havde virket i 3 Aar, men var ellers kendt paa Egnen, da hans Fader en Tid havde ejet Gaarden Charlottenlund i Kragelund Sogn paa Grænsen af Vinderslev Sogn, og i Tiden, førend han kom paa Seminariet, havde han virket som Omgangslærer i den vestlige Del af Kragelund Sogn, det nuværende Engesvang.

Han havde faaet en grundig Uddannelse paa Lyngby Seminarium og var efter den Tids Forhold en baade dygtig og anset Lærer, som man maatte se op til, men de hellige havde dog ikke den fulde Tillid til ham, og derfor blev Ledelsen uvilkaarlig over-

dragen til Peder Madsen, skønt han var en beskeden og tilbageholdende Natur, men han var saa sand og ærlig i hele sin Færd.

De fik af og til Besøg af Brødrene Anders og Niels Stubkjær, der holdt Møder, og undertiden kom ogsaa nogle Mænd fra Strueregnen, navnlig Jens Maarbjerg og Niels Christian Gadegaard.

Det stod derfor godt til i Samfundet, og det kunde ogsaa her i nogen Maade siges, at de samledes med Fryd og i Hjertets Enfoldighed (Apostl. Gern. 2, 42), ligesom der ogsaa af og til lagdes en og anden til, der lod sig frelse.

Betegnende for den aandelige Tilstand er det, at de meget ofte anførte og brugte følgende Vers af „Lunds Brudegave“:

Før dette Punkt os bliver klar,
 At vi er plæt forbandet,
 Vi ingen Lyst til Jesus har,
 Vi hjælper os med andet.
 Vi ham saa meget byde tør
 Af eget Kram og Dyder,
 Om Blod og Under man ej spør,
 Véd ej, hvad sligt betyder.

I Grønbæk Sogn havde Thomas Hansen en Svoger ved Navn Hans Peter Christensen i Illerhuse. Han laa som Soldat i Kjøbenhavn ved Ingeniørkorpset i Aarene 1854—55 og var bleven gift, lige før han blev indkaldt.

Under hans lange Fraværelse lod Konen sig forføre, hvilket voldte Manden stor Sorg, og da paa den Tid en Mand ved Navn Grunnet vakte en Del Røre i Kjøbenhavn og fik oprettet en Frimenighed, søgte Hans Peter Christensen i sin nedtrykte Sindsstemning derhen og lod sig indskrive i denne Frimenighed.

Da han efter at være bleven færdig med Soldater-

tjenesten kom hjem, søgte han Forbindelse med Peder Madsen i Hinge og fortalte ham om denne Frimenighed i København, hvilket medførte, at da Peder Madsen i 1864 i Januar Maaned blev indkaldt til København som Infanterist ved Forstærkningen og maatte vente der en Tid af Mangel paa Klæder, stiftede ogsaa han Bekendtskab med Frimenighedspræst Grunnet, hvilket fik skæbnesvangre Følger for ham selv og siden for de hellige ikke alene i Hinge, men ogsaa i Hørup og Thorning Sogne.

Striden med Grunnet.

Niels Pedersen Grunnet er født 19de Februar 1827 i Bjært ved Kolding og blev kort Tid efter sin Konfirmation Skolelærer; men paavirket fra Christiansfeldt kom han i Aaret 1851 paa Missionsskolen i Basel og blev Student. Det danske Missionsselskab tog sig af ham og paatænkte at sende ham ud som Missionær. Han skulde saa i et Prøveaar undervises af L. Helveg og Kragballe; men han blev snart uenig med sine Lærere. Han fik Tilladelse til at rejse omkring og prædike, og der blev saa indledet Forhandlinger med Biskop Martensen om at faa ham ordineret forinden hans Udsendelse til Hedningeland.

Men pludselig afbrød han al Forbindelse med Missionsselskabet og rejste til Hamborg, hvor han lod sig præstevie af en Frimenighedspræst i Aaret 1855. Han kom saa tilbage til København, hvor han stiftede den første danske Frikirke, hvor han fordrer Kirketugt og en anden Skriftemaalsordning, idet han kalder Skriftemaalet i Folkekirken for et forargeligt Uvæsen (jfr. Kirkeleksikon for Norden II. Bind S. 277).

Der blev sagt, at Grunnet under sit Ophold ved Missionsskolen i Basel var bleven forlovet med en Kvinde, hvis Fader ikke vilde tillade Ægteskab, inden

han fik et Embede, og dette skulde saa have været en medvirkende Aarsag til, at han paa denne Maade skaffede sig et Embede.

Imidlertid fik Peder Madsen saa i Aaret 1865 denne Grunnet til at komme til Hinge og Omegn, hvor han vakte et vældigt Røre, idet han holdt flere Møder, hvorved en Gaardmand i Hørup, Peder Katballe, blev virkelig omvendt; men han vakte ogsaa en sørgelig Strid iblandt de hellige, idet han paa det voldsomste angreb Folkekirken, særlig dens Mangel paa Kirketugt, idet han henviste til 1. Kor. 5, 11 om ikke at æde sammen med de vantro, og det uforsvarlige, at den vantro Øvrighed beskikkede Præster i Kirken.

En stor Del stod tvivlende over for denne Fremtoning, og den menige Mand stod uden Bistand fra Præstens Side, idet Pastor Petersen i Hinge ikke alene stod med Uvilje, men endog med Fjendskab overfor de hellige, og Pastor Kold i Levring-Hørup maatte nærmest kaldes en Spotter, der var lige glad, hvordan det saa end gik.

Som Følge af disse uheldige Forhold lykkedes det Grunnet at faa nogle af de hellige til at melde sig ud af Folkekirken, hvorefter han uddelte Nadveren iblandt dem, og blandt disse var ogsaa Peder Madsen. Derimod havde Grunnet en afgjort Modstander i Thomas Hansen, der blottede ham ved enhver given Lejlighed.

Da Grunnet var kommen hjem til København fra denne Jyllandsrejse, udgav han et lille Skrift: „Sendebrev til de troende i Adspredelsen.“ Og af dette Sendebrev, der fra først til sidst i udvortes Henseende er en Efterbelse af Brevene i den hellige Skrift, faar man et godt Indblik i, hvad han vilde, og hvem han var.

Han søger at overbevise dem om, at han nemlig

selv er rigtig evangelisk, luthersk Pastor, som han skriver paa Titelbladet. Han hævder, at han er præsteviet af troende Mennesker under Haandspaalægelse og Bøn, og at dette er fuldt ud i sin Orden. Men det skinner igennem, at han ikke rigtig selv tror paa, at Jyderne ville gaa ind derpaa.

Desuden er der en Aandsmagt, som han særlig frygter i indre Mission, idet han skriver: „Mine kære Brødre, kender I den indre Mission? Ved I, at den Missionsforening, til hvilken I sender eders Bidrag, ogsaa udsender grundtvigske Missionærer, som f. Eks. den blinde Jens Dyrholm? — og om Vilhelm Beck som Foreningens Dirigent ikke i det mindste er en skjult Grundtvigianer o. s. v.“

Man ser heraf, at Grunnet ikke har været nogen stor Profet; men han kunde snart være stor nok til at sætte de nylig vakte i stor Uro og bringe Forvirring, og det lykkedes ham i særlig Grad. I denne almindelige Uro og Uvished om, hvad man skulde dømme om Grunnet, udbrød en troende Kvinde: „Er der da ikke en imellem saa mange troende, der kan prøve denne Aand? Kan Thomas Hansen ikke, der har saa mange Bøger, saa véd jeg ikke, hvem der kan.“

Der blev saa bestemt et Møde mellem Grunnet og Thomas Hansen, og denne sidste mødte med en stor Del af Luthers Skrifter, hvoraf han især holdt sig til hans Forklaring over Galaterbrevet. I dette Skrift udtaler Luther sig meget stærkt om Kaldet til Prædikeembedet, og Thomas Hansen var saa godt hjemme deri, at det snart blev Grunnet temmelig hedt, saa meget mere som han, „den evangelisk lutherske Pastor“ ikke var saa godt inde i Luthers Skrifter som Smeden Thomas Hansen, og tilsidst udbrød han derfor spottende: „De Ord, som Paulus skriver til Timotheus: Aleksander, Smeden, viste mig meget ondt

(2. Tim. 4, 14), kan jeg passende anvende: Thomas Hansen den Smed beviste mig meget ondt; Herren betale ham efter hans Gerninger.“

Dermed endte saa Disputatsen; men de hellige gik rigtignok ikke ind paa, at Grunnet var at ligne ved Apostlen Paulus og Thomas Hansen ved Smeden Aleksander.

Efter denne Disputats begyndte de frafaldne at komme til Besindelse og fik mere Klarhed over Forholdene, hvorefter de fleste lidt efter lidt atter vendte tilbage til Samfundene.

Peter Rask i Hingeballe, der ogsaa var paavirket af Grunnet, laante af Christian Døssing Luthers Forklaring af Galaterbrevet, og ved at læse Luthers Ord om „I uforstandige Galater, hvo har fortryllet Eder“, blev han overbevist om, at han var en saadan fortryllet, og han vendte saa om til de gamle Stier, og nu begyndte ogsaa adskillige andre at følge hans Eksempel, hvortil Grunnet selv bidrog ved sin overlegne Optræden, nu da han havde faaet samlet adskillige om sig.

Da han saaledes en Aften holdt Møde hos en Gaardmand Poul Larsen i Hingeballe, var der 3 unge Mennesker af hans Modstandere, der bad om at maatte læse et Stykke af Luthers Forklaring af Galaterbrevet, hvilket blev dem nægtet.

Der faldt nogle Ukvemsord, og de blev behandlet med stor Overlegenhed og Foragt.

Dette Møde gav Anledning til megen Omtale, og en Gaardejer i Hinge ved Navn Jens Andreas Lauritsen, der paa den Tid var vakt og begyndt at søge til de hellige, tog den Beslutning, da han hørte om dette Møde, at han ikke vilde slutte sig til dem, eftersom der var en saadan Strid og Uenighed imellem dem. Men Herren blev ham for stærk, saa han alligevel

sluttede sig til dem og blev et elskeligt Guds Barn, saa det med Sandhed kunde siges om ham, hvad Luther sagde om en af sine samtidige: „Hvad vi andre lærer, det lever han.“

Det varede et Aars Tid, inden denne Strid begyndte at lægge sig, og nu meldte Peder Madsen og de fleste andre sig igen ind i Folkekirken. Kun nogle enkelte i Hørup Sogn blev i Frikirken, og Grunnets Rolle var saaledes udspillet.

Men som Peder Madsen havde været Anledningen til denne Strid, saa blev han nu bag efter til megen Velsignelse, ikke mindst i Hinge, hvor han boede og nu holdt Møder sammen med den elskelige Kristoffer Hansen fra Gjellerup, der nu kom og hjalp ham som Ordets Forkynder fra Aaret 1867.

Da Peder Madsen har haft saa stor Betydning ikke alene for Samfundet i Hinge og de hellige i Lysgaard Herred, men ogsaa andre Egne, særlig i Thy, ville vi dvæle lidt ved hans Liv og Personlighed.

Indremissionær Peder Madsen

er født i Hinge By d. 9de Marts 1831 af Forældrene Indsieder Mads Knudsen og Hustru Christiane Poulsdatter. Det var dygtige og arbejdsomme Folk, der var agtet og afholdt af Bymændene, saa han voksede op i et efter Datidens Forhold godt Hjem.

Han blev konfirmeret i Aaret 1845 med Karakteren: „Meget god“ baade for Kundskaber og Opførsel og er anført i Kirkebogen som Nr. 1, saa han maa have været en opvakt og velbegavet Dreng.

I Ungdomsaarene havde han forskellige Pladser som Tjenestekarl og har et godt Lov paa sig. En af disse Pladser var i Elsborg Sogn, hvor han lærte at kende sin vordende Hustru Mette Kirstine Jacobsdatter.

I Aaret 1858 tjente han paa Tanghusgaard og blev her omvendt samtidig med sin Husbond, Anders Christian Petersen Storgaard.

Efter at være bleven gift i Aaret 1860 boede han en Tid hos sine gamle Forældre i Hinge og arbejdede som Daglejer og var en sjælden dygtig Arbejder. En af Gaardmændene i Hinge, Jens Overby, der paaskønnede hans Arbejdsomhed og Dygtighed, overlod ham paa billige Vilkaar et Stykke Hedejord af sin Mark, og her fik Peder Madsen nu sit eget Hjem som Husmand.

Det kostede Slid at faa Jorden opdyrket, men han tog trolig fat paa Arbejdet, og for at tjene til Familiens Underhold maatte han vedblive med at gaa ud som Daglejer, og Arbejdet var for det meste at hjælpe til med Optagning af Mergel, hvor han saa fik Pladsen nede i Graven og skulde grave Mergelen løs. Det var et Arbejde, der krævede Kræfter; men han, den høje, kraftige Mand havde dem i Mængde og brugte dem med Glæde uden at trættes. Ingen havde Udholdenhed til Arbejde som han.

Som tidligere omtalt blev han i Januar 1864 indkaldt som Infanterist ved Forstærkningen, og da der samtidig blev indkaldt 3 Aars Mandskab, havde man ikke Klæder til saa mange, og der blev saa en Vente-tid, inden han kom i Trøjen.

I denne Tid skrev han en Sang, der blev Begyndelsen til hans Forfatterskab og lyder saaledes:

Saa siger vi: Farvel!
 saa siger vi Farvel!
 befaler Gud vor Sjæl,
 ja, befaler Gud vor Sjæl.
 Vort Legem ligesaa
 vi ham befale maa.
 Naar han kun staar os bi,

da vil det altid heldigt gaa.
 Ja, Jesus har jo købt os
 alt med sit dyre Blod,
 hvad kan vel Tysken gøre den,
 som det af Hjertet troer.
 I den Tro vil jeg slaa
 som tapper Landsoldat
 for gamle Danmarks Ret.

Der ingen Fare er,
 der ingen Fare er
 for den, som Gud har kær,
 ja, for den, som Gud har kær;
 han altid med os staar,
 han véd, hvad vi formaar,
 og uden Herrens Vilje
 falder ingen Spurv til Jord.
 Vi ved, at om vi lever,
 da lever vi vor Gud,
 og om vi dør, da sker det
 jo kun paa Herrens Bud.
 I den Tro vil jeg slaa
 som tapper Landsoldat
 for gamle Danmarks Ret.

Vi kæmper for vort Land,
 vi kæmper for vort Land
 og for Kong Christian,
 ja, og for Kong Christian.
 Med Gud mod Fjenden frem,
 saa skal det have Klem,
 og om det er Guds Vilje,
 kommer vi med Sejer hjem.
 Og alle Guds Børn beder
 for os, som rejser hen,
 at Herren vil os lede,
 saa vi kommer hjem igen.
 I den Tro vil jeg slaa
 som tapper Landsoldat
 for gamle Danmarks Ret.

Han skrev hjem til sin Hustru, at han havde for-

fattet denne Sang under Guds Aands Bistand, og derefter var han gaaet med den til en Bogtrykker, der lod den trykke og udbrede.

Paa den Maade var den ogsaa kommen paa Bordet i en Barberforretning, hvor en fornem Mand, en Hofjægermester fik den at se, og han fik en saadan Interesse for Forfatteren, at han lod Peder Madsen kalde til sig og forærede ham en Pengeseddel, idet han bad ham om, at han vilde lade ham vide det, hvis han muligvis skulde blive saaret eller paa anden Maade komme til at mangle noget. Siden skrev denne hans Velgører til ham, om han ikke manglede et Par Støvler, men sig selv lig skrev han hjem til sin Hustru: „Da de, som jeg har, godt kan bruges en Tid endnu, vil jeg ikke misbruge hans Godhed.“

Under denne hans Soldatertid forefaldt der en Begivenhed, der vidnede om hans Personlighed, og at det var Alvor med hans Liv i Gud; thi da de Paaske-dag i Fredericia blev udkommanderet til at skulle udføre et Skansearbejde, sagde han, at det kunde han ikke være med til paa en saadan Helligdag, da det stred mod Guds Bud, at vi skulle holde Hviledag for Herren. Han maatte saa frem for Kaptajnen, der spurgte ham, om han heller ikke vilde gaa mod Fjenden, hvis denne kom, hvortil Peder Madsen svarede, at hvis dette skulde ske, da maatte Kaptajnen være forvisset om, at han vilde være blandt de forreste til at kæmpe og stride for sin Konge og sit Land.

Kaptajnen maa imidlertid have faaet et godt Indtryk af ham og forstaaet, at det var ham en Hjertesag; thi der timedes ham ikke andet end, at han skulde have Opsyn med de andres Tøj, medens de var paa Arbejde. Kammeraterne havde ventet, at han vilde være bleven dømt og straffet for Respektstridighed.

Denne Begivenhed havde til Følge, at naar hans

Deling sidenhen om Søndagen stillede til Parade, blev der sagt til Peder Madsen: „De gaar i Kirke.“ Det skulde altsaa være en Finte og Skose; men han tav og smilte ad den.

Efter Hjemkomsten tog han atter med Kraft fat paa Arbejdet med sin Jordlod, ligesom han ogsaa maatte fortsætte med Daglejerarbejdet ved Optagning af Mergel. Der lever endnu i Hinge enkelte Mænd, der i deres Ungdom har arbejdet sammen med ham, og de fortæller, at naar han nu og da under Arbejdet nede i Graven blev tavs, vidste de, at han var i Færd med at forfatte en Sang, og naar de saa holdt Hviletid, og han kom op til dem, fremsagde han den.

I Modsætning til de fleste Digtere og Forfattere havde han den saa fast i Hukommelsen, at han først nedskrev den, naar han om Aftenen kom til sit Hjem. Under dette Mergelarbejde er de fleste af hans Sange blevne til.

De blev sungne ved Samfundsmøderne, ligesom de ogsaa blev sungne, hvor han kom omkring og holdt Møder, idet han plejede at have en Del Eksemplarer med, efter at de var bleven samlet og udgivet som Sangbog under Titlen: „Kom til Jesus og bliv hos ham.“

Den indeholder 70 Sange og er udkommen i 10de Oplag i Aaret 1889. Den var i lang Tid den almindeligst brugte Sangbog paa flere Egne i Jylland, indtil den blev afløst af „Hjemlandstoner“ i Aaret 1895; men adskillige af Peder Madsens Sange havde da vunden saadan Hævd, at de ogsaa blev optagen deri, som f. Eks.: „Saa skal det mit Alvor da være,“; „Tak for Mad, o milde Fader!“ „Jesus siger mild og blid“; „Dejligt at samles om fælles Ven“; „O Herre, send din Aand udi mit Bryst“; og „O bliv, ja bliv hos Jesus“ o. fl.

Han skriver selv om Samlingen: „Saa er da i Jesu Navn denne lille Samling af aandelige Sange sluttet. Til en Bygning behøves jo ikke alene store Sten, men ogsaa smaa, og selv den mindste gør sin Nytte. Saaledes har ogsaa jeg efter den Naadegave, som Herren har betroet mig, lagt denne lille Sten frem til Bygningen af Zion, fordi jeg véd, at det er min Pligt at aagre med mit Pund, at jeg ikke skulde ligne den Tjener, der nedgravede sit Pund i Jorden og skjulte sin Herres Penge. Jeg har kaldt dette lille Værk: „Kom til Jesus og bliv hos ham“, fordi jeg véd, at det er den eneste Vej til Salighed; thi der er ikke givet Menneskene noget andet Navn, hvori de kunne blive salige (Ap. Gern. 4, 12).

Gid da ogsaa Herren gennem disse enfoldige Sange vilde tale til Menneskers Hjerter om at komme til Jesus og frem for alt, naar de er komne til ham, da at blive hos ham indtil Enden; thi kun den, der bliver bestandig indtil Enden, skal blive salig.

Det er svært at blive en Kristen; men det er sværrere at blive Kristus tro indtil Enden. Hvis dette skal ske, da maa vi blive hos Jesus, daglig vaage og bede, at vi ikke skulle falde i Fristelse, daglig som arme Betlere leve af Herrens Naade og spise Naadesbrød hos ham.

Jo mere vi føler Synden, desto mere kær og dyrebar bliver Jesus med sin store Naade for os, og naar vi ret føler os besværede af Syndens tunge Byrde, saa har han dækket et Naadebord i sin Menighed, hvor han giver os sit Legeme og sit Blod til Pant paa Syndernes Forladelse. Hvilken stor Naade!

Saaledes lever en Kristen daglig af Guds Naade, daglig arbejdende paa sin Saliggørelse med Frygt og Bæven, indtil den salige Dag oprinder, da han faar

Lov til at lægge sin Vandringsstav og rejse i Fred hjem til sit rette Fædreland i Himmeriges Rige.

Herre, ledsag du nu dette lille Værk med din Naade og Velsignelse, saaledes at det maa blive dig til Ære, dine Børn til Opbyggelse og Bestyrkelse i Troen og om muligt en eller anden vantro Sjæl til Omvendelse.“

Jeg har anført disse hans egne Ord, da de er betegnende for Manden; den dybe Alvor og Ydmygheden skinner her ret frem i Forbindelse med Nidkærheden for Menneskesjæles Frelse.

Som et Vidnesbyrd om, at han ikke alene nød Tillid og var afholdt blandt de hellige, kan anføres, at han blev valgt ind i Sogneraadet, og da siden Sogneraadsformanden, Proprietær Christens til Frausinggaard, flyttede bort, og det Spørgsmaal kom frem, hvem der skulde være hans Afløser, mente nogle af Medlemmerne, at det nok var bedst, at det blev Peder Madsen.

Proprietær Christens nærede imidlertid Frygt for, at han ikke var Stillingen voksen, da han formodede, at han ikke havde tilstrækkelige Kundskaber.

Det blev saa bestemt, at Christens skulde prøve ham ved Afleveringen af Sagerne, og Peder Madsen bestod Prøven med Glans, hvorefter han i c. 2 Aar styrede den store Hinge-Vinderslev Kommunes Sager og Anliggender.

Som tidligere nævnt var han Lederen ved de helliges Forsamlinger, og han var ikke alene den, som alle lyttede til, men det var ogsaa væsentlig ham, der skulde give dem Indhold og Liv.

Ogsaa paa andre Steder var de helliges Opmærksomhed henvendt paa ham, og han fik derfor jævnlig Opfordring til at komme og holde Møde hos dem.

Da han var en beskeden og tilbageholdende Natur, undslog han sig i Førstningen derfor; thi den Tanke

laa ham fjærnt, at han skulde være Prædikant. Men efterhaanden som Anmodningerne blev mere indtrængende, gav han efter og drog ud, hvorhen man kaldte ham.

Da han var Familiefader og væsentlig skulde ernære sig som Arbejdsmand, var det ikke let for ham at efterkomme disse Anmodninger, da hans Familie jo ikke maatte lide Savn under hans Fraværelse. Derfor kunde han i de første Aar ikke foretage længere Rejser, men indskrænkede sig i Regelen til at tage ud til Møde om Aftenen efter det anstrængende Dag-arbejde for saa at begynde igen med Arbejdet den næste Dag, og det var utroligt, hvad han kunde holde til i saa Henseende.

Imidlertid fik han fra Bestyrelsen for den indre Mission Opfordring til at indtræde i dens Gerning som lønnet Arbejder, og samtidig sendte de ham en Gave for den Tid, han havde virket. Han tog imod begge Dele; men han syntes, at Gaven var for stor, og derfor gav han en Trediedel af Pengene til en fattig Mand, der boede i Nærheden.

Det var i Aaret 1872, at han blev antagen som Kolportør, som den Gang var Benævnelsen for, hvad vi nu kalder Indre-Missionær.

Nu kunde han efterkomme de mange Opfordringer til ham om at komme og holde Møde ogsaa længere borte. Han rejste en Del i Thy og paa Strækningen mellem Viborg og Løgstør.

Altid havde han Tilhørere i Mængde, og han kunde faa Lov til at holde Møder mange Steder, hvor Dørene var lukkede for andre; thi hans grundærlige Karakter fremlyste af hans Aasyn, ligesom hvert Ord og al hans Færd vidnede derom; derfor kunde han ogsaa skaffe sig Agtelse hos selv de bitreste Modstandere.

Som et Eksempel paa hans Udholdenhed og Kraft

skal her anføres en Møderejse i Løgstøregnen i Aaret 1872, hvor han blandt andre Steder ogsaa skulde til Øster- og Vesterbølle og til Gedsted d. 3die Decem-ber, som var den første Dag.

Den foran nævnte Andreas Rask i Hingeballe havde en Fætter ved Navn Andreas Brink i Bygum i Nærheden af Gedsted, og det blev saa bestemt, at Sønnen, Niels Andreasen Rask, nu Gaardmand i Hinge, som den Gang var en Karl paa 18 Aar, skulde med paa Turen for at besøge sin Slægtning.

Niels Rask fortæller om denne Rejse: „Vi gik om Formiddagen fra Hinge til Rødkærstø St., 1½ Mil, hvorfra vi skulde med Toget til Viborg; men da vi kom til Rødkærstø, og der ingen Tog kom, fik vi at vide, at det sad fast i Sneen i Nærheden af Langaa, og der var ingen Udsigt til, at det kom igennem foreløbig.

Da Peder Madsen hørte dette, havde han straks fattet sin Beslutning og sagde: „Ja, saa gaar vi til Viborg.“ Det blev en Tur paa henved 2 Mil i Sne og Snevejr.

Efter Ankomsten til Viborg fik de en Kop Kaffe, og nu skulde de med Dagvogn til Gedsted; men der kørte ingen Vogn i dette Vejr og Føre, og saa maatte de atter paa Vandring; men da de var kommen et Stykke uden for Viborg, blev det et saadant Snevejr, at de næsten ikke kunde se frem for sig, og da de samtidig mødte 4 Mænd, søgte disse at faa dem til at afstaa fra deres Forehavende at gaa videre og derimod følge med dem tilbage, idet de tilføjede: „I kommer umulig igennem denne lange Vej.“

Men Peder Madsen kunde ikke opgive Turen, og de gik derfor videre og fik atter en Kop Kaffe, da de kom til Skals.

Det lavede jo lidt op, men da de atter kom ud og

havde gaaet en Tid, begyndte Niels Rask at klage over, at han var træt; men Peder Madsen svarede kun, at det havde vist ikke synderligt at sige, da han ikke mærkede Spor af Træthed.

De gik nu atter en Tid, men saa mærkede de dog begge, at de begyndte at blive sultne, og da de nu var i Nærheden af Ulbjerg, besluttede de at gaa ind der og forsøge at faa noget Mad.

De var imidlertid saa uheldige at komme ind hos Degnen, der spurgte dem om, hvad de rejste efter, og da Peder Madsen svarede, at han rejste for indre Mission, viste Degnen dem ud, idet han tilføjede, at saadanne Folk vilde han ikke have i sit Hus.

Peder Madsen tog det med Ydmyghed og sagde: „Ja, saa gaar vi videre.“

Imidlertid begyndte det nu at blive mørkt, og da de atter havde gaaet en Tid, var de kommen bort fra Vejen og hen til en stor Skrænt, hvor Niels Rask trillede ned, og hvorfra han med Besvær kom op igen. Heldigvis saa de et Lys i Nærheden, og Husets Beboere var venlige og hjalp dem hen til Vejen igen.

Nu gik det jo mod Maalet; der var kun et Stykke Vej tilbage, og det hjalp, og de naede til Gedsted et Kvarter før Kl. 7.

Her var man i stor Spænding. Mødet skulde være i en stor Gaard, og Huset var allerede overfyldt.

Intet Under, at der blev stor Glæde, da Peder Madsen kom. De maatte nu først have noget at spise, men der var ikke Plads andre Steder end i Sovekammeret.

Da Peder Madsen havde spist, holdt han et velsignet Møde og talte en hel Time. Det var slet ikke at mærke paa ham, at han havde gaaet til Fods i daarligt Vejr og Føre den lange Vej fra Hinge til Gedsted, henved 8 (otte) Mil. Det var jo Herrens Ærinde, og saa gik han med Glæde.

Og som Eksempel paa, hvorledes der var opladte Døre for ham, kan anføres, at han sidenhen paa en Rejse i Aarhusegnen endogsaa fik et Møde bestemt paa Viby Højskole hos Forstander, Redaktør Bjørnbak, der lod Mødet bekendtgøre i sit Blad. Paa en eller anden Maade kom dette Vilhelm Beck for Øre, og han sendte saa Forbud mod Mødets Afholdelse med den Begrundelse, at dette fik et politisk Præg; men da Mødet var bestemt, vovede Peder Madsen dog at holde det til Trods for Forbudet.

Han stod saaledes nu midt i en velsignet Gerning, baade hjemme i Samfundet og i Lysgaard Herred samt hvor han ellers kom paa sine Rejser, ligesom han ogsaa stod i sin Manddomskraft.

Det ser derfor saa underligt ud for os kortsynede Mennesker, at hans Livsgerning saa hastig skulde blive afbrudt og afsluttet.

Han havde stiftet Bekendtskab med en Mand, der ogsaa arbejdede i den indre Missions Tjeneste, ved Navn Jacob Jensen, der havde en lille Gaard i Tobøl i Ribeejggen. Denne følte sig noget svagelig af Helbred og foreslog nu Peder Madsen at købe Ejendommen og flytte derned.

Dette Forslag fik han Lyst til at gaa ind paa, og han lagde nu Sagen frem for Herren, idet han bad om, at hvis det var hans Vilje, at han skulde flytte derned, om han saa ikke vilde sende ham en Køber til Ejendommen i Hinge.

Da han kom hjem, var der netop en Køber til Ejendommen, og han fik saaledes Vished for, at han skulde til Tobøl. Hvorfor han skulde flytte derned, vil Evighedens Lys vist først opklare. Ved Bortrejsen fik han en Erindringsgave fra sine mange Venner, og der medfulgte en Pengesum, der var bleven tilovers. Han syntes imidlertid, at dette var alt for meget, og saa bad

han om, at Fjerdedelen deraf maatte blive lagt i de fattiges Kasse og komme disse til gode.

Han var imidlertid kun et Aars Tid i Tobøl, men længtes tilbage til Hinge, hvortil vel ogsaa bidrog, at hans ualmindelige Arbejdskraft var brudt, idet han led af en begyndende Kræftsyge.

Da han fik at vide, at Sygdommen var til Døden, flyttede han tilbage til Hinge — der mellem sine kære Venner vilde han dø. Dødssyg rejste han saa med sin Familie tilbage til Hinge, og som et Eksempel paa, at han ejede de helliges Kærlighed, skal her anføres, at hans tidligere Husbond, Anders Christian Storgaard paa Tanghusgaard, tog hele Familien i sit Hus og havde Omsorg for dem, ligesom der ogsaa blev dragen Omsorg for, at Enken med de 5 Børn efter hans Død kunde have et lille Hjem. Det glædede ham, at dette blev ordnet.

Medens han laa paa sit Dødsleje, blev der sendt ham Penge fra hans mange Venner rundt omkring i Landet, og han sagde da: „Jeg forstaar ikke, hvordan det kan være; thi det ser næsten ud, som om alle Mennesker var bleven enige om at overøse os med Penge. Vel kunne vi jo godt have Brug for dem, men der er ganske sikkert mange Mennesker, der er langt mere trængende end vi.“

En af de sidste Dage, han levede, sagde han: „Jeg er ret saa barneglاد, at jeg ikke vilde bytte Vilkaar med noget andet Menneske i Verden.“ Og Dagen før sin Død holdt han en temmelig lang Gudstjeneste for en Kreds af Venner, der sidste Gang havde samlet sig om ham. Med rørt Hjerte takkede han Gud for al hans Naade og Miskundhed imod ham, og at han nu snart vilde hente ham hjem fra Landflygtigheden til Herlighedshjemmet. Dermed var hans sidste Kræfter udtømte. Fra den Tid talte han næsten ikke mere med

nogen, men man kunde se, at han taledede med sin Frelser, indtil han ved hans Bryst slumrede ind efter sin ufortrødne og velsignelsesrige Gerning d. 24de April 1876, 45 Aar gammel, og d. 2den Maj stedtes hans Støv til Hvile paa Hinge Kirkegaard. Ja, kostelig i Herrens Øjne er hans helliges Død.

Vilhelm Beck skrev følgende Mindeord om ham:

„Han skal have det Vidnesbyrd med sig ved sin Bortgang, at han har været en tro Arbejder, der havde Omsorg for Hjorden. Med de gode Gaver til at vidne om sin Frelser, som var betroet ham, forenede han en stor Nidkærhed for Guds Rige, og han skaanede sig ikke selv.

Saa hørte han til den Slags hellige, der ikke blot vidner med Munden; men hans Liv vidnede troligt om det samme, som hans Mund prædikede, saa at selv Verden bøjede sig for hans Kristendom, og han var en anset Mand i sin Hjemstavn, mens han var de helliges trofaste og aabenlyse Ven“ (Indre Missions Tidende 1876 S. 301—302).

Efter Striden med Grunnet.

Efter at Striden med Grunnet var stilnet af, kom der en velsignet Tid for Guds Riges Arbejde og Fremgang i Lysgaard Herred, hvortil ikke alene bidrog, at de ledende var Mænd som Thomas Hansen i Elsborg, Peder Madsen og Lærer Munch i Hinge; men de fik nu ogsaa Forbindelse med og Hjælp af adskillige Præster, til hvem de enten søgte, eller disse kom og holdt Møder.

Frants Adam Hans Bülow var bleven Præst i Bording i Aaret 1859, og det varede ikke længe, inden de hellige begyndte at søge derover, selv om Vejen var lang. For de fleste af dem var der henved 4 Mil, og i Regelen tog man Turen til Fods. Men der var

aandelig Næring at faa gennem den levende Forkyndelse af Budskabet om Synd og Naade, Frelse og Forbøttelse, hvortil ogsaa kom Velsignelsen ved at samles med de hellige ikke alene i Bording, men ogsaa med dem, der plejede at søge dertil fra andre Steder i Hammerum Herred.

Pastor Bülow blev imidlertid i Aaret 1868 forflyttet til Skjødstrup i Nærheden af Aarhus, men hans Eftermand i Bording blev Peter Emil Blume, der forud gennem flere Aar havde været Skolebestyrer i Silkeborg, og i denne Tid havde han jævnligt søgt ud til Bording og ogsaa prædikedet derude, saa han ved Embedets Tiltrædelse straks var hjemme ikke alene blandt de hellige i Bording, men ogsaa blandt dem fra andre Steder i Hammerum og Lysgaard Herreder, som plejede at samles under Pastor Bülow's Prædikestol.

Idet Pastor Blume fremdrager Minderne fra denne Tid, skriver han herom som gammel Mand: „Jeg havde gjort nærmere Bekendtskab med Pastor Adam Bülow, Sognepræst i Bording, 2½ Mil vest for Silkeborg, som den Gang var de helliges Præst i en vid Omkreds. Det førte til, at jeg jævnlig Lørdag Eftermiddag efter endt Skoletid kørte ud til Bording med en eller anden Bønde fra den Egn, hyppigst med Kromanden i Paarup Kro, den hellige Mads Kærsgaard, og saa tilbragte Søndagen i Bording Kirke og Præstegaard.

Jeg skylder disse Søndage meget, navnlig Forstaaelsen af de helliges Samfund, hvori jeg da fandt min Plads. Og jeg skylder Bülow og hans endnu levende Enke saare megen Tak for den store Kærlighed, hvormed de modtog mig i deres gæstfri Hjem.

Af og til prædikede jeg i Bording ved disse Besøg, hvad der gav Anledning til, at jeg i Slutningen af Aaret 1868 blev udnævnt til Bülow's Eftermand og kom til at leve mine første 7 velsignede Præsteaar blandt de

hellige i Hammerum Herred.“ Og saa skriver han videre om disse hellige:

„De var saa grundmurede i deres Tro, saa helt levende i Herrens Forening, at det var en mægtig Velsignelse for en ung Præst at have saadanne Guds Børn at støtte sig til. Og det var kirkelige Mennesker, opdragne og opfødte ved Luthers Skrifter, Johan Arndts: Sand Kristendom, Scrivers Sjæleskat og Brorsons Salmebog — og naar de kunde mærke Aandens Fællesskab med deres Præst, saa klyngede de sig til ham med en barnlig Hengivenhed, en trofast Kærlighed og en stor Taalmodighed, hvis der var et eller andet Punkt, hvor de ikke var ganske enige med ham (jfr. Det nye Aar 1909 S. 57—58).

Ud fra denne Skildring forstaar man, at de hellige fra Lysgaard Herred fik Hjælp og Styrke ved gennem disse Aar at søge til Bording Kirke, og saa fik de ogsaa Bording-Præsten til nu og da at komme og holde Møde hjemme hos dem, og undertiden havde han ogsaa en anden Præstebroder med, og saa var der Højtidfest og Velsignelse for de kommende Dage, idet Ordet blev gemt i Hjerterne, saa de enkelte nulevende gamle endnu kunne tale om, hvad denne eller hin Præst prædikede over ved dette enkelte Møde.

Pastor Adam Bülow kom saaledes og prædikede i Elsborg Kirke i Aaret 1867 og havde Pastor J. Vahl, som den Gang var Præst i Aarhus, med sig. Vahl prædikede over Zachæus og Pastor Bülow over Joh. Aab. 3, 20: „Se, jeg staar for Døren og banker.“

Aaret 1872 blev imidlertid en Begivenhed med Hensyn til saadanne Møder; thi da kom Vilh. Beck og holdt Møde i Levring Vesterskov i Levring Sogn, og dette Mødested blev fra den Tid af blandt de faste Missionsmøder, hvor han siden kom hvert Aar. Flere

Gange havde han Pastor Jeansson fra Horne i Vendsyssel med sig.

Pastor Blume fra Bording var ogsaa nogle Gange med ved dette Møde, og her plejede altid at samles en umaadelig stor Forsamling, idet de strømmede til fra hele Lysgaard Herred, og her blev saaledes Lejlighed til fælles Samvær for Guds Folk.

Men som nu Tiden gik, begyndte de gamle hellige at nedlægge Vandringsstaven. Først Thomas Hansen i Aaret 1879 sidst hen paa Vinteren. Han havde gennem flere Aar været svagelig, idet han led af en indvortes Kræftskade. Han var stærkt anfægtet paa det sidste, indtil fire Dage før sin Død; men da kunde han juble: „Gud være Tak, som giver os Sejr ved vor Herre Jesus Kristus.“ Han hensov blidt og saligt om Morgenen d. 23de Februar 1879.

Hvad der særlig prægede ham, var hans Fastholden ved den rene lutherske Lære, hvorfor ogsaa Luthers Skrifter var hans kæreste Læsning, og hans Kendskab til den hellige Skrift og Kirkens Historie var forbavsende. Betegnende for hans hele Stilling er et Vers, som han ofte brugte:

„Det rene Ord og Luthers Lære,
O Gud, lad stedse hos os være!
Giv og, at vi i Gerning vise
Luthers Lærdom og Gud prise.“

Aaret efter døde hans Morbroder i Hinge, Christian Døssing, 1880, efter flere Aars tiltagende Svaghed. Ved hans Baare blev der fremsagt følgende sande og træffende Ord:

Saa kom da Naadens blide Stund,
da Øjet lukte sig til Blund,
du trætte Vandrør drog af Sted
med Simeon i Herrens Fred

fra Jordens Trængsel, Kors og Nød
til Glæden stor i Jesu Skød.

Hvor har du lidt, hvor har du stridt
og sukket efter Hjemgang tid,
naar Smerten gjorde Sjælen mat,
dog Jesus var din Trøsteskat,
hans Saar og Død og blodig Sved,
det var din Trøst til Salighed.

Forstummet er din Alvorsrøst,
som lød saa djærvt til Tugt og Trøst.
Det var din største Lyst paa Jord
at vidne højt med Livets Ord,
om Synd og Naade, Bøn og Bød
og Salighed i Jesu Blod.

Nu har din Røst en bedre Klang
blandt Paradisets Englesang;
nu har du faaet Livskronen fat,
hvortil du længtes Dag og Nat.
Ja, hjælp os, Jesus, at vi maa
vort Hjem med ham i Himlen faa.

Tiden efter 1880.

Det maatte jo føles ikke alene som et Savn, men ogsaa som et stort Tab, da Indre-Missionær Peder Madsen flyttede til Tobøl 1875 og Aaret efter kom til Hinge for at dø blandt sine gamle Venner, ligesom ogsaa Thomas Hansens Død følte som et Tab, da han altid var den, der var Forkæmperen i Kamptiderne, saaledes som vi har skildret det ved Mødet i Ungstrup med Grundtvigianerne og i Striden med Grunnet.

Hermed er de betydelige og fremragende Læg-mænds Rolle væsentlig udspillet, og det bliver nu mere de almindelige Mænd, der rundt omkring i de forskellige Samfund hjælper hverandre med Arbejdet for Guds Rige.

I Elsborg blev det Thomas Hansens Svingersøn, Pe-

der Jensen, kaldet Skole, og i Hinge Smeden Anders Hansen, Thomas Hansens Søn, i Forbindelse med Lærer Munch. Vi har allerede for adskillige Aar tilbage truffen ham som Smedelærling i Grønbæk, da det blev overdraget ham at gaa til den daværende Pastor Jessen med Bud om og Indbydelse til Niels Hansens Møde hos Niels Sjørlev. Efter at være bleven Svend arbejdede han forskellige Steder, ogsaa i Viborg, ligesom han ogsaa en Tid lang var hjemme hos Faderen i Elsborg, og da han havde gode Evner, fik dette Ophold hos Faderen stor Betydning for ham.

I Aaret 1869 blev han gift med Pigen Karen Marie Louise Andersen i Hinge, hvor han nu blev bosiddende, og fra den Tid af er han kendt under Navnet „Smeden i Hinge“.

Af stor Betydning blev det ogsaa, at han boede tæt ved Hinge Skole, saa han snart blev Lærer Munchs fortrolige Ven, og som Skolens Nabo til den anden Side boede Indre-Missionær Peder Madsen.

Lærer Munch nedlagde fra Dag til Dag Sæden i Barnehjerterne ved Undervisningen paa Hverdagene, og om Søndagen samledes de ældre i Skolestuen til Forsamling, hvor disse Mænd hjalp hverandre at føre Ordet, og man sang Brorsons Salmer, ligesom der ogsaa blev læst af Luthers Prædikener. Intet Under, at Guds Rige den Gang fik Magt i Hinge Sogn og ogsaa har det den Dag i Dag.

Omkring ved samme Tid blev der Præsteskitte i Levring-Hørup i Aaret 1878, da Pastor Frederik Rubæk Henrik Bülow Bruun blev kaldet dertil. Han stillede sig i Begyndelsen velvillig over for de hellige, havde maaske ogsaa haabet at vinde nogle af dem for sine grundtvigske Anskuelse; men da han var særlig ivrig for Skyttesagen, der dreves om Søndagen, maatte

det nødvendigvis komme til Uoverensstemmelse, da de hellige jo ansaa dette for Vanhelligelse af Hviledagen.

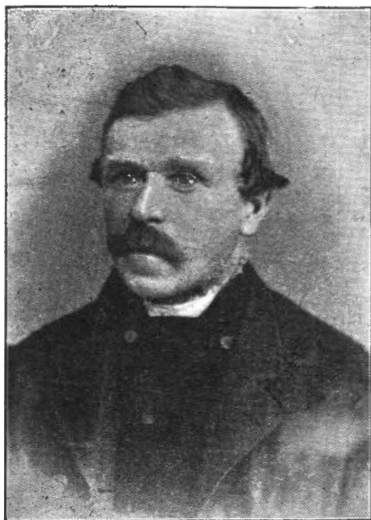
Kort efter, i Aaret 1881, blev der ogsaa Præsteskifte i Vium, Sjørslev og Almind, hvortil Præsten M. A. S. Lund blev kaldet. Han var ogsaa Grundtvigianer, men hørte til de gamle, som man har kaldt „dem med de kærlige Øjne“.

Han forstod Livets Ret og stod med Velvilje over for „Guds Folk“; desuden var han en sjælden ydmyg Mand, en nobel Personlighed, der gerne rakte Haand, hvor det gjaldt at arbejde for Guds Riges Fremgang.

Lad mig her som et Træk, der er saa betegnende, blot anføre, at da der en Gang skulde holdes et Missionsmøde i Sjørslev Kirke, hvor en yngre Præst skulde prædike, kom den gamle Mand, der vistnok da var 80 Aar, og udførte Degnetjeneste, da han havde hørt, at der ikke var nogen til at udføre denne. Jeg har dette fra paalidelig Kilde, da Præsten selv har fortalt mig det.

Han stod saaledes med Velvilje over for de hellige; men de skulde snart faa en Præst, der ogsaa stod iblandt dem med Kærlighed, og det blev Peter Christian Marius Kristinus Jessen, der i Aaret 1885 blev kaldet som Sognepræst til Grønbæk-Svostrup, hvor han havde haft sit Barndomshjem, da hans Fader havde været Præst der fra 1857—1873 og de sidste Aar tillige Provst.

Han var saaledes paa Forhaand ligesom knyttet til Lysgaard Herred, og at man ogsaa mindedes ham i Grønbæk-Svostrup, viste sig derved, at der i Sognene blev sat en Adresse i Gang for at faa ham som Præst nu, da Embedet var ledigt, og denne Adresse blev underskrevet af saa godt som alle Beboere. Han var den Gang Præst i Frøslev paa Mors, et meget vanskeligt Sted, hvor ingen Præster havde kunnet klare sig

Indremissionær Peder Madsen.

Pastor Jessen.

paa Grund af Vanskeligheder, der til Dels var foranledigede ved Dannelsen af Frimenigheden i Øster Jølby.

Ingen vilde derfor søge Embedet paa dette vanskelige Sted, og Ministeriet havde derfor henvendt sig til daværende Prof. P. Madsen og bedet om hans Hjælp og Vejledning, og han havde saa anbefalet Pastor Jessen, der den Gang var personel Kapellan i Saksild-Nølev i Hadsherred ved Odder, og udtalt, at hvis nogen Præst skulde have Haab om at udrette noget deroppe, maatte Pastor Jessen sikkert være Manden, og for at faa ham til at gaa ind paa det, lovede man ham, at han maatte blive forflyttet om 2 Aar, og nu var netop de 2 Aar gaaet.

Grønbæk-Svostrup var imidlertid et jævnt stort Embede, hvormod der var indkommen mange Ansøgninger, blandt hvilke den 28-aarige Pastor Jessen var den yngste; ja 10 Aar yngre end den næstyingste.

Han søgte saa Audiens hos Kong Christian IX og fortalte ham om sit Barndomshjem, om hvordan de maatte bryde op derfra efter hans Faders pludselige Død, og at det altid havde været hans Ungdomsdrøm at blive Præst i Grønbæk.

Da Pastor Jessen var et Følelsesmenneske, maa der have været noget hjertegribende over denne hans Fremstilling; thi den gamle Konge blev rørt til Taa- rer, og det endte ogsaa med, at Pastor Jessen fik Embedet i Grønbæk.

Naar der var bleven sagt om ham, at han maatte være Manden til at tage Præstegerningen op i Frøsløv paa Mors under de der fremkomne Vanskeligheder, saa gjaldt dette lige saa fuldt i Grønbæk-Svostrup og Lysgaard Herred, selv om der her ikke var den Slags Vanskeligheder, og man tværtimod modte ham med Længsel og Forventning.

Der er en Fare ved at komme i et Præsteembede paa denne Maade, nemlig denne, at man kan blive afhængig af Beboerne, og det bliver til Skade for Præstens Gerning.

Pastor Jessen følte sig sikkert hele Tiden i Taknemlighedsforhold til sine Sognebørn og elskede dem, men netop derfor maatte han arbejde paa at faa dem omvendte og ind i de helliges Samfund. Det var det store Maal, som han stræbte frem imod ved sin Forkyndelse og Sjælesørgergerning, naar han færdedes i Sogtene paa Sygebesøg og Husbesøg, og da han var den praktiske Mand, der ogsaa kunde tale med dem og give dem gode Raad i, hvad der angik deres timelige Gerning, saa bidrog dette sikkert ogsaa manges Gang til, at man ikke alene hørte paa hans Vidnesbyrd, men ogsaa tog det til Hjerte, og de var sikkert mange, der ogsaa derigennem blev dragen til Guds Hus, saa den store Grønbæk Kirke fyldtes.

Der var enkelte hellige ved hans Komme; men det varede ikke længe, inden der blev Vækkelse i Grønbæk Sogn. Missionshuset i Ans blev bygget netop ved den Tid, da han kom, og han fik her straks fra Begyndelsen af en Arbejdsplads, hvor ogsaa Indre-Missionærer kunde komme og forkynde Guds Ord.

Fra Nabosognene og Omegnen begyndte man snart at søge til Grønbæk Kirke, og her blev nu Samlingsstedet for mange af de hellige i Lysgaard Herred, der flokkedes om Pastor Jessens Prædikestol.

Men ogsaa for dem, der boede længere mod Vest, blev han en aandelig Hjælp, idet han jævnlig kom og talte ved Møder. Han var saaledes en fast Taler ved Møder i Levring Vesterskov og i Kjellerup, Hørup Sogn, hvor der var bleven bygget et Missionshus i Aaret 1888, der fra nu af ligesom blev Samlingsstedet for

Afholdelse af større Møder paa Grund af den centrale Beliggenhed.

Det kom derfor ligesom af sig selv og naturligt, at han blev Fører og Leder for de hellige i Lysgaard Herred, idet han var bleven knyttet til dem og de til ham igennem Aarene, og saa ofte han kunde, efterkom han deres Opfordringer om at komme og holde Møde, skønt hans Helbredstilstand ikke var den bedste; men han havde sin Glæde i at være i sin Herres Gerning og gaa Bud for ham, der er Synderes Ven og Frelser, selv om det vistnok mangan en Gang tog lovlig meget paa Kræfterne.

Jeg mærkede noget af dette, da jeg i Aaret 1905 kom til Hinge og blev hans Nabopræst; thi da sagde han til mig: „Nu skal du være min Afløser og overtage Arbejdet,“ hvortil jeg saa svarede: „Jeg kan ikke være din Afløser, men jeg vil gerne være din Medhjælper,“ og saaledes blev det ogsaa i den Tid, vi fik Lov til at være Naboer; men det var vi kun i 2 Aar, og dog har jeg mange skønne Minder fra den Tid, naar jeg kom til Grønbæk Præstegaard.

Af særlige Begivenheder fra disse Aar kan nævnes den store Vækkelse i Vinderslev Sogn i Efteraaret 1905, da der ved Herrens Naade kom et Aandens Vejr gennem Missionsugen, og Mennesker skarevis blev omvendte og jublede over Naaden og Frelsen i Jesus Kristus.

Et pludseligt Dødsfald havde gjort mange Mennesker stille og faaet dem til at tænke alvorligt over Liv og Død, og Spørgsmaalet var saaledes uvilkaarligt lagt hen til dem om deres Sjæles Frelse.

Der havde været Sølvbryllup hos en Gaardmandsfamilie, og Dagen efter var en Del af de unge fra Nabolaget kommen sammen efter Indbydelse til det saakaldte anden Dags Gilde. Der var saa bleven arran-

geret Dans, idet Sølvbrudeparret omsider havde given Samtykke dertil, uagtet det i Grunden var dem meget imod: thi Dans har kun været lidet brugt i Lysgaard Herred, og offentlig Dans fandt aldrig Sted, idet afdøde Herredsfoged Krabbe, den kendte Politiker, der gennem mange Aar var Politimester for Lysgaard Herred, ikke vilde give Tilladelse dertil, hvis ikke vedkommende der ønskede saadant afholdt, kunde møde med Sogneraadets Anbefaling, og Sogneraadene vilde aldrig give Anbefaling til sligt.

De unge var nu samlet i Sølvbrudeparrets Hjem, men da Husmoderen om Aftenen kom ind fra Malkning, faldt hun pludselig død om, og nu fik det hele jo en brat Afslutning, idet de unge ilede bort.

Kort efter skulde Missionsugen begynde, og Søndag Morgen forud for Gudstjenesten kom en Mand, der var i Syndenød, til mig og sagde, at han og hans Hustru forlængtes efter Fred med Gud, og at hans Nabo og Hustru havde oplevet dette sidste Nat. Alt var ligesom lagt til Rette paa underfuld Maade, det var Herrens Gerning, som her skete, og ham alene tilkommer Æren. Ja, hvor var det ikke en Oplevelse af, hvad der staar i Sangen:

„Vor store Gud gør store Under,
Med Glæde vi dem skue maa.“

Aaret efter var der ogsaa en ikke saa lille Vækelse i Iller i Grønbæk Sogn, en stor Glæde og Opmuntring for Pastor Jessen, og naar man saa erindrer, at i denne Tid faldt ogsaa hans Sølvbryllup, hvor Menigheden i særlig Grad gav ham Bevis paa deres Hengivenhed, Taknemlighed og Kærlighed, ja, saa har man ikke let ved at forstaa, at han skulde bort fra Grønbæk og Lysgaard Herred, og dog gik det saaledes,

idet han i Efteraaret 1907 blev forflyttet til „Vor Frelseres Kirke i Vejle“.

Efter hvad jeg kunde skønne, fortrød han ogsaa, at han havde indsendt Ansøgning; men han havde paa den anden Side heller ikke Mod til at tage den tilbage, da han nu havde været Præst i Grønbæk i 22 Aar, og saa fandt han Hvile i dette, at Herren maatte raade.

Han fik vel en velsignet Gerning i Vejle, men hans Hjerte forlængtes dog efter Grønbæk og Vennerne der, og jeg forstaar saa godt, at han manglede en Gang i sin Prædiken fremdrog Minder og Oplevelser derfra, hvad en Mand fra Vejle en Gang sagde til mig. Hans Arbejdsmark i Vejle blev imidlertid kun kortvarig, da han efter 5 Aars Forløb maatte søge sin Afsked paa Grund af Svagelighed.

Han flyttede saa til Silkeborg, hvor han jo var i Nærheden af de gamle Egne og Venner, men Svagheden tog i den Grad til fra Aar til Aar, saa han maatte være helt i Stilhed, og derigennem modnedes han til Hjemgangen d. 26de Marts 1918.

Hans Jordefærd fandt Sted d. 2den April fra Grønbæk Kirke, hvor en vældig Forsamling var kommen til Stede for at sige det sidste Farvel og ledsage hans Støv til Hvilestedet paa Grønbæk Kirkegaard.

Blandt disse var ogsaa den gamle Lærer Munch fra Hinge, der endnu var livskraftig til Trods for sine 82 Aar. Han havde endogsaa i Juletiden besørget Degnetjenesten i Hinge Kirke ligesom i gamle Dage (der var nemlig Vakance i Lærerembedet): men saa faldt han brat, idet han følte sig utilpas om Eftermiddagen d. 15de Januar 1919, og om Natten fik han Hjemlov. Kort i Forvejen havde ogsaa Sognefoged Peder Jensen Skole i Elsborg faaet Hjemlov, og saa-

ledes er der nu kun den gamle Smed Anders Hansen i Hinge tilbage.

Han var Medindbyder til og indledede ogsaa med et Par Ord Forhandlingen ved et Møde i Kjellerup Missionshus d. 21de Februar 1919, hvor indre Missions Venner fra Lysgaard Herred var stævnet sammen i et Antal af c. 500 for at nedlægge Protest mod det radikale Ministeriums Kirkepolitik, idet de enstemmigt vedtog følgende af Pastor Overgaard i Hinge stillede Resolution:

„Venner af indre Mission, forsamlede i Kjellerup Missionshus d. 21de Februar 1919, udtaler her ved vor Protest imod det af Regeringen i Rigsdagen fremsatte Lovforslag, der giver Kvinder lige Adgang med Mænd til Præsteembeder i Folkekirken:

- 1) fordi vi anser dette for ukirkeligt, stridende mod Guds Ord, saavel i det gamle som i det nye Testamente,
- 2) fordi dette er et Indgreb fra Statens Side i den danske evangelisk-lutherske Folkekirkes indre Anliggender. —

Endvidere nedlægger vi Protest imod,

- 3) at Regeringen vil nedsætte en Skolekommission uden at ville lade Kirken faa særlig Repræsentation.

Naar imidlertid en saadan Resolution kunde vedtages enstemmigt af en saa stor Forsamling, skyldes dette i særlig Forstand, at indre Mission i Lysgaard Herred har et afgjort evangelisk-luthersk Præg med den store Ærbødighed for Guds Ord, som den nulevende Slægt har faaet i Arv fra Fædrene; derfor taales her heller ingen Bibelkritik. Maatte den nulevende

**Slægt faa Naade og Kraft til at overgive denne Ær-
bødighed til de kommende Slægter.**

Guds Ord er dyre for os vundet
Ved Guds trofaste Vidners Blod,
Det var som tabt, men er genfundet,
Vi har den Skat og Perle god.
For hvilken de gav al Ting hen;
Gud, lad os vel forvare den!

O, lad det gaa i Arv og Eje
Til vore Børn i tusind Led,
At de med os ad Sandheds Veje
Maa finde Naade, Trøst og Fred,
Og vi med dem i Helgenkor
Enstemmig prise maa Guds Ord!

| _____ |